

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

İTHALAT VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ : TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMİNE BİRİNCİOĞLU

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ

KİLİS

MAYIS 2017

T.C.

KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İKTİSAT ANABİLİM DALI

İthalat ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Örneği

EMİNE BİRİNCİOĞLU

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzası

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ (Danışman)

_____

Doç. Dr. Sadettin PAKSOY

_____

Doç. Dr. Mehmet KARA

_____

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

SBE Müdürü

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum İthalat ve işsizlik ilişkisi: Türkiye Örneği adlı çalışmada bulunan bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanarak sunulduğunu ve bu kural ve ilkelerin gereği olarak çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.(18/5/2017)

Emine BİRİNCİOĞLU

İmzası

ÖZET

İTHALAT VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

BİRİNCİOĞLU, Emine
Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ
Mayıs 2017, 99 sayfa

Türkiye'de 1923-2015 döneminde gerçekleşen ithalat miktarı ile söz konusu dönemde yaşanan işsizlik oranlarının ilişkisini analiz etmek ve böyle bir ilişkinin olması halinde bu ilişkinin yönü ve etkisine cevap aranmaktadır. Bu amaçla öncelikle birinci ve ikinci bölümde ithalat ve işsizlik kavramlarının tanımı, türleri, nedenleri ve Türkiye ekonomisinde dağılımı araştırılmıştır. Çalışmanın son bölümünde dış ticaret ile istihdam ithalat ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara yer verilmiştir. Ekonometri analiz kısmında 1923-2015 dönemine ait yıllık verilerden hareketle Türkiye'de ithalat miktarı ile söz konusu dönemde yaşanan işsizlik oranları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Değişkenlerin durağanlık dereceleri farklı olduğu için eşbütünleşme ilişkisi Pesaran, Shin, Smith (2001)'in geliştirdiği sınır testi yaklaşımı ile test edilmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan sonra uzun ve kısa dönem ilişkisinin belirlenmesi için ARDL(Autoregressive Distributed Lags) modeli kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ithalat miktarı ile işsizlik oranı arasında söz konusu dönem aralığında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, İthalat, İşsizlik, ARDL Sınır Testi

ABSTRACT**IMPORT AND UNEMPLOYMENT RELATIONSHIP: TURKEY EXAMPLE**

BİRİNCİOĞLU, Emine

Master Thesis, Department of Economics

Thesis Advisor: Asst. Assoc. Dr. Hasan MEMİŞ

May 2017, 99 page

In order to analyze the relationship between the imports realized in 1923-2015 period in Turkey and the unemployment rates in that period and if there is a relationship between them, the answer to the way and effect of this relation is sought. For this purpose, in the first and second chapter, the definitions, types, causes and distribution of import and unemployment concepts in the Turkish economy have been investigated. In the last part of the study, the relationship between foreign trade, employment, imports and unemployment was investigated and the relation between the import amount in Turkey and the unemployment rates in the mentioned period was investigated in the econometric analysis section based on the annual data for 1923-2015 period. Since the stationarity ratings of the variables are different, the cointegration relation has been tested with the boundary test approach developed by Pesaran, Shin, Smith (2001). In order to determine the long-term and short-term relationship after the existence of the stigmatization relationship between the variables, the ARDL(Autoregressive Distributed Lags) model is used. As a result of the study, there was a positive relationship between the amount of imports and the unemployment rate in the period.

Key Words: Turkey, Impor, Unemployment , ARDL Bounds Test

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT).....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
ÖNSÖZ.....	x
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İTHALAT İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER VE TÜRKİYE'DE İTHALATIN GELİŞİMİ

1.1.İTHALAT İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER.....	4
1.1.1. İthalatın Tanımı	4
1.1.2. İthalatın Türleri.....	4
1.1.2.1. Bedelli (Normal) İthalat.....	4
1.1.2.2. Bedelsiz İthalat.....	6
1.1.2.3. Geçici İthalat.....	6
1.1.3. İthalat Politikası Araçları	7
1.1.3.1. Gümrük Tarifeleri.....	7
1.1.3.2. Tarife Dışı Engeller.....	10

1.1.3.2.1. Miktar Kısıtlamaları.....	10
1.1.3.2.1.1. İthalat Kotaları.....	11
1.1.3.2.1.2. İthalat Yasakları.....	12
1.1.3.2.2. Döviz Kontrolü.....	12
1.1.3.2.3. Çoklu Kur Sistemi.....	13
1.1.3.3. Diğer Tarife Dışı Engeller.....	13
1.1.3.3.1. İthalatta Fark Giderici Engeller.....	13
1.1.3.3.2. Anti-damping Vergileri.....	14
1.1.3.3.3. İdari ve Teknik Engeller.....	15
1.1.4. İthalat Talebini Belirleyen Faktörler.....	15
1.2. TÜRKİYE'DE İTHALATIN GELİŞİMİ.....	17
1.2.1. 24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası Dış Ticaret Uygulamaları.....	17
1.2.1.1. 24 Ocak 1980 Öncesi Dış Ticaretin Gelişimi.....	17
1.2.1.1.1. Liberal Dönem (1923-1929).....	17
1.2.1.1.2. Devletçilik ve Koruyucu Dönem (1930-1949).....	18
1.2.1.1.3. Ekonomide Liberalizme Geçiş Dönemi (1950-1960).....	21
1.2.1.1.4. Planlı Kalkınmayla İthalat İkamesinde Yoğunlaşma Dönemi (1961-1979).....	22
1.2.1.2. 24 Ocak 1980 Sonrası Dış Ticaretin Gelişimi.....	24
1.2.2. Türkiye'de İthalatın Son Beş Yıllık Verilerine Göre Yapısal Analizi.....	26
1.2.2.1. Türkiye'de İthalatın Sektörel Yapısı.....	26
1.2.2.2. Türkiye'de İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	28
1.2.2.3. Türkiye'de İthalatın Fasıllara Göre Dağılımı.....	29
1.2.2.4. Türkiye'de İthalatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	31
1.2.2.5. Türkiye'de İthalatın Döviz Türlerine Göre Dağılımı.....	32
1.2.2.6. Türkiye'de İthalatın İllere Göre Dağılımı.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİKLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER VE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1.İŞSİZLİK İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER.....	35
2.1.1. İşsizliğin Tanımı.....	36
2.1.2. İşsizlikle İlgili Kavramlar ve İşsizliğin Ölçülmesi.....	37
2.1.3. İşsizlik Süresi.....	38
2.1.4. İşsizliğin Türleri.....	39
2.1.4.1. Friksiyonel (Geçici) İşsizlik.....	39
2.1.4.2. Konjonktürel (Devrevi) İşsizlik.....	40
2.1.4.3. İradî (Gönüllü) İşsizlik.....	41
2.1.4.4. Gayri İradî (Gönülsüz) İşsizlik.....	41
2.1.4.5. Yapısal (Uyumsuzluk) İşsizlik.....	42
2.1.4.6. Açık ve Gizli işsizlik.....	43
2.1.4.7. Teknolojik İşsizlik.....	43
2.1.4.8. Mevsimlik İşsizlik.....	44
2.1.4.9. Doğal İşsizlik.....	45
2.1.5. İşsizliğin Nedenleri.....	45
2.1.6. İşsizliğin Sonuçları.....	46
2.2. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	48
2.2.1. Türkiye'de İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	50
2.2.2. Türkiye'de İşsizliğin Kır-Kent Dağılımı.....	51
2.2.3. Türkiye'de İşsizliğin İş Arama Süresine Göre Dağılımı.....	52
2.2.4. Türkiye'de İşsizliğin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı.....	53
2.2.5. Türkiye'de İşsizliğin Bölgelere Göre Dağılımı.....	54
2.2.6. Türkiye'de İşsizliğin Nedenlerine Göre Dağılımı.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İTHALAT İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. İTHALAT İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	57
3.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	59
3.3. TÜRKİYE’DE İTHALAT İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ.....	67
3.3.1. Materyal	67
3.3.2. Bulgular ve Değerlendirme.....	69
3.3.2.1. Duraganlık Analizi.....	69
3.3.2.2. Eşbütünleşme Analizi.....	72
3.3.2.3. ARDL Modeli Analizi.....	74
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	78
KAYNAKLAR.....	82
EKLER.....	89
Ek A. İthalat ve İşsizlik Analiz Sonuçları.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	99

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Gümrük Vergilerinin Kısmi Denge Etkileri.....	8
Tablo 1.1. 1923-1929 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	18
Tablo 1.2. 1930-1945 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	19
Tablo 1.3. 1946-1962 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	21
Tablo 1.4. 1963-1979 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	23
Tablo 1.5. 1980-2015 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	25
Tablo 1.6. Türkiye'de İthalatın Sektörel Yapısı.....	27
Tablo 1.7. Türkiye'de İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	29
Tablo 1.8. Türkiye'de İthalatın Fasıllara Göre Dağılımı.....	30
Tablo 1.9. Türkiye'de İthalatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	31
Tablo 1.10. Türkiye'de Döviz Türlerine Göre İthalat.....	32
Tablo 1.11. Türkiye'de En Çok İthalat Yapan 20 İl.....	33
Tablo 2.1. Türkiye'de Cumhuriyet Tarihinden Günümüze İşsizlik Oranı.....	49
Tablo 2.2. Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşsizlik Durumu.....	50
Tablo 2.3. Kent ve Kırsal Kesimin Cinsiyete Göre İşsizlik Durumu.....	51
Tablo 2.4. İş arama Süresine Göre İşsizlik.....	52
Tablo 2.5. Eğitime Göre İşsizlik.....	53
Tablo 2.6. Yüksek Öğretim Mezunlarının Cinsiyet Farkına Göre İşsizlik Durumu.....	54
Tablo 2.7. İşsizlik Bölgelere Göre Dağılımı.....	55

Tablo 2.8. Nedenlerine Göre İş Gücüne Dahil Olmama.....	56
Tablo 3.1. Literatür Taramasının Özeti.....	65
Tablo 3.2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	71
Tablo 3.3. Eşbütünleşme İlişkisi İçin ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	73
Tablo 3.4. ARDL (2,1) Modelinin Tahmin Sonuçları.....	75
Tablo 3.5. ARDL (2,1) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları.....	76

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 3.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	68
Grafik 3.2. Türkiye'de İşsizlik Oranı.....	68

ÖNSÖZ

Dünya ekonomisinde serbestleşme politikalarının giderek artması nedeniyle dışarıdaki gelişmelere kayıtsız kalmamaz hale gelmiştir. Serbestleşme politikalarının sonucu olarak dış ticaret hacminin giderek artması ülke ekonomilerini de olumlu ve olumsuz açıdan etkilemektedir. Dış ticaretin başlıca olumsuz etkilerinden birisi olan işsizlik faktörü başta gelmektedir.

Bu çalışma yüksek lisans tezi niteliğinde olup ve gelişmekte olan ülke konumundaki Türkiye'de 1923-2015 dönemi için yıllık veriler kullanılarak ithalat ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasının hazırlanması esnasında değerli zamanlarını ayıran danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan MEMİŞ'e, ekonometrik uygulama bölümünde desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Ünal ARSLAN'a (Mustafa Kemal Üniversitesi) ve tüm aile fertlerine bu tezin hazırlanması esnasında gösterdikleri sabır ve destekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2017

Emine BİRİNCİOĞLU

SİMGELER ve KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented Dickey-Fuller Test
AIC	Akaike Bilgi Belirleme Kriteri
APEC	Asya- Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
ARDL	Otoregresif Dağılımlı Gecikme Modeli
BEC	Geniş Ekonomik Kategorilerin Sınıflaması
DID	Farkında- Farklılıklar Analizi
İİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
F.O.B.	Free On Board/Güverte Teslim
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmaları
GDP	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
GMM	Dinamik Panel Veri Analizi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
I(0)	Düzeyde Durağan
I(1)	Birinci Farkın Durağanlığı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü

IPS	Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISIC	Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KDV	Katma Değer Vergisi
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
LLC	Panel Birim Kök Testleri
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NAIRU	Doğal işsizlik oranı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OIC	İslam Konferansı Örgütü
OLS	Kolerasyon Analizi- Tekli Regresyon Analizi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TVP	Zamana Göre Değişen Parametli
VAR	Vektör Otoregresif Modeller
VECM	Vektör Hata Düzeltme Analizi
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

İşsizlik bireylerin ekonomik ve sosyal hayatında tahribat açtığı gibi kullanılmayan işgücü milli gelirin azalmasına da sebep olur. Gelir dağılımını olumsuz etkileyen işsizlik kamu gelirlerini azaltmasının yanısıra hükümetin ek harcamalar yapmasına yol açarak kamu giderlerinin artmasına da neden olur.

İşsizliği bir çok makroekonomik faktör etkilemektedir. Bunlardan biriside dış ticarettir. Dış ticaret, bir ülkenin ekonomik büyümesine etki ederken ülke ekonomisinin küçülmesine de neden olabilir. Bunu dış ticaretin açık mı yoksa fazla mı verdiğine bakarak görmemiz mümkündür. İhracat, üretimi teşvik ederken ülkeye döviz girişini sağlar diğer taraftan ithalat ise ülkeden döviz çıkışına neden olurken yerli üretimi de azaltması yönünde etkisi vardır.

Kişi başına ihracatı fazla olan ülkeler genellikle gelişmiş ülkelerdir. Kişi başına ithalatın fazla olduğu ülkelerde genellikle gelişmekte olan ülkelerdir. İthalatın hangi ürün gruplarına yönelik olduğu da ekonomik gelişmişliği göstermektedir. Örneğin katma değeri düşük ürünleri genellikle gelişmiş ülkeler ithal ederken katma değeri yüksek ürünleri gelişmekte olan ülkeler ithal etmektedir. Dış ticaret gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için kaçınılmazdır ancak tarım ürünleri gibi katma değeri düşük ürünlerin ithalatı o ülkenin istihdamına fazla etki etmezken katma değeri yüksek petrol, teknolojik ürünler gibi üretimin sağlanması için gerekli ürünlerin ithalatı istihdamı etkilemektedir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde üretimin ithalata bağlı olması durumunda ithalatın artması yurt içi talebin dış mallara doğru kaymasına neden olacaktır. Bunun sonucunda yerli üretim yapan sektörler dış üretim sektörleriyle rekabet edemez duruma gelecektir. Rekabet edemeyen sektörlerde üretim azalacağı için bu sektörlerde işçi çıkarılmasına neden olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerdeki ithalat artışları yerli üretimi azaltması işsizlik sorununu ortaya çıkarmış olur.

Daha önceki yapılan çalışmalarda dış ticaretin istihdama etkisi, dış ticaretin büyümeye etkisi incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada ise Türkiye ekonomisinin ithalat ve işsizlik verileri kullanılarak ithalatın işsizliğe etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmanın Amacı: İşsizlik her geçen gün önemini arttıran sosyal ve ekonomik bir problemdir. Bu denli önemli olan işsizlik olgusunu bir çok makroekonomik faktör etkilemektedir. Bu faktörlerden birisi olan ithalatın bir ekonomide ne derecede işsizliği etkilediğini bu çalışma ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Önemi: Bir ekonominin düzgün şekilde işleyip işlemediği, geçerli ücret karşılığında herkese iş temin edilip edilmediği ile ölçülür. Bu durum istihdam ve işsizlik değerlerinin bir ekonomide ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Her ülke sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getiren işsizlik problemini çözmeyi amaçlamaktadır. Ancak tamamıyla ortadan kaldırılması mümkün olmayan işsizlik problemini en asgari düzeye indirmek amacıyla çeşitli tedbirler alınmakta ya da politikalar uygulanmaktadır.

İşsizlik oranını etkileyen makroekonomik faktörlerden biri olan ithalatın, dış ticarete ülke ekonomisinin büyümesine veya küçülmesine neden olması ithalatın işsizlik üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisini gösterecektir. Bu çalışmada ithalatın Türkiye ekonomisinde işsizliğe etkisinin ne yönde olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın Yöntemi: Araştırmanın birincil ve ikincil verileri konuyla ilgili kitap, makale, bildirim, rapor, internet kaynakları vd. bilimsel çalışmalardan sağlanmıştır.

-Veri Toplama Yöntemi: Araştırma için Türkiye'nin 1923-2015 dönemine ait yıllık ithalat verileri TÜİK elektronik veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Türkiye'nin işsizlik verilerinin 1923-1987 arası Biçerli, 2007:467, 1988-2015 arası TÜİK veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir.

-Verilerin Analizinde Kullanılacak Yöntemler: Bu çalışmada 1923-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanarak yapılan analizde değişkenler zaman serisine dayalı olduğu için ilk olarak serilerin durağan olup olmadığı test edilmiştir. Durağan analizi için Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. Durağanlıkları test edildikten sonra değişkenler arasındaki ilişkinin bilinmesi için eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. Serilerin durağanlıklarının farklı olması nedeniyle Pesaran, Shin, Smith (2001)'in geliştirdiği eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. Eşbütünleşme ilişkisi için ARDL Sınır Testi yapılmıştır. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tesbit edildikten sonra ARDL modeli analizi uygulanarak serilerin kısa ve uzun dönem ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın Planı: Üç bölümden oluşan çalışmada birinci bölüm iki ana başlıktan oluşmaktadır. İthalat ile ilgili temel bilgiler başlığı altında ithalatın tanımı, ithalatın türleri, ithalat politikası araçları, ithalat talebini belirleyen faktörler anlatılmıştır. Türkiye'de ithalatın gelişimi başlığı altında 24 Ocak 1980 öncesi ve sonrası dış ticaret uygulamaları ve Türkiye'de ithalatın yapısal analizi anlatılmıştır.

İkinci bölüm de iki ana başlıktan oluşmaktadır. İşsizlik ile ilgili temel bilgiler başlığı altında işsizliğin tanımı, işsizliğin ölçülmesi, işsizlik süresi, işsizliğin türleri, işsizliğin nedenleri ve işsizliğin sonuçları anlatılmıştır. Türkiye'de işsizliğin genel görünümü başlığı altında işsizliğin kırsal-kente, cinsiyete, iş arama süresine, eğitim düzeyine, bölgelere ve nedenlerine göre dağılımı incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde Türkiye'de ithalat ile işsizlik arasındaki ilişkiyi üç ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci başlıkta ithalat ile işsizlik arasındaki ilişkiye, ikinci başlıkta literatür taramasına ve son başlıkta Türkiye'de ithalat ile işsizlik arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İTHALAT İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER VE TÜRKİYE'DE İTHALATIN GELİŞİMİ

Bu bölümde ithalat kavramının tanımı, ithalat türlerinin neler olduğu, ithalat politikası araçları, Türkiye'de ithalatın görünümü ve Türkiye ithalatının yapısal analizi anlatılmıştır.

1.1. İTHALAT İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

1.1.1. İthalatın Tanımı

İthalat, kelimesinin kökeni Arapçadaki "idhālāt" kelimesinden gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr/>). Dış alım olarak bildiğimiz ithalat, herhangi eşyanın ya da hizmetin başka ülkenin fiziki sınırları içerisine girmesine denir (Yanık ve Uzun, 2013:7). Geniş tanımıyla ithalat, başka ülkelerde üretilen ve ithalatı serbest olan malların, ithalat ve gümrük mevzuatına uygun olarak ülkedeki alıcılar tarafından satın alınması işlemine denir (Ünsal, 2013:48).

1.1.2. İthalat Türleri

Bedelli İthalat, Bedelsiz İthalat ve Geçici İthalat şeklinde sınıflandırılabilir.

1.1.2.1. Bedelli (Normal) İthalat

Yabancı ülkelerin bir malı veya hizmeti para ya da başka bir mal veya hizmet karşılığında satın almasıdır. Başka bir ifadeyle ithalattaki ödeme şekillerinden biri ile

satın alınarak ülkenin kendi gümrük sınırlarından içeriye girmesi işlemine denir (Kemer, 2005:121).

İthalatta ödeme şekilleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- **Akreditifli Ödeme:** Alıcının, ithal ettiği malın sevkinden önce banka aracılığıyla satıcının bulunduğu yerdeki bankası gözetiminde ithal edilen malın sevk belgesinin teslimi karşılığında ödemek üzere kredi açtırmasıdır (Muhasebe ve Finansman Dış Ticaret Kavramları, 2011:10). Şartlı havale olarak tanımlanan akreditifli ödeme işlemleri; görüldüğünde ödeme, vadeli ödeme, kabul akreditif, iştirak akreditifi şeklinde farklı ödeme işlemleriyle gerçekleştirilebilir (Çelik ve Ekinci, 2014:15).
- **Mal Karşılığı Ödeme:** Alıcının, ithal ettiği mal karşılığında ödeme yapılmadan malların bedelini satış sözleşmesinde belirtilen varış yerine ulaştıktan sonra veya mallar satıldıktan sonra bedelini ödeyerek belgenin çekilmesiyle gerçekleşir. Alıcı açısından herhangi bir risk taşımazken satıcı açısından önemli riskler bulunduran ödeme şeklidir (Yanık ve Uzun, 2013:74).
- **Vesaik (Belge) Mukabili Ödeme:** İthalatçı ve ihracatçı arasında düzenlenen belge sonucunda malın, ihraç ülkesinden çıkmış olduğunu gösteren belgeyi ihracatçı kendi bankasının aracılığıyla ithalatçının bankasına gönderir. İthalatçının malları teslim alabilmesi için ihracatçının bankaya vereceği tahsil emriyle bankanın mal bedelini tahsil ettikten sonra belgenin teslim edilmesiyle malların gümrükten çekilmesi şeklinde gerçekleşir. İhracatçı açısından belli bir garanti sağlayan ödeme şeklidir (Çelik ve Ekinci, 2014:8).
- **Kabul Kredili Ödeme:** İhracatçı malları ithalatçıya göndermeden önce poliçe hazırlar. İthalatçının poliçeyi kabul etmesinden sonra malların sevkiyatı gerçekleşir. İthal edilen malların bedeli belirli bir vadenin sonucunda ödenir. Vadeli ithalat olan kabul kredili ödeme akreditif, vesaik

mukabili ödeme ve mal mukabili ödeme şekilleriyle birlikte uygulanabilir (Yanık ve Uzun, 2013:76-77).

- **Pesin Ödeme:** İthalatçı ithal ettiği malları teslim almadan bedelini banka aracılığıyla ihracatçıya peşin ödemesiyle gerçekleştirir. İhracatçı tarafından malların gönderilmemesi veya siparişe uygun olmaması durumunda bankanın hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır tüm riski ithalatçı üstlenir. Güven gerektiren ödeme şeklidir (Çelik ve Ekinci, 2014:6-7).
- **Özel Takas (Karsı Ticaret):** Mal veya hizmetin ihracatı ve ithalatında karşılıklı tarafların aynı gerçek veya tüzel kişiler olması durumunda ihracat ve ithalata konu olan malların bedellerinin belirli bir para hareketi söz konusu olmaksızın malların kısmen veya tamamen birbiriyle takas edilmesi şeklinde gerçekleşir (Yanık ve Uzun, 2013:73).

1.1.2.2. Bedelsiz İthalat

İthal edilen malın bedelinin yurtdışına transfer edilmeden yurda sokulmasıdır. Yurda getirilmesi mecburi olmayan bazı şahsi ve ticari eşyanın bedeli için herhangi bir döviz transferi yapılmadan yurda sokulması şeklinde gerçekleşen ithalattır.

Gümrük vergileri ödemediği ithalat yapılmasını ifade etmez. Yurda bedel ödemediği getirilen mallar için gümrük vergisi, resim ve fonlar gümrükle mal yurda sokulduğunda tahsil edilir (Gürsoy, 2005:42).

1.1.2.3. Geçici İthalat

Serbest dolaşıma girmemiş olan ithal eşyanın, ithal vergisinden kısmen veya tamamen muaf olarak ticaret politikası önlemlerine tabi olmaksızın yeniden ihracatına olanak sağlanmasıdır. Başka bir ifadeyle satışa konu olmaya eşyanın ülkeye geldiğinde kullanım amacı doğrultusunda kullanıldıktan sonra hiç bir hal ve şekil değişikliğine uğramadan tekrar geldiği ülkeye gönderilmesi şeklinde gerçekleşen ithalattır (Kemer, 2005:125).

1.1.3. İthalat Politikası Araçları

Devletlerin dış ticarete müdahale edebilmesi için kullandığı çeşitli politika araçları vardır. İthalatı etkileyen politika araçları üç başlık altında sınıflandırılmaktadır: Gümrük Tarifeleri, Tarife Dışı Engeller ve Diğer Tarife Dışı Engellerdir.

1.1.3.1. Gümrük Tarifeleri

Gümrük tarifeleri, dış ticarete konu olan malların ülke sınırlarından geçişinde alınan vergilerdir. Bu vergiler devlet tarafından alınır. "Tarife" ifadesi ithal edilen mallar üzerine konulan vergi oranlarının listelerini gösterir. Gümrük vergileri ülkede tek taraflı bir şekilde yasayla belirleniyorsa otonom tarife (kanuni tarife), ülkeler arasında yapılan anlaşmalar ile belirleniyorsa sözleşmeli tarife uygulanmış olur. Eğer ülkeler aralarında yaptıkları anlaşmalarla birbirlerinden ithal ettikleri mallara karşı daha düşük oranlı tarifeler uyguluyorsa tercihli tarife (tavizli tarife) söz konusudur (Seyidoğlu, 2015:161-162).

Gümrük tarifeleri dış ticaret politikasının en eski ve en yaygın kullanılan politika aracıdır. Geçmişten günümüze kadar devlet hazinesine gelir sağlayan bir kaynak olan tarifeler, gelir sağlama etkisinin yanısıra ülkedeki yerli endüstriyi de koruma etkisini bulunmaktadır (Krugman vd., 2017:207).

Gümrük tarifeleri konulma şekillerine göre spesifik tarifeler ve ad-valorem tarifeler şeklinde ikiye ayrılır. İkisinin birlikte uygulanmasıyla ortaya çıkan karma tarifelerde bulunmaktadır.

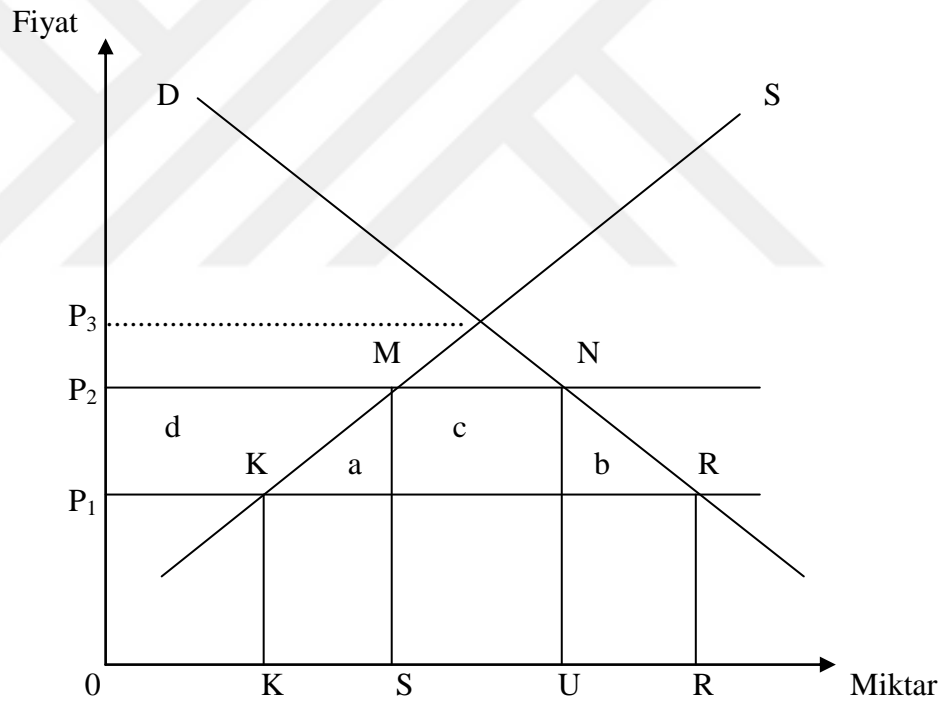
Spesifik Tarifeler: Vergi hesaplanırken ithal edilen malın değeri değil birim ve ağırlık gibi fiziki miktarı üzerinden uygulanır.

Ad-valorem Tarifeler: Vergi hesaplanırken ithal edilen malın değeri üzerinden uygulanır. İthalatta uygulanan gümrük vergisi oranı F.O.B. ve C.I.F. değeri üzerine uygulanır. F.O.B. (free on board/güverte teslim) fiyatı, malın ihracatçının limanından gemiye yüklendiği andaki fiyatıdır; C.I.F. (cost, insurance, feight/maliyet, sigorta,

navlun) fiyatı, malın ithalatçı ülkenin limanına vardığı andaki fiyatıdır (Alkin, 2009:120).

Gümrük tarifelerinin ekonomik etkileri kısmi denge yaklaşımı ve genel denge yaklaşımı olarak ikiye ayrılmıştır.

-Kısmi Denge (Dar Kapsamlı Etkileri): Gümrük tarifelerinin konulması ile malın yurtiçi fiyatı tarife miktarı kadar yükselir. İç fiyatlarının artması ile malın yerli üretiminin genişlemesine, tüketiminin kısılmasına ve milli gelirin yurtiçi tüketicilerden ilgili endüstride çalışan üreticilere doğru yeniden dağıtılmasına ve devlet hazinesine de gelir sağlamasına etki edecektir (Seyidoğlu, 2015:166).

Şekil 1.1. Gümrük Vergilerinin Kısmi Denge Etkileri

Kısmi denge analizi ile tarifelerin etkisi Şekil 1-1'e gösterilmiştir. Buna göre SS ve DD doğruları malın yurt içindeki arz ve talep eğrilerini göstermektedir. Serbest dünya fiyatı OP_1 'dir. Bu serbest dünya fiyatından yurtiçi tüketim OR kadardır. Bu miktarın OK kadarı yurtiçinde üretilmekte, KR kadar miktarı ithalat yolu ile dışarıdan sağlanmaktadır. Malın birim başına P_1P_2 miktarında gümrük vergisi konulduğunda

yurtiçi fiyat OP_2 'ye yükselir ve bu durumda yurtiçi üretim KS miktarı kadar artarak OS 'ye çıkmış olur. Tüketim UR miktarı kadar azalarak OU miktarı olur. İthalat ise $SU(MN)$ miktarına düşer. İthalattaki daralmanın UR kısmı tüketimdeki azalmadan, KS kadar kısmı da yurtiçi üretimdeki artışın ithalatın yerine geçmesiyle sağlanmış olur.

-Üretim Etkisi (Koruma Etkisi): Tarifeler ithal malının iç fiyatını yükseltir ve ithalata rakip üreticileri dış piyasasının rekabetinden koruyarak yurt içi üretimin artmasına etkisi olur. Grafikte fiyatın P_1 'den P_2 'ye yükselmesi ile yurt içi üretimi K 'dan S 'ye çıkmıştır. Arz eğrisi üzerindeki K noktasından M noktasına hareket edilmiştir. Ülke, ithal malını kendisi üretmek yerine kaynakları ihracat kesiminde çalıştırılıp elde edilen ürünü yurt dışına ihraç etmiş olsaydı bunun karşılığında KS miktarı malı daha ucuza elde etmiş olacaktı. KS miktarı kadar malın yurtiçinde üretilmesiyle uğranılan kayıp "a" üçgeninin alanına eşittir.

-Tüketim Etkisi: Gümrük Tarifeleri iç fiyatları yükseltmesiyle yurtiçi üretimi özendirirken tüketimin azalmasına neden olur. Grafikte fiyatların P_1P_2 kadar artması ile ithal malının tüketimi UR miktarı kadar azalmıştır. İthal malının talep esnekliği ne kadar yüksek ise belirli bir fiyat artışı sonucunda tüketimdeki azalma da o derece fazla olacaktır. Gümrük vergisi nedeniyle ithal malının fiyatının yükselmesi ve malın tüketiminin azalması toplum açısından tüketici refahının düşmesine neden olacaktır. Grafikte "b" üçgeniyle gösterilen alan gümrük tarifelerinin toplum açısından tüketim kaybını gösterir.

-Dış Ticaret Etkisi: Yurtiçi üretimdeki artış ve tüketimdeki azalma ithalatta daralma sonucunu ortaya çıkarır. Grafikte dış ticaret etkisi $KS + UR$ miktarına eşittir.

-Gelir (Hazineye Gelir) Etkisi: Gümrük tarifeleri, devlet hazinesine gelir sağlar. Grafikte P_1P_2 miktarında vergi konulduğunda ithalat SU ve toplam vergi geliri $SU \times P_1P_2$ 'ye eşittir. Yani hazinenin geliri "c" ile gösterilen dikdörtgenin alanı kadar artmıştır.

-Bölüşüm (Gelir Dağılımı) Etkisi: Gümrük tarifeleri ulusal gelirin tüketicilerden üreticilere doğru yeniden dağılımına yol açar. Şekil 1.1.'de bölüşüm etkisi "d" ile gösterilen yamuğun alanına eşittir.

-Genel Denge Yaklaşımı: Makro ekonomik etkileri ifade eder. Bu etkiler şunlardır: Tarifeler talebi yabancı mallardan yerli mallara doğru kaydırmasıyla ulusal gelir ve istihdam artışı sağlar. Uygulanan tarifelerle ithalatın kısıtlanması sonucunda ülkeden döviz çıkışının azalmasıyla dış ticaret bilançosu açıklarını giderir. Tarife uygulayan ülke dış ticaret hadlerini kendi lehine iyileştirir. Hükümet tarife uygulayarak gelir dağılımını istediği belirli sosyal sınıflar lehine değiştirir (Seyidoğlu, 2015:172-173).

1.1.3.2. Tarife Dışı Engeller

Devletin dış ticaret koşullarına müdahalede kullandığı gümrük tarifelerinden başka uluslararası mal ve hizmet akımlarının serbest ticaret koşullarına müdahale etmek amacıyla kullanılan her türlü araçlara tarife dışı engeller olarak tanımlanır (Eğilmez, 2012).

Dış ticaretin hızla büyüdüğü ve sanayileşmenin yaygınlaştığı ülkelerde gümrük tarifesinin yanısıra ekonomiyi koruma amaçlı tarife dışı araçlar da kullanılmıştır. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmaları (GATT) çerçevesinde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda gümrük tarifelerinde önemli indirimler sağlanmıştır. Bu nedenle gümrük tarifeleri dış ticarete daha az kullanılan ve az etkin olan politika aracı durumuna gelmiştir. Bunun sonucunda daha fazla kullanılan tarife dışı araçların tercih edilmesinin İkinci Dünya Savaşı ardından GATT'ın yürürlüğe girmesi ile gümrük vergilerinin giderek düşmesidir (Kaymakçı vd., 2007:56).

1.1.3.2.1. Miktar Kısıtlamaları

Tarife dışı araçların ithal hacmini dolaysız biçimde sınırlandırmaya yönelik uygulanan en yaygın olanı miktar kısıtlamalarıdır. Miktar kısıtlamaları ile yurtiçi üretimi dış rekabetten korumak, ödemeler bilançosunda dengeyi sağlama ve döviz

tasarrufu sağlamak amaçlanmıştır. Miktar kısıtlamaları arasında en önemli yer tutan ithalat kotaları ve ithal yasaklarıdır (Seyidoğlu, 2015:196).

1.1.3.2.1.1. İthalat Kotaları

Hükümetlerin belirli bir dönemde ithal edilecek bazı malların miktarına getirilen doğrudan sınırlandırmalara ithalat kotası denir (Krugman, 2017:220).

Kota, 1930'larda Fransa'da ilk defa uygulanmıştır. Kotalar farklı şekillerde uygulandığı için türleri vardır. Bunlardan birisi global kotalardır. Bu kota türünde ithal hacmi miktar ve değer olarak belirlenirken ithalatın hangi ülkelerden yapılacağı konusunda kısıtlama getirilemez. Global kotaların yerine daha yaygın kullanılan kota türü tahsilli kota sistemidir. Bunun nedeni global kotada erken davranan kotadan orantısız pay alırken gerçek ihtiyaç sahipleri ithalat gerçekleştiremeyebilir bu durumla karşı karşıya kalmamak için kotalar firmalar arasında üretim kapasitesi, istihdam vs. gibi belirli ölçülere göre dağıtılır. Kullanılan diğer bir kota türü ise gümrük tarife kotalarıdır. Bu kotayla belirli bir dönemdeki ithalat için kotaların belirlenen seviyesinin dolması sonucunda ithalat kapıları kapatılmayıp daha yüksek tarife ödenerek ithalata izin verilir (Seyidoğlu, 2015:196).

Kotalarla ithal edilecek bazı malların miktarına getirilecek sınırlandırılma sonucunda genellikle bazı birey ve gruplara lisans verilerek sadece onların ithal etmesine izin verilmesiyle birey ve grupların güçlendirilmesi sağlanır. İthalat kotalarının, ekonomik olarak ilk etkisi ithal edilen malın yerel fiyatını arttırmasıdır (Krugman, 2017:220). İthal malın yerel fiyatının artması sonucunda gümrük tarifeleri ile ithalat kotaları benzer etkiler meydana getirir de aralarındaki farklara baktığımızda ilki kıtlık rantının tarifede devlet bütçesine giderken kotalarda ithalatçının cebine gitmesi sonucunda gelir dağılımının bozulmasına, lisansların elde edilebilmesi için yolsuzluk ve rüşvetçiliğe neden olur. Aralarındaki diğer farklar ise şunlardır: Kotaların konulup kaldırılması tarifelerden daha kolaydır. Kotalarla malın ithalatı kesin sınırlanırken yurt içi talebin artışında ülkeye malın girişi olmaz ancak tarifelerde yurt içi talebin artması sonucunda talebin ithal yoluyla karşılanması mümkündür. Kotalarda resmi yollarla yurt içi talep karşılanmadığı için karaborsacılık ve kaçakçılığın ortaya çıkmasına neden olur. İthal edilen malın yurt içi

satış fiyatlarındaki artışın üst sınırı belli iken kotaların yurt içi satış fiyatlarının üst sınırı belli değildir. Bu sakıncalar nedeniyle sanayi malları üzerine ithalat kotaları konulması Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ilkeleri uyum sağlanmadığı için WTO'nun tercihi gümrük tarifelerinden yanadır. GATT ise özel durumlar dışında kotaların dış ticaret politikası aracı olarak kullanılmasını yasaklamıştır (Kaymakçı, 2007:60-61).

1.1.3.2.1.2. İthalat Yasakları

İthalat yasakları o malın ülkeye girişini tamamen durdurmaktadır. İthalat kotalarında bir miktar malın ithalatına izin verirken, ithal yasaklarının malın ülkeye girişini tamamen engellemektedir.

İthalat yasakları çeşitli nedenlerden uygulanmaktadır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz (Seyidoğlu, 2015:201-202):

- Ülke ekonomisinde önemsiz olan ve fazla lüks sayılan mallar üzerinde uygulanarak döviz tasarrufu sağlamak,
- Yurtiçi üretimi dış piyasadan tamamen korumak,
- Halk sağlığına, kamu düzenine zararlı maddelerin yurtiçine girişini önlemek,
- Düşman ülkeye ambargo uygulayarak dış ticaret ilişkilerini durdurmak.

Türkiye'de ithalat kotaları ve ithalat yasakları yurtiçi üretimi korumak ve dış ödeme açıklarını önlemek amacıyla 1980'lerin ortalarına kadar çok yaygın uygulanıyordu; ancak 24 Ocak kararlarıyla dış ticareti liberalleştirme çerçevesinde kotaların 1981 yılında uygulamasına son verildi. 1990 yılında ithalat rejimiyle tamamen kaldırılarak yerine ek vergi uygulamaları getirildi; ancak 2000'lere doğru bu uygulama da terk edildi (Eğilmez, 2012).

1.1.3.2.2. Döviz Kontrolü

Tarife dışı araçlardan bir diğeri döviz kontrolü (kambiyo denetimi)'dür. Dövizlerle ilgili işlemlerde hükümetin döviz piyasasına yaptığı her türlü müdahale işlemine döviz kontrolü denir. Genellikle ithalat kotalarıyla birlikte uygulanan döviz kontrolü, döviz çıkışlarını; kotalar ise mal girişlerini sınırlandırır. Her türlü döviz

işlemleri devletin tekeli altında gerçekleşir. Hükümet, döviz alım-satım işlemlerini yürütmek için merkez bankasını görevlendirir. Merkez bankasından döviz satın alınabilmesi için lisans almak gerekir. Döviz kontrolleri hükümet tarafından belirlenen sabit kur sisteminde uygulanabilir. Serbest piyasanın oluşumuna izin verilmeyen durumlarda bu piyasanın yerini gayri resmi piyasa olan karaborsa alacaktır. Sıkı denetimde olan döviz piyasasında, döviz karaborsası ortaya çıkar. Türkiye ekonomisinde döviz karaborsası 1980'lere kadar önemli yer tutarken esnek kur sistemlerinin uygulanması ve döviz kontrolünün yumuşatılması ile döviz piyasasında karaborsa ortadan kalkmıştır (Seyidoğlu, 2015:202-204).

Döviz kontrolü daha çok az gelişmiş ülkelerde yaygın kullanım alanı bulmuştur. Bunun önemli nedenlerinden birisi, ithalatı kısıtlayarak dış ödeme açıklarını azaltmak için kullanılmasıdır. Başka bir nedeni de, ithalat hacminin mutlak olarak kısıtlanabilmesi ve mevcut döviz rezervlerinin çeşitli dış ödeme ihtiyaçları arasında belirli bir öncelik sırasına göre dağıtılabilmesine olanak sağlamasıdır (Kaymakçı vd., 2007:65-66).

1.1.3.2.3. Çoklu Kur Sistemi

Döviz kontrolü sistemini uygulayan ülkeler de genellikle sabit kur sistemleriyle beraber çoklu kur sistemi de bir arada görülebilir. Ancak burada birden fazla kur vardır ve amacı ülkenin döviz gelirlerini artırma, döviz giderlerini azaltmadır. Çoklu kur uygulamalarının en basit şekli ikili kur sistemi iken, bu sistemde kur sayısı ikiden fazla olabilir. Bu da ekonomide karmaşıklığa neden olabilir. Bunların başında kaynak dağılımındaki etkinlik ve firmalar arasında rekabet eşitsizliği gelmektedir (Seyidoğlu, 2015:205).

1.1.3.3. Diğer Tarife Dışı Engeller

1.1.3.3.1. İthalatta Fark Giderici Engeller

İthalatta fark giderici vergiler daha çok tarım kesimi için kullanılır. Yurt içi sektörlerdeki üreticileri korumak amacıyla uygulanan fark giderici vergilerin ortaya çıkardığı sonuçları bakımından ithalat kotalarına benzer. Fark giderici vergilerin en

tipik örneği Avrupa Birliği'nin(AB) ortak tarım politikası uygulamalarında görülmektedir. Burada önce yüksek yurtiçi tarımsal ürün destekleme fiyatları belirlenip daha sonra dışarıdan ithal edilen eşdeğer malların nispeten düşük fiyatlarını yurtiçi fiyatlara eşitleyecek ölçüde fark giderici vergi uygulanır. Eğer ülke serbest ticaret koşulları altında dünya fiyatlarından ithalata izin verirse yurtiçi üreticiler için belirlenen yüksek fiyatlar olanağı ortadan kalkar ve o nedenle fark giderici vergi uygulamasıyla yurtiçinde belirlenen destekleme fiyatı ile ondan daha düşük ithal fiyatı arasındaki fark tutarı kadar malın ithalinden vergi alınarak yurtiçi üreticileri hükümet tarafından korunmuş olur (Oktay, 2005:133).

1.1.3.3.2. Anti-damping Vergileri

Damping ilk defa Viner tarafından önerildiği şekliyle, ithal edilen malın yurtiçi fiyatından daha düşük bir fiyatla ihraç edilmesi durumunda ortaya çıkan fiyat farklılaşması olarak tanımlanmaktadır (Halilbeyoğlu ve Palacıoğlu, 2011:10). Bir malın ihraç fiyatının geçici süreyle düşük tutulmasıyla ihracatçı elindeki stok fazlasını satmak isterken bu fiyat düşüklüğünün sürekli hale gelmesiyle uygulanan sürekli dampingde ihracatçı piyasadan rakip üreticileri çıkartarak piyasayı ele geçirmeyi hedefleyebilir (Eğilmez, 2012).

Dampingin amaçlarından biri ithalatçı ülkelerdeki rakiplerini bertaraf etmektir. Dampingli ithalata karşı önlem almak için ilk kanun 1904 yılında Kanada'da yürürlüğe girmiştir. Bu konuda ifade edilen, damping sonucu ithalat ürün üzerinde ortaya çıkan fiyat farklılaştırması kadar vergi alınacağıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1916 yılında yürürlüğe giren kanun daha sonrasında hazırlanan dampinge karşı önlemlere uluslararası düzeyde yasal zemin hazırlayan GATT'ın VI. maddesi kaynak olmuştur (<http://www.ekonomi.gov.tr>).

GATT'ın ilk dönemlerinde anti-damping fazla önemsenmeyen bir mesele olarak görünmüştür ancak 1964-1967 yılları arasında GATT'ın Kennedy Görüşmeleri sonrasında 1967 yılında imzalanan Anti-Damping Kodu ile GATT'ın VI. maddenin uygulama esasları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kodun ortaya çıkardığı en önemli sonuç dampingli ithalatın, bundan kaynaklanan zararın tespiti ve önlem

alınmasında taraf ülkelerin istedikleri gibi davranamayacakları konusunda anlaşmaya varmış olmalarıdır. 1973-1979 yılları arasında Tokyo Görüşmeleri'nde GATT Anti-Damping Kodu'nun kapsamının genişletilmesi ve yeni bir Sübvansiyon Kodu ele alınarak yeniden gözden geçirilmiştir. Düzenlemelere göre anti-damping uygulamaları, GATT'ın ana sözleşmesinde belirtilen durumlarda ve sadece anlaşma yöntemi gösterilen soruşturmalar sonucunda başlatılabilir yani her ülkede anti-damping soruşturmaları yapmakla görevli kuruluşlar bulunur ve bu kuruluşlar yerli üreticilerden yabancı ihracatçının damping yaptığına dair başvuru yapması sonucunda soruşturma mekanizması harekete geçer (Seyidoğlu, 2015:221).

Türkiye'de 1980 yılından sonra ithalatta liberasyon politikası uygulanması sonucu bu konuda ilk defa 1989 yılında 3577 sayılı Kanun, 89/4506 sayılı Karar ve Yönetmenlik'ten oluşan idari ve teknik prosedürü düzenleyen ithalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur (Kaymakçı vd., 2007:71).

1.1.3.3. İdari ve Teknik Engeller

Ticareti kısıtlayıcı olan araçlar, ticarete teknik engeller insan sağlığını ve güvenliğini tehdit eden ürünlerin tespiti için uygulanır. Ürünler için kabul görmüş standartlara uygunluğu çeşitli tekniklerle test edilir, belgelendirilir ve standartlar üretici için maliyetleri artırmasından dolayı ticaret önünde engeldir. Bu standarda uymayan ürünler ithal edilmesi durdurulur (<http://www.ekonomi.gov.tr/>).

1.1.4. İthalat Talebini Belirleyen Faktörler

İthalat talebini belirleyen faktörleri milli gelir, döviz kuru, politik tercihler, tüketicilerin zevk ve tercihleri şeklinde sıralayabiliriz (Ünsal, 2013:335-338):

- Belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin üretildikleri yılın piyasa fiyatları üzerinden değerleri toplamına milli gelir denilmektedir. İthalat reel GDP yani reel milli gelire bağlı olarak değişir. Aralarında pozitif yönlü ilişki vardır. Milli gelir arttığında ithalatta artar.

- İthalatı etkileyen başka faktör reel döviz kurudur (R). Reel döviz kuru yükselince yurt dışında üretilen malların fiyatı yurtiçinde üretilen malların fiyatından daha yüksek olacağı için yurtiçi ürüne yönelinir ve ithalatın daralmasına yol açar.
- Politik tercihler: Korumacı Dış Ticaret Politikaları ve Serbest Dış Ticaret Politikaları ithalatı etkiler. Hükümet korumacı politikalar uygularsa ithal ürünlere talep azalır ve ithalat daralır. Serbest politika uygularsa, daha açık bir ifadeyle ekonomide liberal politika izleniyorsa ithal ürünlere talebin artması sonucunda ithalat genişler.
- İthalat talebini etkileyen başka bir faktör tüketicilerin zevk ve tercihleridir. Dış ticaret yaptığı ülke ile tüketimlerinin benzerlik göstermesi ithalatı olumlu yönde etkiler.

İthalat talebini etkileyen diğer bir unsurda ekonomik bütünleşme başka bir ifade ile ekonomik entegrasyondur. Farklı ülkelerin belirli bir bölgesel alan içerisinde ticareti serbestleştirmeyi amaçlayan politikalar izleyerek ekonomik birlikler oluşturmalarına ekonomik bütünleşme denir. Siyasi bakımdan bağımsız olan ülkelerin ekonomik bakımdan bağımlı duruma gelmesi dış ticaretin devamlığına neden olur. Ticaretteki devamlılık ithalatı olumlu yönden etkiler (Şanlı, 2008:14).

Ekonomik bütünleşme: Ekonomik İşbirliği Antlaşması, Serbest Ticaret Bölgeleri, Gümrük Birliği Ortak Pazarı, İktisadi Birlik, Ekonomik ve Parasal Birlik aşamalarından oluşmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan ekonomik bütünleşme hareketlerine: AB, EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi), APEC (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü), KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü), OIC (İslam Konferansı Örgütü) örnek olarak verilebilir (Şanlı, 2008:15-16).

1.2. TÜRKİYE'DE İTHALATIN GELİŞİMİ

1.2.1. 24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası Dış Ticaret Uygulamaları

1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla Osmanlı İmparatorluğu son bulmuştur. Cumhuriyet döneminden bu yana Türkiye'nin Ekonomisindeki yapısal değişikliklerin dış ticaretteki etkileri ve ithalattaki değişimleri anlatılmıştır.

1.2.1.1. 24 Ocak 1980 Öncesi Dış Ticaretin Gelişimi

Cumhuriyetin kuruluşundan 24 Ocak 1980 Kararlarına kadarki süreçte dış ticaretin gelişimini dört döneme ayırıp dış ticarete ve ithalattaki değişimlere kısaca değinilmiştir.

1.2.1.1.1. Liberal Dönem (1923-1929)

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan 1929 yılına kadarki süreçte liberal bir ticaret politikası uygulanmıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında İzmir İktisat Kongresi'nin temel ilkeleri ve Lozan Antlaşması hükümleridir. Devletin uyguladığı liberal sistemle ekonomide sıkı para politikası uygulanarak özel girişimcilerin lehine müdahaleler yapılmıştır (Alkin, 2010:54). 1923-1929 dönemi dış ticaret değerleri Tablo: 1.1.'de verilmektedir.

Tablo 1.1. 1923-1929 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri /Bin ABD \$
(TÜİK, 2017)

YILLAR	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Fark	D.T. Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)
1923	50 790		86 872		- 36 082	137 662	58,5
1924	82 435	62,3	100 462	15,6	- 18 027	182 897	82,1
1925	102 700	24,6	128 953	28,4	- 26 253	231 653	79,6
1926	96 437	-6,1	121 411	-5,8	- 24 974	217 848	79,4
1927	80 749	-16,3	107 752	-11,3	- 27 003	188 501	74,9
1928	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	201 988	77,6
1929	74 827	-15,2	123 558	8,7	- 48 731	198 385	60,6

1925 yılına kadar artarak 128.953.000 ABD dolarına yükselen ithalat, 1927 yılına kadar azalmış 107.752.000 ABD dolarına düşmüş ancak daha sonra yeni gümrük düzenlemesinin ithalata sınırlama getireceği beklentisi ithal talebini arttırarak 1929 yılında 123.558.000 ABD dolarına yükseltmiştir. Ancak 1929 yılına kadar dış ticaret açık vermiştir ve dış ticaret açığı en fazla 1929 yılında 48.731.000 ABD doları olmuştur (Tablo 1.1.). Dış ticaretin açık vermesinin nedeni Lozan Antlaşması sonrası beş yıl bağımsız bir gümrük politikasının uygulanamamasıdır. Dış ticarete liberalizm politikası yurt içi üretimi yeterince koruyamamıştır (Ay, 2007:43-45).

1.2.1.1.2. Devletçilik ve Koruyucu Dönem (1930-1949)

1929 yılı hem Dünya Bunalımı'nın başladığı hem de Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nın dış ticaretle ilgili geçici maddelerinin süresinin dolması sonucunda çıkartılan yasa ile hükümetin dış ticarete düzenleme yetkisi sağlanmıştır (Alkin, 2010:55).

Tablo 1.2. 1930-1949 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri /Bin ABD \$
(TÜİK, 2017)

YILLAR	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Fark	D.T. Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)
1930	71 380	-4,6	69 540	-43,7	1 840	140 920	102,6
1931	60 226	-15,6	59 935	-13,8	291	120 161	100,5
1932	47 972	-20,3	40 718	-32,1	7 254	88 690	117,8
1933	58 065	21,0	45 091	10,7	12 974	103 156	128,8
1934	73 007	25,7	68 761	52,5	4 246	141 768	106,2
1935	76 232	4,4	70 635	2,7	5 597	146 867	107,9
1936	93 670	22,9	73 619	4,2	20 051	167 289	127,2
1937	109 225	16,6	90 540	23,0	18 685	199 765	120,6
1938	115 019	5,3	118 899	31,3	- 3 880	233 918	96,7
1939	99 647	-13,4	92 498	-22,2	7 149	192 145	107,7
1940	80 904	-18,8	50 035	-45,9	30 869	130 939	161,7
1941	91 056	12,5	55 349	10,6	35 707	146 405	164,5
1942	126 115	38,5	112 879	103,9	13 236	238 994	111,7
1943	196 734	56,0	155 340	37,6	41 394	352 074	126,6
1944	177 952	-9,5	126 230	-18,7	51 722	304 182	141,0
1945	168 264	-5,4	96 969	-23,2	71 295	265 233	173,5
1946	214 580	27,5	118 889	22,6	95 691	333 469	180,5
1947	223 301	4,1	244 644	105,8	-21 343	467 945	91,3
1948	196 799	-11,9	275 053	12,4	-78 254	471 852	71,5
1949	247 825	25,9	290 220	5,5	-42 395	538 045	85,4

1929 tarihli yeni Gümrük Kanunu ve 1930 tarihli Türk Parasını Koruma Kanunu devlete ithalatı kısıtlama ve denetleme imkanı sağlamıştır (Şahin, 2009:70). 1930'lu yılların başında dış ticaretteki daralmanın diğer bir nedeni dünya bunalımıdır. Türkiye krizin zararlarını minimize edebilmek için ithalatı kısıcı tedbirler almıştır. Bu dönemin en düşük ithalat ve ihracatı 1932 yılında gerçekleşmiştir. Dönemin dış ticaret politikasının başlıca amacı dış ticaret açığını azaltmaktır. Bu amaçla; mallarını satın alan ülkelerden mal alınması, yerli üretimi yapılan malların ithalatının sınırlandırılması ve ikili anlaşma konusu olan malların ithalatının serbestleşmesi gibi başlıca politikalar uygulanmıştır. Almanya başta olmak üzere bir çok ülkeyle Kliring Anlaşmaları yapılmış ve ihracat karşılığı ithalat yaklaşımı uygulanmıştır. Bu alandaki düzenlemeler 1934'te Dış Ticaret Ofisi

aracılığıyla sürdürülmüştür. İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla 1940 yılında Milli Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla ithalatı denetim altına almak için ithalatçılar tek çatı altında toplanmıştır. Dış ticaret 1938 yılına kadar fazla vererek 1937'de 18.685.000 ABD dolarına yükselmiştir. 1938 yılında dış ticaretin açık vermesinin nedenlerinden en önemlisi 1937 yılında dış ticareti Kliring Anlaşmaları'ndan kurtararak dış ticaretin serbest olması yönünde yapılan girişimlerdir. Dış ticaretin açık vermesiyle bu girişimlere son verilmiştir. 1945 yılına kadar dış ticaretin sınırlandırma politikası sürdürülmüştür (Tablo 1.2.). Daha sonraki yıllarda dış ticaret fazlası artsa da dış ticaret hacmi daralmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2007:79-80).

Türkiye ekonomisinde 7 Eylül 1946'da 1. Devalüasyon yapılmıştır. Bu tarihte bir ABD doları 1,30 TL'den 2.80 TL'ye çıkarıldı. TL % 115,4 oranında devalüe edilerek TL'nin dolar karşısında değeri azaldı. Birinci devalüasyon döviz sıkıntısının olmadığı bir ortamda yapıldı. Birinci devalüasyon yapılmasının amacı; dış ticarete fiyat ve miktar kısıtlamalarını kaldırarak ithalat artışını sınırlı tutarak ihracatı arttırmak, hükümetin biriktirdiği altın ve dövizin değerini yükselterek iç borçlarının gerçek değerini düşürmektir. Türkiye'nin devalüasyon yapmasının önemli nedenlerinden biri de bu yıllarda Dünya Bankası ile birlikte yeni kurulan Uluslararası Para Fonu'na (IMF) katılması sonucu devalüasyon yapma yetkilerinin kısıtlanacak olmasıdır. Türkiye Bretton Woods sistemini kabul ederek yeni bir dünya düzeninin içine girmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2007:121).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dolar kıtlığına karşı Avrupa ülkeleri tarımdan alınan mali önlemlere; Marshall Planı yardım hareketine, 1948 yılında Paris'te imzalanan Avrupa Devletleri Ödeme ve Para Takası Anlaşması'na Türkiye de katılmış böylece ithalat ihtiyacımızın yeni ödeme sistemi sayesinde giderilme imkanı sağlanmasıyla sürekli ve genel dış ticaret rejiminin yapılmasına zemin hazırlanmıştır (Başol, 2012:396-397).

1.2.1.1.3. Ekonomide Liberalizme Geçiş Dönemi (1950-1960)

İkinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye'nin hem siyasi yapısında hem de ekonomi yapısında köklü değişiklikler oldu. 1946 yılında Demokrat Parti (DP)'nin kurulması ve 1950 yılında seçilerek iktidara geçmesiyle tek partili rejimden çok partili rejime geçiş sağlanmıştır (Şahin, 2009:120).

Savaş döneminde korumacı devletçi sanayileşme ve dış ticaret politikaları bırakılarak özel sektöre ağırlık veren liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Ay, 2007:66).

Tablo 1.3. 1950-1960 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri/Bin ABD \$
(TÜİK, 2017)

YILLAR	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Fark	D.T. Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)
1950	263 424	6,3	285 664	-1,6	- 22 240	549 088	92,2
1951	314 082	19,2	402 086	40,8	- 88 004	716 168	78,1
1952	362 914	15,5	555 920	38,3	-193 006	918 834	65,3
1953	396 061	9,1	532 533	-4,2	-136 472	928 594	74,4
1954	334 924	-15,4	478 359	-10,2	-143 435	813 283	70,0
1955	313 346	-6,4	497 637	4,0	-184 291	810 983	63,0
1956	304 990	-2,7	407 340	-18,1	-102 350	712 330	74,9
1957	345 217	13,2	397 125	-2,5	- 51 908	742 342	86,9
1958	247 271	-28,4	315 098	-20,7	- 67 827	562 369	78,5
1959	353 799	43,1	469 982	49,2	-116 183	823 781	75,3
1960	320 731	-9,3	468 186	-0,4	-147 455	788 917	68,5

Devalüasyon sonrasında bir önceki dönemin aksine dış ticaret sürekli açık vermiştir. İthalat İhracattan daha fazla artmıştır. 10 Ağustos 1950 tarihinde dış ticaret rejimi yürürlüğe konularak hükümet politikası haline getirilmiştir. Dış ticarete % 60 liberasyona gidilmiş ve ithal listelerine serbest ithal listeleri eklenmiştir. İthalat mal türlerinde de değişme olmuştur. Tüketim mallarının ithali azalmış üretim için gerekli girdi, makine ve araçlarının dışarıdan sağlanması yerli üretimin ithalata bağlı

olmasına neden olacaktır (Ay, 2007:73-74). İthalatın artışı 1953 yılına kadar devam ederek 396.061.000 ABD doları olmuştur. Dış ticaret açığı 1953 yılında -136.472.000 ABD dolarına yükselmiştir (Tablo 1.3.).

Hükümet 1953 yılında liberasyon sistemine son vermiştir. 1956 yılında Milli Korunma Kanunu yeniden yürürlüğe konularak fiyat denetimleri, faiz oranları artırılmış ve döviz kontrolü uygulaması sıkılaştırılmıştır. Alınan önlemler sonucunda ihracat hacmi arttırılamasa da ithalat hacmi 1959 yılına kadar azalarak 315.098.000 ABD doları olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2007:124-125). 1953-1957 yılları arasında dış ticarete kısıtlayıcı önlemlerin getirilmesinin amacı ödemeler dengesinde meydana gelen dış ticaret açıklarını gidermek olmuştur (Başol, 2012:397).

1954 yılından sonra dış yardım çevreleri başta IMF olmak üzere hükümete devalüasyon yapılması yönünde baskı yapmıştır. Bu baskıların sonucunda hükümet 1958'de ekonomik istikrar önlemleri almak zorunda kalmıştır. Ağustos 1960 yılında devalüasyonla birlikte ithalatın yeniden serbest bırakılması ve yeni bir dış ticaret rejiminin yürürlüğe konulması üzerine kararlar çıkarılmıştır. Bunun dışında Kambiyo Karşılık Fonu kurulmuş ve Yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Yasası hükümleri dışındaki faaliyetler sebebiyle yurtdışına döviz transferine yasak getirilmiştir (Ay, 2007:81).

1.2.1.1.4. Planlı Kalkınmayla İthalat İkamesinde Yoğunlaşma Dönemi (1961-1979)

Türkiye yeni bir döneme girmiş 1960 yılında planları hazırlamak ve yürürlüğe koymak amacıyla Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. DPT Türkiye'nin ekonomik envanterini çıkarmada, ekonomik verileri toplamada ve diğer ilgili kurumlarla koordinasyonunu sağlama konusunda hükümete önemli derecede yardımcı olmuştur (Alkin, 2010:87).

1963 yılından itibaren planlı kalkınma dönemi başlamıştır. Planlı kalkınma piyasa mekanizmasını ortadan kaldırıcı değil geliştirici yönde olup kamu kesimi için emredici özel kesim için yol gösterici niteliktedir. 1960 ve 1980 yılları arasında dört

tane kalkınma planı hazırlanmıştır. Bunlardan ilk üçü uygulanmış olup dördüncü kalkınma planı askeri darbe nedeniyle uygulanamamıştır (Ay, 2007:83).

Planlı kalkınma döneminde ithalatın artış hızı ihracata göre daha düşüktür. 1963 yılında 687.616.000 ABD dolar olan ithalat 1969 yılına kadar % 28,8 artarak 801.236.000 ABD dolara çıkmıştır (Parasız, 2004:212).

Tablo 1.4. 1961-1979 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri/Bin ABD \$
(TÜİK, 2017)

YILLAR	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Fark	D.T. Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)
1961	346 740	8,1	507 205	8,3	- 160 465	853 945	68,4
1962	381 197	9,9	619 447	22,1	- 238 250	1 000 644	61,5
1963	368 087	-3,4	687 616	11,0	- 319 529	1 055 703	53,5
1964	410 771	11,6	537 229	-21,9	- 126 458	948 000	76,5
1965	463 738	12,9	571 953	6,5	- 108 215	1 035 691	81,1
1966	490 508	5,8	718 269	25,6	- 227 761	1 208 777	68,3
1967	522 334	6,5	684 669	-4,7	- 162 335	1 207 003	76,3
1968	496 419	-5,0	763 659	11,5	- 267 240	1 260 078	65,0
1969	536 834	8,1	801 236	4,9	- 264 403	1 338 070	67,0
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	- 494 239	1 847 442	57,8
1972	884 969	30,8	1 562 550	33,5	- 677 581	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	48,8	2 086 216	33,5	- 769 133	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	16,3	3 777 501	81,1	-2245319	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	-8,6	4 738 558	25,4	-3337483	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	39,9	5 128 647	8,2	-3168433	7 088 862	38,2
1977	1 753 026	-10,6	5 796 278	13,0	-4043252	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	30,5	4 599 025	-20,7	-2310862	6 887 187	49,8
1979	2 261 195	-1,2	5 069 432	10,2	-2808236	7 330 627	44,6

1973 yılında meydana gelen petrol krizi Türkiye'nin dış ticaret hadlerini olumsuz etkilemiştir (Alkin, 2010:99). Dış ticaret hacmi artmışsa da dış ticaret açığı 1973 yılında -769.133.000 ABD dolar seviyesinden 1974 yılında -2.245.319.000 ABD dolarına yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı azalarak 1979 yılında % 44,6 oranına düşmüştür (Tablo1.4.).

1.2.1.2. 24 Ocak 1980 Sonrası Dış Ticaret Gelişimi

-24 Ocak Kararları ve Genel Özellikleri

Türkiye ekonomisinin 1980 yılında ağır bir krize girmesiyle alınan kararların yetersizliği sonucu hükümet 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik istikrar tedbirleri aldı. 1980 yılına kadar içe dönük sanayileşme uygulanmış ancak 24 Ocak Kararları ile yeni bir dış ticaret politikası uygulanmaya başlanmıştır. 24 Ocak kararlarının temel amacını şu şekilde sıralayabiliriz. Birinci amacı mal, para ve döviz piyasalarına devlet müdahalesini asgari düzeye indirmektir. İkinci amacı ekonomi hayata serbest piyasa anlayışını getirmektir. 24 Ocak Kararları uzun vadeli hedefleri kapsamakta ve bu kapsamda piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve dışa açılmayı sağlamaktır (Alkin, 2010:102)

24 Ocak Kararları ile konan dışa açık politikalarla ihracat teşvik edilirken ithalatın liberalizasyona gidilmesiyle 1980'li yılları boyunca ithalatın artışı yavaşlamış, 1980-1988 yılları arasında dış ticaret açığının azalmasında etkili olmuştur. 24 Ocak ta alınan diğer bir karar ise ihracatçıların aldığı İhracatı Teşvik Belgesi ile ihracatta kullanacağı hammadde ve yardımcı maddelerin ithalinden alınacak vergilerden muaf tutulmasıdır (Başol, 2012:383).

2000-2016 yılları arasında Türkiye'nin ihracatı artmıştır. İhracattaki artışa rağmen ithalatın da devamlı artması, ihracatın ithalatı karşılama oranında dengesizliklere neden olmuştur. 2001 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 75,4 iken 2002-2006 yılları arasında bu oran sürekli azalmıştır. Daha sonraki yıllarda bu oran artarak 2009 yılında % 72,5'e yükselmiştir. Bu dönemde en fazla ithalat 2014 yılında 157.610.158 ABD doları olmuştur. 2016 yılının verileri geçicidir (Tablo1.5.).

Türkiye'deki dış ticaret 1947 yılından beri açık vermekte ve ihracat ile ithalat arasındaki fark her geçen gün artmaktadır. 2013 yılında ihracatın yaklaşık % 60'ı ithal girdiye dayanması dış ticaret açığının önlenmesinin nedenini ortaya koymaktadır (Sungur, 2015).

Tablo 1.5. 1980-2016 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri/Bin ABD \$
(TÜİK, 2017)

YILLAR	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Fark	D.T. Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	-4 999 242	10 819 486	36,8
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9	-4 230 439	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0	-3 096 692	14 588 639	65,0
1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4	-3 507 168	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5	-3 623 429	17 890 636	66,3
1985	7 958 010	11,6	11 343 376	5,5	-3 385 367	19 301 386	70,2
1986	7 456 726	-6,3	11 104 771	-2,1	-3 648 046	18 561 497	67,1
1987	10 190 049	36,7	14 157 807	27,5	-3 967 757	24 347 856	72,0
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3	-2 673 374	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2	-4 167 451	27 416 835	73,6
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	-7 453 552	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	-8 156 426	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7	-14083 303	44 773 436	52,1
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	-14071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22086 856	116592528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34372 613	160706919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116774151	19,7	-43297 743	190250559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139576 74	19,5	-54041 498	225110850	61,3
2007	107271750	25,4	170062715	21,8	-62790 965	277334464	63,1
2008	132027196	23,1	201963574	18,8	-69936 378	333990770	65,4
2009	102142613	-22,6	140928421	-30,2	-38785 809	243071034	72,5
2010	113883219	11,5	185544332	31,7	-71 661113	299427551	61,4
2011	134906869	18,5	240841676	29,8	-105934807	375748545	56,0
2012	152461737	13,0	236545141	-1,8	- 84083 404	389006877	64,5
2013	151802637	-0,4	251661250	6,4	- 99858 613	403463887	60,3
2014	157610158	3,8	242177117	-3,8	- 84566 959	399787275	65,1
2015	143838871	-8,7	207234359	-14,4	- 63395 487	351073230	69,4
2016*	142545946	-0,9	198616139	-4,2	-56 072 936	341162085	71,8

1.2.2. Türkiye'de İthalatın Son Beş Yıllık Verilerine Göre Yapısal Analizi

1.2.2.1. Türkiye'de İthalatın Sektörel Yapısı

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 1948 yılında Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasının (ISIC) uyarlanması kabul edilmiş ve ISIC ekonomik faaliyet türlerine göre hazırlanmıştır. ISIC Rev 2 sınıflaması 1958 ve 1968 yıllarında revize edilmiş ve ISIC Rev 3 1989 yılından itibaren kullanılmıştır. ISIC Rev 3 2002 yılında revize edilerek ISIC Rev 3.1 oluşturulmuş ve bu sınıflandırmaya göre 17 ana bölüm, 62 ana grup, 161 grup ve 298 sınıf bulunmaktadır (TÜİK, 2008:23).

Türkiye'de ithalatın sektörlere göre dağılımı ISIC dış ticaret sınıflandırılmasına göre ithalat; Tarım ve Ormancılık, Balıkçılık, Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik-Gaz-Su, Toptan ve Perakende, Gayrimenkul-Kiralama-İş faaliyetleri, Diğer Sosyal-Toplumsal ve Kişisel Hizmetler şeklinde sekiz başlık altında toplanmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Tablo 1.6. Türkiye'de İthalatın Sektörel Yapısı/Bin ABD \$ (ISIC Sınıflandırılması)
(TÜİK, 2017)

YILLAR	2012		2013		2014		2015		2016	
	TUTAR	%	TUTAR	%	TUTAR	%	TUTAR	%	TUTAR	%
Tarım ve Ormancılık	7.446.640	3	7.718.045	3	8.588.522	4	7.176.330	3	6.492.369	4
Balıkçılık	56.205	0	58.014	0	69.365	0	88.365	0	51.419	0
Madencilik ve taş ocaklığı	42.246.824	18	38.205.123	15	37.126.089	15	27.608.839	13	16.928.652	9
İmalat Sanayi	176.235.026	75	196.822.807	78	187.742.214	78	166.821.237	80	151.969.930	84
Elektrik,Gaz,Su	255.376	0	334.203	0	438.828	0	325.171	0	198.184	0
Toptan ve Perakende	10.258.093	4	8.468.455	3	8.153.866	3	5.175.931	2	4.513.861	3
Gayrimenkul,Kiralama ve iş faaliyetleri	837	0	1.143	0	3.036	0	2.646	0	1.512	0
Diğer Sosyal,Toplumsal ve Kişisel Hizmetler	46.134	0	53.455	0	55.192	0	35.836	0	40.439	0
TOPLAM	236.545.140	100	251.661.250	100	242.177.117	100	207.234.358	100	180.196.369	100

Son beş yıllık verilere göre Türkiye'de ithalatın sektörel dağılımında en çok paya imalat sanayi sahip iken en az paya Gayrimenkul-Kiralama ve İş faaliyetleri sahiptir. 2012 yılında imalat sanayi % 75 oranından 2016 yılında % 84 oranına yükselmiştir. Oransal olarak ithalatta azalmanın en fazla olduğu sektör madencilik ve taş ocaklığıdır. Bu sektörlerde ithalat 2012 yılında % 18 oranından 2016 yılında % 9 oranına düşmüştür. İthalatın sektörel yapısının toplam ithalattaki yüzdeleri hesaplanırken 0,02 ve 4,002 gibi virgülden sonrası yuvarlanarak 0 ve 4 olarak yazılmıştır (Tablo 1.6.).

1.2.2.2. Türkiye’de İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Birleşmiş Milletler İstatistik Bürosu tarafından 1971 yılında Geniş Ekonomik Kategorilerin Sınıflaması (BEC) uluslararası kullanımları dikkate alınarak BEC kategorileri oluşturulmuştur; ürünler 7 adet ana kategori, 14 adet 2 basamaklı kategori ve 8 adet 3 basamaklı alt kategoriden oluşmaktadır (TÜİK, 2008:22).

Türkiye’de ithalatın mal gruplarına dağılımı dört kategoriden oluşmuştur. Bunlar; yatırım (sermaye) malları, ara malları (ham madde), tüketim malları ve diğer mallar. Bu dört kategorinin de alt kalemleri bulunmaktadır.

Yatırım malları: Sermaye malları (taşımacılık araçları hariç) ve sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri,

Ara Malları: Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler, sanayi için işlem görmüş hammaddeler, işlem görmemiş yakıt ve yağlar, yatırım mallarının aksam ve parçaları, taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları, esaslı yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler, işlem görmüş diğer yakıt ve yağlar

Tüketim Malları: Binek otomobilleri, dayanıklı tüketim malları, yarı dayanıklı tüketim malları, dayanıksız tüketim malları, esaslı yiyecek olan işlenmiş tüketim malları, esaslı yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları, motor benzini ve diğer hafif yağlar, sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri,

Diğer Mallar: Başka yerde belirtilmeyen diğer mallardan oluşmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr>).

Tablo 1.7. Türkiye'de İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı/Bin ABD \$
(BEC Sınıflandırması) (TÜİK, 2017)

YILLAR	Yatırım (sermaye) malları	%	Hammadde (ara mallar)	%	Tüketim malları	%	Diğerleri	%	Toplam
2012	33.925.388	14	174.930.330	74	26.699.251	11	990.169	0	236.545.140
2013	36.771.127	15	183.811.325	73	30.415.893	12	662.903	0	251.661.250
2014	35.995.906	15	176.721.668	73	29.006.394	12	453.147	0	242.177.117
2015	34.904.939	17	143.316.884	69	28.586.784	14	425.749	0	207.234.358
2016	32.689.896	18	121.566.680	67	25.555.707	14	384.084	0	180.196.369

Toplam ithalatın içindeki en büyük payı ara mallar oluşturmaktadır. İthalatın mal gruplarına göre dağılımının toplam ithalattaki yüzdeler hesaplanırken 14,01 ve 0,002 gibi virgülden sonrası yuvarlanarak 14 ve 0 olarak yazılmıştır. Son beş yıllık verilere baktığımızda 2012 yılında % 74 olan payı azalarak, 2016 yılında % 67 oranında olmuştur. Ara mallardan sonra en fazla paya yatırım malları sahiptir. 2012 yılında yatırım malları % 14 olan payı 2016 yılında % 18'e yükselmiştir (Tablo 1.7.).

1.2.2.3. Türkiye'de İthalatın Fasıllara Göre Dağılımı

Türkiye'de İthalat Rejim Kararları ile her yıl I, II, III, IV, V, VI Listeler fasıllar halinde ürün listeleri yayınlanmaktadır. İthalatta en fazla paya sahip olan 27 fasılda bulunan mineral yakıtlar ve mineral yağlardır. İthalatın fasıllara göre dağılımının toplam ithalattaki yüzdeler hesaplanırken virgülden sonrası yuvarlanmıştır. 2012 yılında 27 fasılın % 25 olan payı azalarak 2016 yılında % 13 olmuştur. 27 fasıldan sonra ithalatta en çok paya 84 faslında yer alan kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları 2012 yılında % 11 olan payı 2016 yılında % 14'e yükselmiştir (Tablo 1.8.).

Tablo 1.8. Türkiye'de İthalatın Fasıllara Göre Dağılımı/Bin ABD \$ (TÜİK, 2017)

FASILLAR	2012		2013		2014		2015		2016	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
27 Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	60.117.406	25	55.917.154	22	54.889.414	23	37.843.294	18	24.304.048	13
84 Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	26.315.986	11	30.156.653	12	28.104.042	12	25.586.725	12	24.946.566	14
85 Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	16.279.708	7	17.758.747	7	17.948.538	7	17.637.701	9	18.492.116	10
72 Demir ve çelik	19.642.041	8	18.690.887	7	17.575.889	7	14.775.094	7	11.573.536	6
87 Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	14.514.293	6	16.808.265	7	15.735.931	6	17.543.572	8	16.067.180	9
39 Plastikler ve mamulleri	12.505.397	5	13.881.017	6	14.150.791	6	12.268.256	6	10.701.469	6
29 Organik kimyasal ürünler	5.064.621	2	5.314.063	2	5.833.426	2	4.715.524	2	3.991.420	2
88 Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	3.157.690	1	2.371.909	1	3.022.171	1	3.829.966	2	3.926.772	2
90 Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	4.055.515	2	4.558.522	2	4.878.069	2	4.621.139	2	4.180.389	2
10 Hububat	1.514.663	1	2.000.058	1	2.339.724	1	1.663.679	1	1.059.414	1
52 Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	2.377.563	1	2.989.181	1	3.022.047	1	2.264.729	1	2.165.630	1
48 Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	2.882.668	1	3.091.816	1	3.170.718	1	2.683.942	1	2.486.711	1
30 Eczacılık ürünleri	3.995.651	2	4.151.045	2	4.428.199	2	4.296.439	2	3.856.077	2
71 Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	8.529.039	4	16.234.271	6	8.120.822	3	4.183.469	2	5.576.828	3
89 Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar	1.005.738	0	898.296	0	452.659	0	532.257	0	328.642	0
74 Bakır ve bakırdan eşya	3.877.849	2	3.709.972	1	3.570.415	1	2.985.086	1	2.512.888	1
TOPLAM	185.835.834	79	198.531.864	79	187.242.863	77	157.430.879	76	136.169.694	76
DİĞER	50.709.305	21	53.129.385	21	54.934.253	23	49.803.479	24	44.026.675	24
İTHALAT TOPLAMI	236.545.140	100	251.661.250	100	242.177.117	100	207.234.358	100	180.196.369	100

1.2.2.4. Türkiye’de İthalatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

İthalatın ülke gruplarına göre dağılımında AB Ülkeleri, Türkiye Serbest Bölgeleri ve Diğer Ülkeler şeklinde üç ana ülke gurup altında sınıflandırılmıştır.

Tablo 1.9. Türkiye’de İthalatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı/Bin ABD \$
(TÜİK, 2017)

ÜLKE GRUPLARI	2012		2013		2014		2015		2016	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB 28)	87.657.461	37	92.457.992	36	88.783.650	36	78.681.345	38	77.500.800	39
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	1.045.827	0	1.267.868	0	1.260.771	0	1.227.212	0	1.434.897	0
C-DİĞER ÜLKELER	147.841.852	62	157.935.388	62	152.132.695	62	127.325.799	61	119.681.696	60
1-DİĞER AVUPA (AB HARİÇ)	37.206.445	15	41.319.228	16	36.367.325	15	28.111.593	13	21.906.883	11
2-AFRİKA										
Kuzey Afrika	3.308.343	1	3.508.479	1	3.435.769	1	3.006.965	1	3.200.805	1
Diğer Afrika	2.613.447	1	2.522.630	1	2.502.191	1	2.092.386	1	2.154.733	1
3-AMERİKA										
Kuzey Amerika	15.084.268	6	13.952.864	5	13.834.992	5	12.070.505	5	11.930.764	6
Orta Amerika ve Karayipler	1.069.126	0	1.362.167	0	1.123.834	0	1.039.521	0	967.105	0
Güney Amerika	4.079.580	1	3.665.676	1	3.934.732	1	3.661.116	1	4.092.252	2
4-ASYA										
Yakın Ve Ortadoğu	21.410.007	9	22.214.051	8	20.480.465	8	13.574.629	6	13.760.749	7
Diğer Asya	49.602.022	21	54.648.319	21	56.162.293	23	53.339.447	25	54.256.368	27
5-AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDA	861.022	0	1.318.246	0	637.677	0	608.576	0	654.628	0
6-DİĞER ÜLKE ve BÖLGELER	12.607.588	5	13.423.725	5	13.653.412	5	9.821.057	4	6.757.409	3
SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI										
OCED Ülkeleri	113.723.572	48	124.206.736	49	116.518.208	48	101.502.394	49	100.483.390	50
EFTA ülkeleri	5.238.264	2	10.652.293	4	5.716.742	2	3.137.858	1	3.161.772	1
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	41.509.519	17	41.270.642	16	40.926.920	16	31.525.224	15	24.183.076	12
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	16.429.471	6	14.802.005	5	13.443.502	5	9.310.424	4	7.739.662	4
Bağımsız Devletler Topluluğu	35.248.191	14	34.000.175	13	33.085.483	13	27.152.409	13	20.728.824	10
Türk Cumhuriyetleri	3.558.042	1	3.600.057	1	2.997.231	1	2.687.976	1	2.604.880	1
İslam Konferansı Teşkilatı	31.690.284	13	32.074.294	12	29.107.197	12	22.406.807	10	23.178.259	11
TOPLAM	236.545.140	100	251.661.250	100	242.177.117	100	207.234.358	100	198.617.392	100

Son beş yıllık verilerine göre Türkiye'nin dış ticarete ithalat yaptığı ülke gruplarında ilk sırayı Diğer Ülke ve Bölgeler Seçilmiş Ülke Gruplarından Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OCED) Ülkeleri almaktadır daha sonra AB Ülkeleri gelmektedir. 2012 yılında OCED Ülkelerinin oranı % 48,1'den 2016 yılında % 49 oranına yükselmiştir. AB Ülkeleri ile ithalat oranı ise 2012 yılında % 37,1 iken 2016 yılında % 38,0 oranına yükselmiştir (Tablo 1.9.).

1.2.2.5. Türkiye’de İthalatın Döviz Türlerine Göre Dağılım

Türkiye’de yapılan ithalatın yabancı para cinsine göre dağılımına baktığımızda ithalat çeşitli döviz türleriyle gerçekleştirilmektedir.

Tablo 1.10. Türkiye’de Döviz Türlerine Göre İthalat/Bin ABD \$ (TÜİK, 2017)

DÖVİZ TÜRÜ	2012		2013		2014		2015		2016	
	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%
Avro	71.530.641	30	77.131.700	31	72.592.444	30	68.215.046	33	70.274.726	36
Alman Markı	6	0	0	0	60	0	0	0	50	0
Fransız Frangı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hollanda Florini	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İtalyan Lireti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İngiliz Sterlini	1.077.189	0	1.178.075	0	1.207.695	0	1.002.560	0	690.944	0
Danimarka Kronu	20.661	0	26.244	0	26.246	0	22.959	0	20.613	0
İspanyol Pezetası	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Norveç Kronu	101.099	0	159.392	0	155.261	0	171.916	0	83.814	0
İsveç Kronu	157.068	0	91.324	0	65.547	0	52.649	0	71.641	0
İsviçre Franka	1.176.682	0	832.847	0	923.653	0	784.470	0	914.261	0
Türk Lirası	9.482.294	4	11.394.935	5	12.421.776	5	13.557.317	7	14.274.519	7
Polonya Zlotisi	605	0	188	0	2.390	0	2.409	0	2.818	0
Çek Korunası	10	0	0	0	2	0	37	0	2	0
Romanya Leyi	395	0	1.271	0	2.610	0	4.970	0	4.160	0
Bulgar Levası	31	0	92	0	11	0	0	0	600	0
Rus Rublesi	12.014	0	14.945	0	35.691	0	17.049	0	14.276	0
Güney Afrika Randı	16	0	10	0	19	0	14	0	6	0
ABD Doları	151.930.949	64	159.956.292	64	153.751.515	63	122.360.993	59	111.268.979	56
Kanada Doları	55.234	0	23.717	0	23.750	0	26.252	0	19.499	0
İran Riyali	22.533	0	202	0	0	0	555	0	229	0
Suudi Arabistan Riyali	752	0	3.350	0	1.920	0	1.559	0	2.642	0
Kuveyt Dinarı	55	0	3.415	0	21.011	0	3.636	0	189	0
BAE Dirhemi	749	0	5.782	0	90.903	0	102.486	0	88.498	0
Çin Yuanı	7.685	0	11.982	0	7.919	0	21.777	0	36.305	0
Japon Yeni	952.180	0	805.668	0	837.090	0	877.291	0	829.636	0
Avustralya Doları	16.282	0	19.805	0	9.533	0	8.398	0	18.984	0
Yeni Zelanda Doları	0	0	3	0	60	0	4	0	1	0
TOPLAM	236.545.140	0	251.661.250	100	242.177.117	100	207.234.358	100	180.196.369	100

Türkiye'de ithalatta kullanılan para birimlerine göre değerlendirme yapıldığında en fazla paya ABD doları sahiptir. ABD dolarının ardından ithalatta kullanılan para birimi Avro gelmektedir. Son beş yılda ABD dolarının payı 2012 yılında % 64'den 2016 yılında % 56 oranına düşmüştür. Avro ise 2012 yılında % 30 oranından 2016 yılında % 36 oranına yükselmiştir. Türk Lirası ile ithalatın payı 2012 yılında % 4 iken 2016 yılında bu oran % 7'ye yükselmiştir (Tablo 1.10.).

1.2.2.6. Türkiye'de İthalatın İllere Göre Dağılımı

İthalatın illere göre dağılımını incelediğimizde illerin nüfusu, gelişmişlik düzeyi, ve sanayileşme ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 1.11. Türkiye'de En Çok İthalat Yapan 20 İl/Bin ABD \$ (TÜİK, 2017)

İLLER	2012		2013		2014		2015		2016	
	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%
İSTANBUL	119.604.913	51	144.136.312	57	136.021.887	56	118.040.296	57	105.061.114	58
KOCAELİ	11.733.557	5	9.292.184	4	9.445.200	4	8.439.893	4	7.413.392	4
ANKARA	10.489.472	4	10.669.410	4	10.989.500	5	9.710.506	5	9.884.309	5
İZMİR	10.576.849	4	10.366.784	4	9.931.125	4	8.695.608	4	8.084.389	4
BURSA	10.316.104	4	7.975.064	3	8.105.703	3	8.050.555	4	8.003.006	4
ADANA	3.046.331	1	2.694.130	1	2.443.552	1	2.048.362	1	1.749.928	1
ZONGULDAK	1.256.296	1	1.349.666	1	1.258.809	1	995.471	0	664.886	0
GAZİANTEP	5.053.993	2	5.608.040	2	5.808.439	2	4.884.123	2	4.399.845	2
HATAY	4.420.191	2	3.904.332	2	3.357.784	1	3.232.424	2	2.301.593	1
SAKARYA	1.149.584	0	1.639.154	1	1.663.829	1	1.488.593	1	1.744.387	1
KAYSERİ	1.589.200	1	1.695.272	1	1.715.115	1	1.471.654	1	1.336.586	1
DENİZLİ	2.262.294	1	2.208.190	1	2.176.670	1	1.902.001	1	1.539.267	1
ANTALYA	666.709	0	754.465	0	808.191	0	976.463	0	1.051.493	1
İÇEL	1.129.241	0	1.033.790	0	1.418.922	1	1.189.499	1	1.063.983	1
MANİSA	3.618.464	2	2.926.372	1	3.398.109	1	3.303.397	2	2.465.239	1
TEKİRDAĞ	641.184	0	1.017.474	0	1.105.203	0	813.994	0	829.212	0
KONYA	1.153.774	0	1.249.700	0	1.341.964	1	1.167.120	1	983.085	1
KAHRAMANMARAŞ	1.037.028	0	1.163.049	0	1.227.051	1	1.043.290	1	1.208.609	1
ESKİŞEHİR	645.142	0	739.407	0	826.095	0	706.612	0	692.757	0
BALIKESİR	485.236	0	598.168	0	512.040	0	450.209	0	381.741	0
SAMSUN	1.006.611	0	767.694	0	786.697	0	670.485	0	540.157	0
TOPLAM	191.882.186	81	211.788.668	84	204.341.894	84	179.280.565	87	161.398.986	90
DİĞER	44.662.954	19	39.872.581	16	37.835.222	16	27.953.793	13	18.797.383	10
GENEL TOPLAM	236.545.140	100	251.661.250	100	242.177.117	100	207.234.358	100	180.196.369	100

Türkiye'de 2012-2016 yılları arasında en çok ithalat yapan 20 il sıralamasında en fazla paya İstanbul sahiptir. 2012 yılında İstanbul'un toplam ithalattaki payı % 51'den 2016 yılında % 58'e yükselmiştir. İstanbul'un yaptığı ithalatta en çok sırası ile 84, 27, 85 fasıllarındaki mallar yer almaktadır. Türkiye'nin toplam ithalattaki payı 2016 yılının verilerine göre İstanbul ilinden sonra sırası ile ilk 5 ili Ankara, Kocaeli, İzmir, Bursa, Gaziantep şeklinde sıralanır (Tablo 1.11).

İKİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİKLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER VE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Bu bölümde işsizliğin tanımı, nasıl ölçüldüğü, işsizliğin türlerinin neler olduğu, işsizliğin ortaya çıkmasının nedenleri-sonuçları, Türkiye'de işsizliğin temel görünümünün nasıl olduğu konusu anlatılmıştır.

2.1. İŞSİZLİK İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkeler ekonomik büyüme sürecine girse de 1970'li yıllarda işsizlik dünyada yaygınlaşmıştır. İşsizlikle mücadelede Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çeşitli politikalar önermesine rağmen işsizlik artarak devam etmiştir (Kocacık vd., 2004:14).

Türkiye'de işsizlikle ilgili verilere ulaşmak için genel nüfus sayılarına, Türkiye İş kurumuna (İŞKUR), Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) Hane Halkı İşgücü Anketlerine ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) yerine Ocak 2005 yılında uygulanmaya başlanan Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Hane Halkı İşgücü Anketlerine başvurulur (Ertek, 2006:96).

2.1.1. İşsizliğin Tanımı

İşsizlik, bir ülkenin ekonomik durumunu gösteren en önemli ölçü faktörlerindedir (William, 2006:490). Bireyler için kişinin işini kaybetmesi hayatının en korkunç ekonomik olaylarından biridir. Kişilerin yaşam standartlarını devam ettirmesi ve geleceğe yönelik kaygı duygusunun minimize edilmesi kişinin istihdamının devamıyla gerçekleştirilirken tersi durumda kişilerin yaşam standartlarının düşmesi ve geleceğe yönelik kaygısının artmasının yanı sıra çalışmak isteyen ancak iş bulamayan kişilerin oluşturduğu işsiz topluluğu ekonominin mal ve hizmet üretimine katkıda bulunamamaktadır (Mankiw, 2011:593).

Bu kadar önemli olan İşsizlikle ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

TÜİK'e göre; istihdam durumunda olmayan kişilerin son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve on beş gün içinde iş başı yapabilecek durumda olan çalışma çağındaki kişilere işsiz denir (<http://www.tuik.gov.tr>).

ILO ve Ekonomik Kalkınma İşbirliği Örgütüne (OECD) göre; çalışma çağında olup işi olmayan iki hafta içerisinde işe başlayabilecek durumda olan ve son dört haftadır aktif olarak iş aramayan veya randevu almayı bekleyenler işsiz olarak tanımlanmıştır (Sloman, 2004:45) ILO Onüçüncü Çalışma İstatistikçileri Konferansı 1982 yılında Cenevre'de gerçekleşmiştir. Bu konferansta kabul edilen karara göre işsizliğin uluslararası standart tanımı üç kritere dayanır:

- 1) İşi olmama
- 2) İşbaşı yapmaya hazır bulunma
- 3) İş arıyor olma

Bireylerin işsiz sayılabilmesi için uluslararası standart tanımına göre bu üç kriterin birarada taşınması gerekmektedir (Yüceol, 2005:121).

Bazı iktisatçılar işsizliği şöyle tanımlamaktadır: Mevcut ücret seviyesinde çalışma isteğinde olan ve aktif şekilde iş arayan ancak iş bulamayan yetişkin kişilere işsiz denir (Parasız, 2010:131). Başka bir ifadeyle işsizlik ekonomide emeğin üretim

sürecine yeterli düzeyde katılamaması durumunda ortaya çıkan sorunu ifade etmektedir (Orhan, 2011:89).

2.1.2. İşsizlikle İlgili Kavramlar ve İşsizliğin Ölçülmesi

İşsizliğin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı kavramların bilinmesinde fayda vardır. Bu kavramlardan bazıları aşağıda açıklanmıştır (Ünsal, 2013:87-89).

İşgücü: Çalışanlar ve işsizlerin toplamından meydana gelir.

Aktif Nüfus: Bir ülkede toplam nüfustan okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane, hapisane, kışla, ordu evlerinde ikamet edenlerle yabancı uyrukların çıkarılmasıyla kalan kısmın 15-64 yaş arası nüfusa kurumsal olmayan sivil nüfus (aktif nüfus) denir. Çalışanlar, işsizler ve işsiz olan iş aramayanlar şeklinde üç gruba ayrılır.

Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus = İşgücü + İşgücünde Olmayanlar

İşgücüne Katılım Haddi (istihdam oranı), sivil nüfusun ne kadarının çalışmak istediğini gösterir:

$$\text{İstihdam Oranı (İşgücüne Katılma Oranı)} = \frac{\text{İşgücü}}{\text{Aktif Nüfus}} \times 100$$

Bu oranın yükselmesi kurumsal olmayan sivil nüfusun daha büyük bir bölümünün çalışmak istediğini yansıtır.

$$\text{Bağımlılık Oranı} = \frac{\text{Çalışmayan Nüfus}}{\text{Çalışan Nüfus}} \times 100$$

Çalışmak isteyen kişilerin bir bölümünün işinin olmaması durumunu ifade eden işsizlik haddi:

$$\text{İşsizlik Haddi (u)} = \frac{\text{İşsizler (U)}}{\text{İşgücü (L)}} \times 100$$

2.1.3. İşsizlik Süresi

İşsizlik süresi, kişinin işsiz kaldığı ortalama zaman uzunluğunu gösterir ve ekonomideki dalgalanmalara, işgücü piyasasının yapısal özelliklerine göre değişim gösterir. İşsizliğin süresini belirleyen faktörleri üç başlık halinde sıralamak mümkündür (Sloman, 2004:45-47).

- 1) İşsiz Stokunun Büyüklüğü: İşsiz stoku arttıkça işsizliğin süresi de artma eğiliminde olacaktır. Açık bulunan işler için daha çok kişi rekabet edecek bunun sonucunda işsiz kalanların iş bulma süresi uzayacaktır.
- 2) İşsizliğe Giriş Oranı ve İşsizlikten Çıkış Oranı: İşsiz kişiler sık sık değişir. Her hafta bazı kişiler emekli olurken bazıları işten ayrılır, bazı kişiler de iş bularak işsiz stokundan ayrılır. Bu şekilde giriş ve çıkış oranları işsizlik süresini etkiler. İşsiz stokuna giriş ve çıkış ne kadar hızlı gerçekleşirse işsizlik süresi o derece kısalmır.
- 3) Çevrim Aşaması: Resesyonun (ekonomideki durgunluk ya da ekonominin küçülmeye başlaması) başlangıcında işsizlik yükselir ancak işsizlik süresi kısa iken resesyonun devam etmesi durumunda işsiz kalma süresi ekonominin resesyondan çıkışına kadar uzayacaktır.

2.1.4. İşsizliğin Türleri

İşsizlik yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi kişisel özelliklerine göre sınıflandırılabilir gibi nüfusun coğrafi dağılımına, kişilerin meslek gruplarına, işsizliğin süresine, işsizliğin nedenine göre sınıflandırılabilir

2.1.4.1. Friksiyonel (Geçici) İşsizlik

Bazı firmalar işçi çıkarırken bazıları işçi alır. Bazı insanlar yeni iş ararken bazıları işlerini değiştirir. İşte bu durumlarda oluşan işsizliğe friksiyonel işsizlik denir (Yıldırım vd., 2008:356). Başka bir ifadeyle işlerin farklı ücret düzeylerine sahip olması ayrıca farklı beceriler gerektirmesi nedeniyle işsizler buldukları ilk işi kabul etmemektedir (Mankiw, 2010:181). Bu durumda işçilerin daha iyi çalışma imkanları ve daha yüksek ücret elde etmek amacı ile yer ve meslek değiştirmelerinden dolayı ortaya çıkan işsizlik türüne geçici işsizlik denir (Pekin, 2007:105).

Arıza işsizlik olarak da ifade edilen friksiyonel işsizlik, emek piyasasının yeteri derecede şeffaf olmamasıyla ilgilidir. Şeffaf olmayan piyasa emek arz ve talebinin buluşmasını engellemesiyle friksiyonel işsizliği ortaya çıkartır (Paya, 2013a:40).

Klasik iktisatçılar friksiyonel işsizliğin varlığını kabul etmelerinin nedeni emek arzı ve talebinin dengeye gelene kadar ekonomide yaşanacak dalgalanmaların işsizliğe neden olacağını ileri sürmüşlerdir (Pekin, 2007:105). Neoklasik iktisatçılar ise friksiyonel işsizliğin gönüllü işsizlik olduğunu savunmuşlardır. Bunun nedeni ise işsizlerin işsizlik yardımı alıp buldukları işi beğenmeyerek işsizliklerine kendilerinin neden olmasıdır (Somel, 2014:184).

Talep fonksiyonunun endüstriler ve bölgeler arasında kaymasıyla gerçekleşen sektörel kayma devamlı olarak meydana geldiğinden ve bu durumsa işçilerin çalışma

sektörünü değiştirmesi zaman alacağından friksiyonel işsizliğin varlığı her zaman devam edecektir (Mankiw, 2010:181).

İşverenler her zaman ilk başvurayı işe almamakta ya da iş arayanlar da ilk teklifi her zaman kabul etmemektedir. Bu nedenle iş verenler başvuran kişilerin yetenekleri hakkında bilgi edinmesi için zamana ihtiyacı vardır. Aynı zamanda iş arayanlarda istihdam fırsatlarını öğrenmeleri için zamana ihtiyaçları vardır (William, 2006:496). İş arayanlar ile işçi arayanları bir araya getirilmesi sonucunda daha etkin örgütlenme ve iletişimle azaltılabilir (Ertek, 2006:108).

2.1.4.2. Konjonktürel (Devrevi) İşsizlik

Yetersiz talep nedeni ile üretimde daralma ya da durgunluk olduğunda birçok kişi işini kaybeder. Tekrar ekonominin büyüme aşamasına geçene kadar bu kişilerin işsiz kalmasıyla ortaya çıkan işsizlik türüdür (Ertek, 2006:108). Bu ekonomik durgunluk döneminde toplam talebi arttırmak için uygulanan hükümet politikaları konjonktürel işsizliğin azaltılmasını amaçlamaktadır (William, 2006:497).

Ekonomik yaşamdaki dalgalanmalar eğer tam istihdama yaklaşıyor ise yüksek konjoktör eğer eksik istihdama doğru yaklaşıyor ise alçak konjoktör dönemleri oluşmaktadır. Alçak konjoktör dönemlerinde yatırımların daralması sonucunda ortaya çıkan işsizlik türüdür. Bu işsizliğe sanayileşimiş ülkelerde rastlanır, geçicidir. Ancak yaygın bir etkiye sahiptir ve dünyada en tehlikelisi 1929 yılında ortaya çıkmış 10 yıl kadar sürmüştür (Pekin, 2007:106).

Konjoktürel işsizlik genellikle kapitalist düzeni benimsemiş ülkelerde ekonomik hayatın dalgalanması başka bir ifadeyle ekonomide üretim ve dolayısı ile milli gelirin zaman içinde dalgalanmasıyla meydana gelir (Öcal, 2007:29).

Bazı literatürlerde Keynesçi işsizlik olarak da tanımlanan konjoktürel işsizlik, emek gücünün ürettiği bütün çıktı için yeterince talebin olmamasından kaynaklanır (Parasız, 2010:209).

Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle ekonomide ortaya çıkan dalgalanmalar sonucu meydana gelen işsizlik buna örnektir (Kocacık vd., 2004:15).

2.1.4.3. İradi (Gönüllü) İşsizlik

Cari ücret düzeyinde, mevcut çalışma koşullarında çalışmak istemeyenlerin ekonomide onlara göre iş olmasına rağmen daha iyi çalışma koşulları, daha yüksek ücret istemelerinden ya da çalışmayı tercih etmemelerinden dolayı kendi istek ve arzusuyla ortaya çıkan işsizliğe iradi işsizlik denir (Orhan, 2011:92).

Klasik iktisatçılar iradi işsizlik türünü kabul etmemişlerdir. Bunun nedeni kişilerin mevcut durumu kabul etmeleri durumunda işsiz kalmayacakları olmasıdır. İradi işsizliğe yol açan etken kişinin ya da ailenin gelir talep esnekliğinin yüksek olmasıdır. Gelir esnekliğinin yüksek olması, kişinin bir gün çalışması yaşam standardında bir günden daha fazla geçimini sağlıyor olması durumunda diğer günleri çalışmayıp boş geçirmeyi tercih etmesini ifade eder (Pekin, 2007:103-104).

İradi olarak tercih edilen işsizliğin bir türü olan spekülatif işsizlik (bekleme işsizlik), işçi kabul etmediği reel ücretin marjinal faydasının boş zamanın marjinal faydasında daha az olduğunu kabul ederek çalışmamayı tercih etmesiyle ortaya çıkan işsizliktir (Yıldırım vd., 2008:355).

2.1.4.4. Gayri İradi (Gönülsüz) İşsizlik

Kişilerin piyasada cari ücret düzeyinde ve mevcut çalışma koşullarında çalışmaya razı olmalarına rağmen iş bulamaması durumunda ortaya çıkan işsizlik türüdür (Orhan, 2011:92).

J.M. Keynes, işsizliğin daha çok gayri iradi bir olay olduğunu ve talep yetersizliğinden dolayı ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Bu konuyu etraflıca

inceleyerek gayri iradi işsizlik kavramını kullanan iktisatçıdır (Oktay, 2002:197). Klasik ve neoklasik iktisatçıların gayri iradi işsizliği kabul etmemişlerdir. Bunun nedeni işçilerin daha düşük ücretle çalışmaya razı olmaları durumunda bu tür işsizliğin ortadan kalkacağını düşünmeleridir (Pekin, 2007:104).

İşsizler cari ücret düzeyinden daha düşük ücrete razı olması halinde iş bulabilir ancak çalışmakta olan kişilerin işlerini ellerinden alacaklarından dolayı işsizlik ortadan kalkmaz, işsiz olan kişiler değişmiş olur (Öcal, 2007:27).

2.1.4.5. Yapısal (Uyumsuzluk) İşsizlik

Bir ülkenin çeşitli mal ve hizmetlere olan talebindeki, teknolojideki ve uluslararası rekabetteki değişimler sonucu farklı mal ve hizmetlerin üretilmesi için gerekli olan emeğin yapısındaki değişimler sonucunda ortaya çıkan işsizlik türüdür (Ertek, 2006:107).

Yapısal işsizlik zevkler, teknoloji, vergiler ve rekabetteki değişiklikler bazı yeteneklere olan işgücü talebini azaltırken diğer yeteneklere sahip olan işgücü talebini arttırdığı için oluşmaktadır (William, 2006:497).

Ekonomideki yapı değişikliği sonucunda bazı endüstrilerde iş olanağı artarken bazılarında azalacaktır. Bunun iki temel nedeni vardır. Bunlardan biri, tüketim talebinde değişme örneğin tüketilen bir malın modasının geçmesi o mala olan talebi azaltacaktır. Diğeri de üretim yöntemlerindeki değişiklik örneğin teknolojinin değişmesiyle gelişen üretim tekniklerini bilecek kişilere nitelikli işçiye ihtiyaç duyulması kişilerin yeniden eğitim alarak tekrar iş bulmalarını gerektirmektedir (Sloman, 2004:54).

Ayrıca asgari ücret uygulaması da yapısal işsizliğe yol açmaktadır. Asgari ücret düzeyinin yüksek belirlenmesi durumunda nitelikli işçi iş bulurken deneyimsiz ve fazla becerisi olmayan işçiler iş bulamaz (Öcal, 2007:29). Firmalar, iş gücü arzı fazlası olmasına rağmen asgari ücret düzeyini düşürmede başarısız olduklarında yapısal işsizliği oluşturmuş olmaktadır (Mankiw, 2010:184).

Bu işsizliğe örnek olarak 1970-1980 yıllarında meydana gelen petrol krizi sonucunda ortaya çıkan işsizlik gösterilebilir. Petrol kriziyle enerjiye ya da dış ticarete bağımlı endüstrilerde işlerin iyi gitmemesi işsizliğin arttırmış ve işsiz kalanların kendine yeni iş bulmaları zaman almıştır (Parasız, 2010:210).

2.1.4.6. Açık ve Gizli işsizlik

-Açık İşsizlik: Çalışma isteğine ve gücüne sahip olmasına rağmen normal piyasa şartlarındaki ücret seviyesinde iş bulamayan kişilerin oluşturduğu işsizlik türüdür (Yavuz, 2012:46).

-Gizli İşsizlik: Üretim teknolojisinin değişmemesi koşulu ile kişilerin bir üretim dalında çalışır görüldüğü halde toplam üretime hiçbir katkısı olmaması şeklinde ortaya çıkan işsizliktir (Bocutoğlu, 2004:65).

Gizli işsizlik kavramı 1929 yılında meydana gelen Büyük Bunalım' la ortaya çıkmıştır. Büyük Bunalım sonucunda birçok sanayi işçisi işsiz kalmıştır. Bu işsizler eski ücret düzeyinden daha düşük işlerde çalışıp geçimini sağlamak zorunda kalmışlardır. İngiliz iktisatçısı Joan Robinson bu işçilerin görünürde çalıştığını ancak gizli işsiz olduklarını ifade etmiştir (Somel, 2014:184). Bu işsizlik türünde herkes çalışıyor olarak görünse de çalışanların bir kısmı üretime katkısı yoktur, marjinal verimliliği sıfırdır (Pekin, 2007:109).

2.1.4.7. Teknolojik İşsizlik

Üretimde insan emeğinin yerine teknolojinin gelişmesiyle makinelerin geçmesi sonucunda ortaya çıkan işsizlik türüdür (Pekin, 2007:108-109).

Ülkelerin yeni teknoloji geliştirmeleri ve geliştirdikleri yeni teknolojiyi kültürel yaşantıya uyumsallaştırmalarıyla kalkınmaları gerçekleşmektedir. Bu

nedenle teknolojik olanakların ve teknoloji politikalarının gelişmesi işgücünün niteliğinin üretkenliğinin artmasında önemli bir paya sahiptir (İçli, 2001:67).

Teknolojik gelişme kısa dönemde işsizliği artırırken uzun dönemde işsizliği azaltıcı etkiye sahip olmasının nedeni teknolojik gelişmeyle yeni istihdam alanlarının açılmasıdır (Yavuz, 2012:46). Yeni teknolojiyle işsiz kalanlar kendilerini geliştirerek yeni teknolojinin ortaya çıkardığı çalışma alanlarında çalışmaya başlama süresince işsiz kalacaktır (Kocacık vd., 2004:16).

2.1.4.8. Mevsimlik İşsizlik

Mevsimlik işsizlik, yıl içerisinde işgücü talebindeki değişikliklerin neden olduğu işsizlik türüdür (William, 2006:496). Yılın belirli dönemlerinde emek talebinin azalmasıyla ortaya çıkmaktadır (Sloman, 2004:56).

Ekonomik etkinlikler, ülkelerin coğrafi konumuna bağlı olarak yaşadığı mevsim değişikliğine bağlı olarak dalgalanmalar gösterebilmektedir. Çalışma olanaklarının arttığı mevsimlerde örneğin Türkiye'de yaz aylarında tarım ve turizm sektörlerinde istihdam artarak işsizliği azaltırken, çalışma olanaklarını azalttığı mevsimlerde kış aylarında inşaat sektöründe istihdamı azaltarak işsizliği arttırmaktadır. Mevsimlik işsizliğin doğal nedenlerinin yanısıra toplumların ulusal ve dini bayramlar gibi sosyal nedenlere bağlı olarak da meydana gelebilmektedir (Özsabuncuoğlu ve Direkçi, 2012:6).

Ülkemizde mevsim işsizliğin en fazla yükseldiği dönem Ocak-Şubat ayları arasında iken en düşük olduğu dönem Temmuz-Ağustos ayları arasında gerçekleşmektedir (Yavuz, 2012:46).

2.1.4.9. Doğal İşsizlik

Ekonomi tam istihdamdayken (potansiyel ve fiili GSMH eşitken) ölçülen işsizliğe doğal işsizlik oranı denir. Doğal işsizlik oranını literatüre kazandıran Friedman doğal işsizliği, herhangi bir andaki reel ücretler üzerinde değişme baskısı yaratmayan işsizlik düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım vd., 2008:357).

Doğal işsizlik oranının değişmesine neden olan bazı faktörler şunlardır; emek gücünün demografik yapısının değişmesi ve hükümetin izlediği kamu politikaları (Parasız, 2010:210). Aynı zamanda işten ayrılma oranı ya da iş bulma oranını etkileyen her politika doğal işsizlik oranını da etkileyecektir (Mankiw, 2010:179).

2.1.5. İşsizliğin Nedenleri

İşsizliğe neden olan birçok faktör vardır. Bunların bazıları doğrudan işsizliğe etki ederken bazıları dolaylı olarak işsizliğe etki etmektedir. Ülkelerin ekonomik büyümesi, gelişmişlik düzeyi, çevresel faktörleri, cinsiyet farkı, teknolojik gelişmeler gibi birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. Ekonomik büyüme yetersizliği karlı üretim imkanın azalmasına ve dolayısıyla aynı üretimi daha az işçi ile sağlanması durumunda işsizliğin artmasına neden olmaktadır (Paya, 2013a:41).

Gelişmiş ülkelerde işsizlik talep yetersizliğinden kaynaklanırken az gelişmiş ülkelerde insan emeğinin kullanılacak yeterli alanların oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde emek tarım sektörü kesiminden sanayi kesimine aktarılırken bunun zor gerçekleşmesidir. Vasıflı emek sağlamaları için tekrar eğitilmeleri gerekmektedir (Unay, 1996:205).

Teknolojik gelişmelerin işsizliğin üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğu konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Teknolojiyle, emeğin yerine makinelerin geçmesi ile işsizliğin artacağı ve teknolojinin maliyeti hızla azalırken, emeğin maliyetinin artması işsizliğin devamına neden olacaktır. Bu görüşün tersine teknolojinin kullanılması değil kullanılmaması işsizliğe yol açacaktır. Teknolojinin

gelişmesiyle yeni ürünler, yeni pazarlar ve yeni endüstrilerin ortaya çıkması yeni istihdam olanaklarını artıracaktır ve aynı zamanda çalışma hayatının kalitesini de yükseltecektir (Orhan ve Savuk, 2014:17).

2.1.6. İşsizliğin Sonuçları (Maliyeti)

İşsizliğin maliyetini en çok hisseden işsiz kişinin kendisidir. Bu maliyet gelir kaybından kaynaklanan finansal maliyet ve kişisel maliyetten oluşmaktadır. Gelir kaybından kaynaklanan maddi kayıplar ve sosyal sorunlar kişilerin işsiz kalma süresince keyifsizliğini artacaktır (Sloman, 2004:48). Bireylerde işsizliğin ilk etkisi özgüvenin kırılması şeklinde görülmektedir. İşsiz kişilerin kendini değersiz hissetmesi aile bireyleriyle arasındaki bağın zayıflamasına neden olmaktadır (Yıldırım vd., 2008:361).

Geleneksel aile yapısında yetişen bireyler aile dışında çevrenin de baskılarına maruz kaldığı için kişilerde işsizlik daha büyük yıkımlar yaratacaktır. İşsizliğin getirdiği hayal kırıklığı, özgüven eksikliği, kendini aşağılama duygusu ve benzeri psikolojik etkilerin sonucunda işsizlik kişileri suç işlemeye, şiddet eğilimine, alkol-uyuşturucu bağımlılığı vb. eğilimlere yönlendireceği gibi bunların haricinde daha ileri sonuçlara da sürükleyebilmektedir (Kocacık vd.,2004:28). İşsizliğin dolaysız sosyal maliyeti yanında dolaylı sosyal maliyeti de bulunmaktadır. İşsizliğin dolaylı sosyal maliyeti; alkolizm, kaçakçılık ve suç oranlarının toplumda artması şeklinde görülmektedir (Ünsal, 2013:94)

İnsan sağlığı üzerinde de önemli olumsuz sonuçlar doğmasına neden olan işsizlik, bireylerin işsiz kaldığı süre boyunca sağlık harcamalarını kişinin kendisinin karşılaması durumunda kalmaktadır. Bu durumdaki kişi çoğu zaman sağlık harcamalarını karşılayamadığı için birçok sağlık sorunları ile karşılaşmaktadır (Yıldırım vd., 2008:361).

Bireyin kendi geçimi sağlama konusunda cinsiyet farkının da etkisi vardır. Örneğin; kadınlar evdeki sorumluluklarını yerine getirme konusunda zorlandıkları zaman işlerini daha kolay bırakabilmektedir. Ayrıca kadının çocuk bakımı, evdeki

sorumluluğu iş hayatından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durumdaki kadın eşi ya da ailesine ekonomik bağımlı yaşaması sonucunda tepkilerini rahatça ifade edememektedir. Cinsiyet farkından kaynaklanan işsizlik kişinin sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Kocacık vd., 2004:28).

İşsizliğin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin doğal sonucu olarak toplumsal yapı da işsizlikten olumsuz etkilenmektedir. Yüksek işsizlik oranları gelir dağılımındaki adaletsizliği artırarak başta sosyal adaletsizlik olmak üzere birçok ekonomik ve toplumsal huzursuzluğun temelini oluştururken bireylerin çalışma hakkını kullanmasına engel olmaktadır (Sloman, 2004:48).

İşsizliğin sosyal maliyetinin yanında iktisadi maliyeti de mevcuttur. İşsizliğin üretim kaybına neden olması kaynakların tam etkin kullanılamamasına yol açacak ve bu durum başka insanların gelir kaybına uğramasına neden olacaktır. Öncelikle hükümet vergi kaybına uğrayacaktır. Çünkü işsiz, gelir vergisi ve sigorta aidatı ödemeyecektir. İşsizin geliri olmadığı için daha az tüketerek ödediği Katma Değer Vergisi (KDV) ve diğer tüketim vergileri azalacaktır. Bunların yanı sıra devletin ödediği sağlık, sosyal hizmetler ve güvenlik harcamaları ayrıca bireylere ödediği işsizlik tazminatı artacaktır (Sloman, 2004:49).

İşsizliğin iktisadi maliyeti, işsiz bireyleri çalışması durumunda gerçekleştirecekleri üretimin yapılamamasıdır ve GDP açığı ile ölçülür (Ünsal, 2013:94-96):

$$\text{GDP Açığı} = \text{Reel GDP} - \text{Doğal GDP}$$

Doğal GDP potansiyel GDP olarak da ifade edilebilir ve reel ile potansiyel GDP arasındaki negatif fark işsizliğin üretimde yol açtığı kayıpları gösterir.

$$\text{GDP Açığı} = \frac{\text{Reel GDP} - \text{Doğal GDP}}{\text{Doğal GDP}}$$

Amerikalı iktisatçı Arthur M. Okun tarafından 1960 yılında yaptığı ampirik çalışmaya göre GDP ile işsizlik arasındaki ilişkiyi gösterir. ABD ekonomisinin de doğal işsizlik haddini aşan her ilave % 1 işsizlik ABD ekonomisinde reel GDP'nin doğal GDP'den % 2,5 küçük olmasına yol açar ve Okun kuralı denklemi:

$$\frac{\text{Reel GDP} - \text{Doğal GDP}}{\text{Doğal GDP}} = -2,5 (U - U_N)$$

İşsizlik haddi
Doğal işsizlik haddi

Her durgunluk döneminde üretim kaybı ve işsizliğin ekonomiye ödediği bir bedel bulunmaktadır (Bocutoğlu, 2004:72).

2.2. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomiler için önemli bir problem haline gelen işsizlik üretim kaybının haricinde sosyal sorunlara da neden olmaktadır. Türkiye'de işsizliğe etki eden başlıca faktörleri; hızlı nüfus artışı, kırdan kente göçler, eğitim sisteminin yetersizliği, ekonomik krizler, yatırımların azalması, büyüme hızındaki azalma ve enflasyon şeklinde sıralayabiliriz.

Türkiye'de işsizliğin genel görünümünde işsizliğin cinsiyete, kır-kente, iş ara süresine, eğitim düzeyine, bölgelere, nedenlerine göre dağılımına son beş yıllık verilere göre genel görünümü hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 2.1. Türkiye'de Cumhuriyet Tarihinden Günümüze İşsizlik Oranı (%) (1923-1987 Arası Biçerli, 2007:467, 1988-2016 Arası TÜİK, 2017).

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	Yıllar	İşsizlik Oranı (%)
1923	9,1	1942	3,4	1961	3,4	1980	8,3	1999	7,4
1924	6,9	1943	2,9	1962	3,4	1981	7,3	2000	6,5
1925	5,3	1944	3,1	1963	3,4	1982	7,2	2001	8,4
1926	5,1	1945	3,1	1964	3,5	1983	7,9	2002	10,3
1927	4,2	1946	2,7	1965	3,7	1984	7,8	2003	10,5
1928	3,8	1947	2,5	1966	3,6	1985	7,3	2004	10,8
1929	3,2	1948	2,3	1967	4,8	1986	8,1	2005	10,6
1930	3,2	1949	1,8	1968	5,2	1987	8,5	2006	10,2
1931	4,5	1950	1,5	1969	5,9	1988	8,4	2007	10,3
1932	4,5	1951	1,7	1970	6,4	1989	8,7	2008	11,0
1933	3,9	1952	1,9	1971	6,8	1990	7,4	2009	14,0
1934	3,2	1953	2,8	1972	6,3	1991	8,5	2010	11,9
1935	3,3	1954	3,2	1973	6,8	1992	8,4	2011	9,8
1936	2,9	1955	3,1	1974	7,3	1993	9,2	2012	9,2
1937	2,7	1956	3,2	1975	7,6	1994	8,3	2013	9,7
1938	2,1	1957	2,8	1976	9	1995	7,3	2014	9,9
1939	2,1	1958	2,9	1977	10	1996	6,3	2015	10,3
1940	2,4	1959	2,9	1978	10,1	1997	7,2	2016	10,9
1941	3	1960	3,1	1979	8,9	1998	6,7	-	-

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu ilk yıllarda işsizlik oranı % 9,1 seviyesinde ölçülmüş. Sonraki yıllarda işsizlik oranında azalma görülmüş 1952 yılında bu seviye % 1,9 oranın gerçekleşmiş. 1952 yılında artışa yönelmiştir. 1960-1978 yılları arasında işsizlik oranında sürekli artış gerçekleşmiş. Daha sonraki yıllarda dalgalanma gerçekleşse de genel anlamda işsizlik oranında artış olmuştur. 2015 yılında işsizlik oranı % 10,3 seviyesiyle yaklaşık 3 milyon 57.000 kişi oldu. 2015 yılında işsizlik erkeklerde % 9,2 oranı ile 1.891.000 kişi kadınlarda % 12,6 oranı ile 1.167.000 kişi oldu. 2016 yılında işsizlik artarak % 10,9 oranıyla 3.330.000 kişi oldu (Tablo 2.1.).

2.2.1. Türkiye'de İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı

Türkiye iş gücüne katılma oranına baktığımızda erkeklerin oranı kadınların oranından her yıl daha fazladır. İşsizlik oranında ise bu durumun tam tersi yaşanmaktadır kadın işsizlik oranı erkek işsizlik oranından her yıl daha fazladır.

Tablo 2.2. Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşsizlik Durumu
(Bin kişi, 15+ yaş) (TÜİK, 2017)

YILLAR	İŞ GÜCÜNE KATILMA ORANI(%)	İSTİHDAM ORANI(%)	İŞSİZLİK ORANI (%)
2012	50,0	45,4	9,2
Erkek	71,0	65,0	8,5
Kadın	29,5	26,3	10,8
2013	50,8	45,9	9,7
Erkek	71,5	65,2	8,7
Kadın	30,8	27,1	11,9
2014	50,5	45,5	9,9
Erkek	71,3	64,8	9,0
Kadın	30,2	26,7	11,9
2015	51,3	46,0	10,3
Erkek	71,6	65,0	9,2
Kadın	31,5	27,5	12,6
2016	52,0	46,3	10,9
Erkek	72,9	65,1	9,6
Kadın	32,5	28,0	13,7

Son beş yıllık verilerde işgücünde erkeklerin kadınlara oranla daha fazla istihdam edildiği ve 2015 yılında erkek istihdam % 65,0 oranıyla 18.562.000 kişi iken kadınlarda bu oran % 27,5 ile 8.058.000 kişidir. 2016 yılında istihdam oranı artarak % 46,3 olmuştur. Erkeklerde istihdam %65,1 oranıyla 18.893.000 kişi iken kadınlarda istihdam oranı % 28,0 oranıyla 8.312.000 kişiden oluşmaktadır. İşsizlik oranında ise istihdamın tersi yaşanmakta kadın işsizlik oranı erkek işsizlik oranından fazladır. 2015 yılında erkeklerde bu oran % 9,2 ile 1.891.000 kişi iken kadınlarda % 12,6 oranıyla 1.167.000 kişi oldu. 2016 yılında % 10,9 olan işsizliğin, 2.006.000 kişiyle % 9,6'sını erkek nüfus 1.324.000 kişiyle % 13,7'sini kadın nüfus oluşturmaktadır (Tablo 2.2.).

2.2.2. Türkiye'de İşsizliğin Kır-Kent Dağılımı

İşsiz nüfusun çoğunluğu şehirde yaşamaktadır. Çünkü tarıma dayalı ekonomi azalmasıyla tarım sektörünün düşük gelir sağlaması, kent hayatının yeni iş olanakları sağlaması, şehrin cazibeli yaşam tarzı vb. etkenler ülke içi göç yaşanmasına yol açarken kentlerde aşırı nüfus yığılması ile kırdan daha çok işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 2.3. Kent ve Kırsal Kesimin Cinsiyete Göre İşsizlik Durumu

(Bin kişi, 15+ yaş) (TÜİK, 2017)

YILLAR	2009	(%)	2010	(%)	2011	(%)	2012	(%)	2013	(%)
KENT	2746	16,6	2425	14,2	2087	11,9	2018	11,1	2171	11,5
Erkek	1914	15,3	1604	12,6	1316	10,2	1247	9,4	1286	9,5
Kadın	832	20,4	821	18,7	770	16,5	771	15,5	885	16,4
KIR	724	8,9	621	7,3	528	5,8	500	5,5	576	6,1
Erkek	577	10,7	483	8,7	413	7,0	388	6,5	428	7,0
Kadın	147	5,3	138	4,6	115	3,6	112	3,5	148	4,5

Kentteki erkek ve kadın işsizlik oranı kırdaki erkek ve kadın işsizlik oranından daha fazladır ve 2013 verilerine göre kentteki işsizlik % 11,5 oranı ile 2.171.000 kişi bunun 1.286.000 kişisini erkek 885.000 kişisini kadın oluşturmaktadır ve kırdaki işsizlik % 6,1 oranı ile 576.000 kişi bunun 428.000 kişisini erkek 148.000 kişisini kadın oluşturmaktadır (Tablo 2.3.). Kent ve kırsal kesimin cinsiyete göre işsizlik TÜİK verilerinde 2013 yılından sonrasına ulaşılamadığı için Tablo 2.3.'e eklenememiştir.

2.2.3. Türkiye'de İşsizliğin İş Arama Süresine Göre Dağılımı

İşsizlik süresi olarak kısa ve uzun süreli ayrımı yapılmaktadır. Bir yıl ve daha fazla sürede işsiz kalanlar uzun süreli işsiz olarak ifade edilmektedir. Türkiye'de işsizliğin çoğunu bir yıldan daha az kısa süreli işsizlik oluşturmaktadır.

Tablo 2.4. İş arama Süresine Göre İşsizlik (Bin kişi, 15+yaş) (TÜİK, 2017)

YILLAR	AY				YIL			TOPLAM
	1-2	3-5	6-8	9-11	1 Yıl ve daha fazla 2 yıldan az	2 Yıl ve daha fazla 3 yıldan az	3 Yıl ve daha fazla	
2012	845	653	294	100	406	148	72	2518
Erkek	605	437	184	62	217	86	44	1635
Kadın	239	216	110	38	189	62	28	883
2013	926	719	330	100	457	139	76	2747
Erkek	651	455	199	59	236	72	43	1714
Kadın	276	264	131	42	221	66	33	1033
2014	1195	694	285	89	408	126	55	2852
Erkek	843	433	176	51	206	68	36	1812
Kadın	353	260	110	38	202	58	19	1040
2015	1265	709	327	111	462	131	52	3057
Erkek	857	448	191	62	236	69	28	1891
Kadın	408	261	136	49	226	63	23	1167
2016	1380	792	353	118	492	124	70	3330
Erkek	924	476	192	66	246	62	39	2006
Kadın	456	317	161	51	246	62	31	1324

2015 yılında toplam işsizlik 3.057.000 kişi ve bunun kısa süreli işsizlik kısmı 2.412.000 kişi oluşturmaktadır. Kısa süreli işsizlikte 1.558.000 kişisi erkek 854.000 kişisi kadındır. 2016 yılında toplam işsiz sayısı artarak 3.330.000 kişi olmuştur.

Bunun kısa süreli işsizlik kısmı 2.643.000 kişi oluşturmaktadır. Kısa süreli işsizlikte 1.658.000 kişisi erkek 985.000 kişisi kadındır (Tablo 2.4.).

2.2.4. Türkiye'de İşsizliğin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Eğitim ile işsizlik arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu araştırmak çok önemlidir. Teorik olarak ve çeşitli ülkeler için yapılan ampirik çalışmalarda işsizlik ile eğitim arasında pozitif ilişki vardır. Eğitim arttıkça işsizlik azalacaktır. Türkiye'de eğitim ile işsizlik arasındaki ilişkiye bakıldığında ise beklenenin tersine lise seviyesine kadar eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin de artmakta olduğu görülmektedir (Ansal vd., 2000:113).

Tablo 2.5. Eğitime Göre İşsizlik (Bin kişi, 15+ yaş) (TÜİK, 2017)

YILLAR	2012	%	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%
Okur-Yazar Olmayan	45	3,9	57	4,9	73	6,3	59	5,3	60	5,7
Lise altı Eğitimliler	1363	8,7	1482	9,3	1516	9,4	1627	10,0	1658	10,2
Lise	335	11,8	355	12,0	355	11,9	373	12,4	415	13,4
Mesleki veya Teknik Lise	272	10,1	296	10,5	303	10,6	307	10,2	369	11,6
Yüksek Öğretim	503	10,1	557	10,3	606	10,6	692	11,0	828	12,0

İşsizlik oranının en yüksek olduğu lise altı eğitim grubudur. 2015 yılında lise altı eğitim grubunda işsiz 1.627.000 kişi iken bu sayı 2016 yılında 1.658.000 kişiye

yükselmiştir. Yüksek öğretim grubuna baktığımızda son beş yıl verilerine göre işsiz kişi sayısı artmaktadır (Tablo 2.5.).

Yüksek öğretim mezunu gurubunda işsizlik oranının büyük bir kısmını kadın kesimi oluşturmaktadır. 2015 yılında yüksek öğretim mezunu gurubunda işsizlik oranı % 11'dir. Bunun % 7,6 oranı ile 289.000 kişisi erkek, % 16,3 oranı ile 403.000 kişisi kadındır. 2016 yılında bu oran erkeklerde % 7,6'dan % 8,8' e kadınlarda ise % 16,3'den % 16,9'a yükselmiştir (Tablo 2.6.).

Tablo 2.6. Yüksek Öğretim Mezunlarının Cinsiyet Farkına Göre İşsizlik Durumu
(Bin kişi, 15+ yaş) (TÜİK, 2017)

YILLAR	2012	%	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%
ERKEK	225	7,2	243	7,4	267	7,6	289	7,6	363	8,8
KADIN	278	14,7	314	15,1	339	15,5	403	16,3	365	16,9

2.2.5. Türkiye'de İşsizliğin Bölgelere Göre Dağılımı

Türkiye'de işsizliğin bölgelere göre dağılımına baktığımızda 12 bölgeye; İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu şeklinde ayrılmıştır.

Tablo 2.7. İşsizlik bölgelere göre Dağılımı (Bin kişi, 15+ yaş) (TÜİK, 2017)

YILLAR	2012	%	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%
İstanbul	570	11,3	589	11,2	688	11,9	786	12,9	869	13,5
Batı Marmara	86	6,5	94	6,8	90	6,7	88	6,4	101	7,1
Ege	397	9,6	427	10,1	376	9,1	397	9,4	369	9,3
Doğu Marmara	250	8,9	250	8,4	233	8,1	265	8,9	295	9,9
Batı Anadolu	216	8,4	227	8,6	277	9,8	287	9,8	296	9,9
Akdeniz	346	9,8	398	11,0	394	11,1	411	11,5	443	11,8
Orta Anadolu	104	7,6	117	8,4	121	8,9	141	9,8	151	10,4
Batı Karadeniz	109	6,1	116	6,7	109	6,2	118	6,7	138	7,7
Doğu Karadeniz	69	6,3	69	6,8	65	6,2	51	4,8	49	4,5
Kuzeydoğu Anadolu	50	6,9	50	6,7	41	5,3	39	4,9	38	4,9
Ortadoğu Anadolu	103	8,7	113	9,0	130	10,6	108	8,7	108	9,0
Güneydoğu Anadolu	218	12,4	296	14,5	328	16,6	368	16,5	444	18,7

Son beş yıl verilerine göre en fazla işsizlik oranı ortalama olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde en az işsizlik Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleşmektedir. 2015 yılında Güneydoğu Anadolu'da %16,5 oranı ile 368 bin kişi Doğu

Karadeniz'de %4,8 oranı ile 51 bin kişidir. 2016 yılında Güneydoğu Anadolu'da işsizlik oranı artarak % 18,7 olmuştur. Doğu Karadeniz'de ise işsizlik oranı % 4,5'e düşmüştür (Tablo 2.7.).

2.2.6. Türkiye'de İşsizliğin Nedenlerine Göre Dağılımı

Türkiye'de işsizliğin nedenlerine göre dağılımına baktığımızda iş bulma ümidi olmayanlar, diğer, mevsimlik çalışanlar, ev işleriyle meşgul olanlar, eğitim/öğretim, emekli, çalışmaz halde, diğer şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 2.8. Nedenlerine Göre İş Gücüne Dahil Olmama (Bin kişi, 15+yaş)
(TÜİK, 2017)

YILLAR	2012	2013	2014	2015	2016
İş bulma ümidi olmayanlar	691	638	615	676	658
Diğer	1303	1441	1869	1726	1762
Mevsimlik çalışanlar	63	50	94	94	89
Ev işleriyle meşgul olanlar	11992	11463	11589	11498	11098
Eğitim/Öğretim	4409	4465	4470	4486	4541
Emekli	3795	3837	3827	4082	4160
Çalışamaz halde	3459	3666	3922	3878	4036
Diğer	1674	1778	1814	1736	1843
TOPLAM	27385	27337	28200	28176	28185

Son beş yıllık verilerine göre en fazla işsizlik ev işleriyle uğraşan grupta ve en az işsizlik mevsimlik çalışan gurubunda gerçekleşmektedir. 2016 yılında ev işleriyle meşgul olan grupta işsizlik 11.098.000 kişi iken mevsimlik çalışanlar gurubunda 89.000 kişidir (Tablo 2.8.).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE İTHALAT İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

İlk bölümde ithalatla ilgili temel bilgiler ve Türkiye'deki ithalat yapısı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde işsizlikle ilgili temel bilgiler ve Türkiye'deki işsizliğin görünümü hakkında genel bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ithalat ile işsizlik arasında ilişkinin varlığında bahsedilmiştir. Ardından bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Literatür taramasından sonra işsizlik oranının ithalatı ne derece etkilediğini bulmak amacıyla işsizlik ve ithalat serileri çeşitli testlere tabi tutularak analiz edilmiştir.

3.1. İTHALAT İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

İşsizlik sorununun nedenleri ve işsizliğin çözümü sadece ülke içerisindeki ekonomik dinamiklerle bu sorunun ortadan kaldırılması mümkün değildir. Küreselleşen dünyada ekonomik sorunların bir kısmının dış ekonomik faktörlerden kaynaklandığı söz konusudur (Paya, 2013b:86).

Dış ekonomik denge, dış dünya ile başlanılan ekonomik ilişkilerin iç ekonomik dengeyi bozacak etkiler yansıtmadan sürdürülmesidir. Dış ekonomik dengenin bozulması iç ekonomik istikrarı da bozacaktır. Sadece iç ekonomik dengenin sağlanmasıyla dış ekonomik dengenin sağlanması mümkün değildir. Dış ekonomik dengenin sağlanamaması ülke ekonomisinde fiyat istikrarında ve iktisadi büyüme üzerinde olumsuz etkiler meydana getirirken işsizliği de beraberinde getirecektir (Paya, 2013b:391-392).

Bu durumda dış ticarete kazananlar da kaybedenler de olacaktır. Dış ticarete ithalatla rekabet eden sektörlerdeki iş gücü en fazla kaybedecek olanlardır. Çünkü dış ticaretin işsizliği arttırmaya neden olduğu sektörlerde düşük vasıflı işçiler işsiz kalma riskiyle en fazla karşı karşıya kalanlardır (Krugman vd., 2017:67).

Ülke ekonomisinin dış ticarete açık olması durumunda ülke ekonomisine fayda ya da zarar getirmesi ülke ekonomisinin dış ticaret açığı mı yoksa dış ticaret fazlası mı verdiğine bağlıdır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak dış ticaret açığının ihracat fazlalığından mı ithalat fazlalığından mı kaynaklandığına bakmamız gerekmektedir. Dış ticaret fazlalığı ihracat fazlalığından kaynaklandığında işsizlik azalacak ve yeni üretim olanaklarıyla istihdamı arttıracaktır. Bunun tersi durumda dış ticaret açığı ithalat fazlalığından kaynaklanıyorsa üretim olanaklarının daralması beraberinde işsizliği getirecektir (Öztürk ve Tuzcu, 2012:89-90).

İşsizlik, iç ekonomik dengelerin bozulmasının açık göstergelerindedir. Ülkeler işsizlik sorunlarını çözmek için çeşitli politikalar uygulayabilir ve bunlardan birisi de dış ticaret politikalarıdır. Dış ticaret politikalarıyla ülkeler işsizlik sorununu çözmek için dış ticarete ithalata, gümrük tarifeleri ve kotalarla kısıtlayıcı engeller koymaktadır. Böylece toplam talebi yabancı mallardan yerli mallara doğru kaydırarak yurt içi üretimi arttırmaya çalışmaktadır. Ülke, işsizliği azaltmak için böyle bir politika izlediğinde mal ithal ettiği ülkenin ihracatını azaltacağından dolayı kendi işsizliğini mal ithal ettiği ülkeye ihraç etmiş olmaktadır (Seyidoğlu, 2015:145).

İthalatta gümrük tarifelerinin yükseltilmesiyle ve kota uygulanarak ithalatın kısıtlanması durumunda karşı ülkenin de misilleme yapması kaçınılmazdır. Bu durumda ithalat kısıtlaması yapan ülkenin ihracatında da kısıtlanma meydana gelebilmektedir. Ancak küçük ülkeler açısından ithalat kısıtlaması işsizliğin azaltılması konusunda fayda sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2015:156-157).

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

İşsizlik alanında yapılan çalışmalara bakıldığında işsizlik oranını etkileyen çeşitli makroekonomik değişkenler üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan birisinde dış ticarete ithalatın üretimi ne kadar etkilediği dolayısı ile dış ticaret ile işsizlik oranının arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardır.

Lawrence vd. (1993), ABD'de dış ticaretin ücretler ve istihdam arasındaki ilişkisi araştırılmıştır. Bu analiz için 1970-1991 döneminin verileri kullanılmıştır. Analiz sonucunda dış ticaretin istihdam üzerindeki etkinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sachs vd. (1994), ABD'nin gelişmekte olan ülkelerle Doğu Asya'da 7 ülke (Çin, Hong Kong, Korea, Malezya, Singapur, Tayvan ve Tayland), Brezilya ve Meksika ile yaptığı dış ticaretin istihdamla ilişkisi araştırılmıştır. Yapılan araştırmada 1978-1990 yıllarının verileri kullanılarak regresyon analizi ile test edilmiştir. Analizin sonucunda gelişmekte olan ülkelerde yaptığı dış ticaretin o ülkelerde vasıfsız işçilerin çalıştığı sektörlerde istihdamı azalttığı fakat vasıflı işçilerin istihdamını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Milner ve Wright (1998), gelişmekte olan ülkelerde ticaretteki liberalizasyonun iş gücü ile ilişkisi incelenmiştir. Bu analizde 1968-1990 yıllarının verileri kullanılarak dinamik panel veri yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda uzun dönemde ihracatın istihdamı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Greenaway vd. (1999), 1979-1991 yılları arasında İngiltere'nin imalat sanayisinde 167 üretim endüstrisinin dinamik panel veri analiziyle ticaretin istihdama etkisini araştırmıştır. Analizin sonucunda ticaret hacmindeki artışların hem ithalat hem ihracat açısından artığını ve bununda istihdamda azalmaya neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erlat (2000), Türkiye'de ihracat ve ithalatın istihdam üzerindeki değişimi incelenmiştir. Araştırmada 1963-1994 yıllarının verileri ile basit muhasebe yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'de 1980 yılından sonra ihracata dayalı büyüme politikasına geçildiği ve bu yıldan sonra dış ticaretin istihdamı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Şener (2001), yapısal olarak aynı olan iki ülke arasında dış ticaretin serbestleşmesinin işsizliği nasıl etkilediğini araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda ihracatçı firma AR-GE yatırımlarının yapılmasıyla kar elde edilmesinin anlaşılması sonucunda vasıflı iş gücüne talep artar ve vasıfsız iş gücü talebi azalır ancak genel ekonomi için dış ticaret serbestleşmesinin işsizlik oranını nasıl etkileyeceğinin belirsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Wacziarg ve Wallack (2004), Türkiye'nin de aralarında olduğu gelişmekte olan ülkelerin 1963-1997 yılları imalat sanayi verileri kullanılarak yaptıkları çalışmada ticaret serbestleşmesi sonucunda dışa açıklıktaki artışın emek piyasasında yapısal bir değişime yol açıp açmadığını araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda dış ticarete serbestleşme amacı için atılan adımların sektörler arası yeniden emek dağılımına herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Davidson ve Matusz (2005), ABD ekonomisi 1974-1992 yılları verileri kullanılarak ihracatın istihdamı nasıl etkilediğini Regresyon Analizi yöntemiyle test etmiştir. Analizin sonucunda ihracatla iş kayıpları arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dutt vd. (2009), uluslararası ticaret ile işsizlik ilişkisini araştırmıştır. 92 ülke için 1985-2004 yılları arası verileri kullanılarak Heckser- Ohlin ve Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi çerçevesinde verileri panel data analiziyle ele alınmıştır. Araştırmanın sonucunda ticari liberalizasyonun kısa dönemde işsizliği artırıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Göktaş ve İşci (2010), işsizlik oranını etkilediği düşünülen 26 değişkenin (bazıları; ithalat, ihracat, döviz kuru, nüfus artış hızı, GSMH, kamu yatırımları, özel yatırımlar) bulunduğu analizde Türkiye ekonomisinde bu faktörlerin işsizliği nasıl etkilediği araştırılmıştır. Temel Bileşenli Regresyon Analizi sonucunda 26 değişken arasında işsizlik oranını en fazla düşüren değişken TCMB reeskont faiz oranı ve en fazla arttıran değişken ise ihracat değişim oranı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Polat ve Uslu (2010), Türkiye'de imalat sanayisinde dış ticaret politikalarının istihdam ile ilişkisi araştırılmıştır. 1988:1-2007:3 dönemi üç aylık veriler kullanılarak gecikmesi dağıtılmış otoregresif (ARDL) yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Analizin

sonucunda dış ticaret politikalarının uzun dönemde istihdamı artırıcı özeliğinin etkisiz olduğu ancak kısa dönemde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayaş ve Çeştepe (2010), Türk imalat sanayisinde dış ticaret ile istihdam ilişkisi 1998-2002 yıllarının verileri kullanılarak girdi çıktı yöntemi ile ampirik boyutta test edilmiştir. Analizin sonucunda Türk imalat sanayisinde üretim ve istihdamın ithal girdiye bağıllığı olduğunu istihdam etkisinin bazı sektörlerde istihdamı artırırken bazı sektörlerde ise istihdamı azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Helpman ve Itskhoki (2010), iki ülkeli, iki sektörlü uluslararası bir ticaret modelinde dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasının işsizliği nasıl etkilediğini araştırmıştır. İki sektörlü modelde bir sektörde homojen ürünler üretilirken diğer sektörde farklı ürünler üretilmektedir. Dış ticaret önündeki engellerin kaldırılması ile dış ticaret hacminin artması sonucunda emek piyasasının daha esnek olduğu ülkede işsizliğin artacağı ve emek piyasasının daha sert olduğu ülkede işsizliğin azalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Karaçor ve Saraç (2011), dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisini 1963-2009 yıllarının verilerini kullanarak Sınır Testi ve Eşbütünleşme Analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Analizin sonucunda dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasında kısa dönemde bir ilişki olmadığı ancak uzun dönemde pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kim (2011), 20 OECD ülkesinde 1961-2008 yılları verileri kullanılarak dış ticaretteki artış işsizliği nasıl etkilediğini Kolerasyon Analizi-Tekli Regresyon Analizi (OLS) ve Panel Veri Analiziyle test edilmiştir. Analizin sonucunda dış ticaretteki artış emek piyasasındaki katılıklara bağlı olarak toplam işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Polat vd. (2011), Türkiye ekonomisinin 22 imalat sanayisi sektörüne ait 2003-2008 yıllarının verileri kullanılarak dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Panel veri analizi sonucunda üretimin istihdam üzerindeki etkisi pozitif, ücretlerin istihdam üzerindeki etkisi negatif ve uzun dönemde dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gozgor ve Piskin (2011), Türkiye'de 26 bölge için 2004-2009 yıllarının verileri kullanılarak bu bölgelerin işsizlik oranı ile bu bölgelerin dış ticaret

hacminden aldıkları pay arasındaki ilişki incelenmiştir. Analiz için Sabit Etkili Panel veri ve Geliştirilmiş Momentler yöntemi kullanılmıştır. Analizin sonucunda bölgenin dış ticaretten aldığı pay arttığında işsizlik oranının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Felbermayr vd. (2011), 20 OECD ülkeleri için yaptıkları çalışmada ticaretin işsizlikle ilişkisi incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda ticaret serbestleşmesi uzun vadede yapısal işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hasan vd. (2012), Hindistan'ın iş gücü anketi verileri kullanılarak ticaret korunması ile işsizlik arasındaki ilişki ampirik olarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda ticaret liberalizasyonunun esnek iş gücü piyasalarına sahip ülkelerde ve net ihracat sektöründe yüksek istihdam payı olan ülkelerde işsizliği azaltıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ranjan (2012), Ticaret serbestleşmesinin işsizlikle ilişkisi ampirik çalışma çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda ticaret serbestleşmesi ithalatta rekabet eden sektörlerde işsizlik oranını azalttığı ve bu durumda ekonomi üzerindeki etkisinin belirsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gül ve Kamacı (2012), Türkiye'nin aralarında bulunduğu 7 gelişmekte olan ülke ile (1993-2010) 12 gelişmiş ülke için (1980-2010) dış ticaret ile istihdam ilişkisi araştırılmıştır. Aralarındaki ilişkiyi incelemek üzere Panel Birim Kök Testleri ve Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi (LLC-IPS) uygulanmıştır. Analizin sonucunda gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde ihracat ile işsizlik arasında nedensellik ilişkisinde ihracattan işsizliğe doğru tek yönlü nedensel ilişki bulunulmuştur.

Sandalcılar ve Noyan (2012), Dış ticaretteki serbestleşmenin Türkiye'de iş gücü piyasaları üzerindeki etkisi 1980-2010 yıllarının verileri kullanılarak nedensellik analizinde Augmented Dickey-Fuller Test (ADF) birim kök testi, Johansen Koentegrasyon Testi, Standart Granger nedensellik Testi ve Hsiao Nedensellik Testi kullanılmıştır. Analizin sonucunda tek yönlü negatif nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dışa açıklık oranı arttıkça istihdam oranında azalma meydana gelirken istihdam oranından dışa açıklık oranına doğru nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Türkiye'de ticari serbestleşme istihdamı negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Boz (2013), ithalat ve ihracatın en önemli belirleyicilerinden biri olan reel döviz kurunun ihracatı ve dolayısıyla üretimi tetikleyecek işsizlik oranı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Türkiye ekonomisinin 2003:1-2012:3 dönemi verileri kullanılarak yapılan ampirik çalışma sonucunda reel kur düzeyi ile işsizlik oranı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ulusal paranın reel olarak değerli olması ithalatı tetiklemiş ve istihdam üzerinde olumsuz bir etkiye neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yanikkaya (2013), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için 1980-2009 yıllarının verileri kullanılarak ticari serbestleşmenin sektörel istihdam artış oranını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda ticari liberalizasyon gelişmekte olan ülkelerde endüstri ve hizmetler alanında istihdamı olumsuz etkilemiştir.

Göçer vd. (2013), Türkiye'de ihraç ve doğrudan yabancı yatırımların işsizlik ile olan ilişkisi araştırılmıştır. Bu çalışmada 2000-2011 yıllarının üç aylık verileri kullanılarak sınır testi yaklaşımıyla üç model yardımıyla analiz edilmiştir. Analizin sonucunda ihracatın işsizliği azalttığını ancak doğrudan yabancı yatırımların işsizlik üzerinde anlamlı bir etkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Gozgor (2014), G7 ülkelerinde (Kanada, Fransa Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık (İngiltere), ABD) ticari açıklığın işsizlik oranını nasıl etkilediğini 1923-2008 yıllarının verileri kullanılarak Dinamik Panel Veri Analizi (GMM) yöntemiyle araştırılmıştır. Analizin sonucunda ticari açıklığın işsizlik oranı ile negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aldemir ve Kara (2014), Türkiye ekonomisinde reel döviz kuru, istihdam hacmi, petrol fiyatları, para arzı ve kamu harcamaları arasındaki ilişki Ocak 2005-Aralık 2009 dönemini kapsayan verileri kullanılarak nedensellik analizi yapılarak araştırılmıştır. Analizin sonucunda maliye politikasının, tüm sektörlerin istihdam hacmi üzerinde, doğrudan çalışan bir nedensellik ilişkisine sahip olduğunu; para politikasının ise sadece tarım dışı istihdam ile dolaysız olarak çalışan bir nedenselliğe sahip bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nedensellik ilişkisinin istihdam hacminden başlayarak kurulduğu tek bağlantı ise sadece tarımsal istihdam hacminden maliye politikasına yöneliktir. Ekonomik gelişmişliğe paralel olarak tarım sektörü istihdamında yaşanan çözümlenin, özellikle kısa dönemde işsizlik oranını

arttıran bir unsur şeklinde ortaya çıkması sonucunda bu çerçevede üretilen maliye politikası seçenekleri, söz konusu ilişkiyi açıklayan bir olgu olarak değerlendirilebilir. İstihdamı destekleyici politikalar tarımsal istihdam artışına kısa vadede olumlu katkı sağlayacaktır.

Nwaka vd. (2015), Nijerya ekonomisinde 1970-2010 yıllarının verileri kullanılarak dışa açıklık ile işsizlik arasındaki ilişki Johansen Eşbütünleşme Analizi ve Vektör Hata Düzeltme Analizi (VECM) yöntemiyle araştırılmıştır. Analizin sonucunda dışa açıklık yani ticari açıklık işsizlik oranını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Geronazzo (2016), Uruguay imalat sektörünün 1988-1995 yıllarının verileri kullanılarak ticari küreselleşmenin istihdam ve ücretleri nasıl etkilediği OLS ve Farkında-Farklılıklar Analizi (DID) yöntemiyle araştırılmıştır. Analizin sonucunda ticarete küreselleşmenin artması toplam faktör verimliliğini arttırmakta ve mavi yakalılar ile beyaz yakalılar arasındaki ücret farklılığını azalması sonucunda istihdamda düşüşe neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Ekinci vd. (2017), Dışa açıklık ile işsizlik arasındaki ilişkiyi 1992-2016 dönemini kapsayan çeyreklik verileri kullanılarak Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere olmak üzere 5 Avrupa Birliği ülkesi ve Türkiye için Zamana Göre Değişen Parametli Var (TVP-VAR) yaklaşımı ve ADF birim kök testi uygulanmıştır. Analizin sonucunda dışa açıklık şokunun işsizlik oranları üzerinde eşanlı etkisi AB ülkeleri için artış ve azalış yönünde, Türkiye için 1996 yılından sonra azalış yönünde olmakta ve İngiltere ekonomisinin AB ekonomisinden farklılaştığını, dışa açıklığın işsizlik üzerinde belirleyici bir özelliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.1. Literatür Taramasının Özet

YAZARLAR	İNCELENEN DÖNEM	ÇALIŞILAN ÜLKE	RAŞTIRMA YÖNTEMİ	İNVENİLEN KONU	İŞSİZLİĞE ETKİSİ
Lawrence vd. (1993)	1970-1991	ABD	-	Dış ticaretin ücretler ve istihdam arasındaki ilişki	Etkisi zayıf
Sachs vd. (1994)	1978-1990	ABD, Doğu Asyada 7 ülke	Regresyon	Dış ticaretin istihdama etkisi	Vasıflı işçilerde işsizliği azalttığı vasıfsız işçilerde işsizliği arttırdığı
Milner ve Wright (1998)	1968-1990	Gelişmekte olan ülkeler	Dinamik Panel Verisi	Ticaretteki serbestleşmenin işgücü arasındaki ilişkisi	Uzun dönemde ihracatın işsizliği azalttığı
Greenaway vd. (1999)	1979-1991	İngiltere	Dinamik Panel Veri	Ticaretin istihdama etkisi	İşsizliği artırır
Erlat (2000)	1963-1994	Türkiye	Basit Muhasebe Yöntemi	Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi	İşsizliği etkiler
Şener (2001)	-	Yapısal aynı iki ülke	-	Dış ticaretin serbestleşmesinin işsizliğe etkisi	İşsizliğe etkisi Belirsiz
Wacziarg ve Wallack (2004)	1963-1997	Türkiye' nin arasında olduğu gelişmekte olan ülkeler	-	Dışa açıklığın emek piyasasına etkisi	İşsizliğe etkisi Yok
Davidson ve Matusz (2005)	1974-1992	ABD	Regresyon Analizi	İhracatın istihdama etkisi	İşsizliğe etkisi Negatif
Dutt vd. (2009)	1985-2004	92 ülke	Panel Data Analizi	Uluslararası ticaret ile işsizlik ilişkisi	Kısa dönemde işsizliği artırır
Göktaş ve İşçi (2010)	-	-	Temel Bileşenli Regresyon Analizi	İşsizlik oranını etkileyen 26 değişkenin etkisi	İhracat işsizliği artırır
Polat ve Uslu (2010)	1988:1-2007:3	Türkiye	ARDL	Dış ticaret politikalarının istihdama etkisi	Uzun dönemde etkisiz kısa dönemde işsizliğe etkisi var
Ayaş ve Çeştepe (2010)	1988-2002	Türkiye	-	İmalat sanayisinde dış ticaret ile istihdam arasındaki ilişki	Bazı sektörlerde azalttığı bazı sektörlerde ise işsizliği arttırdığı
Helpman ve Itskhaki (2010)	-	İki ülke	-	Dış ticaretin serbestleşmesinin işsizliğe etkisi	Emek piyasası esnek olduğu ülkede işsizlik artar emek piyasasının daha sert olduğu ülkede işsizliği azaltır
Karaçar ve Saraç (2011)	1963-2009	Türkiye	Sınır Testi, Eşbütünlük Analizi	Dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisi	Kısa dönemde ilişki yok uzun dönemde işsizliği azaltır

Kim (2011)	1961-2008	20 OECD	OLS, Panel Veri Analizi	Dış ticaretin işsizliğe etkisi	İşsizliği artırır
Polat vd. (2011)	2003-2008	Türkiye	Panel Veri Analizi	Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi	Kısa dönemde işsizliği azalttığı uzun dönemde anlamlı etkisi yoktur
Gozgor ve Piskin (2011)	2004-2009	Türkiye' nin 26 bölgesi	Sabit Etkili Panel Veri, Geliştirilmiş Momentler Yöntemi	Bölgelerin işsizlik oranı ile bu bölgelerin dış ticaret hacminden aldıkları pay arasındaki ilişkisi	Dış ticaretten aldığı pay arttıkça işsizlik azalır
Felbermayr vd. (2011)	-	20 OECD	-	Ticaretin işsizliğe etkisi	Uzun dönemde işsizliği artırır
Hasan vd. (2012)	-	Hindistan	-	İşgücü anket verileri ve ticaret koruması ile işsizlik arasındaki ilişki	Ticari serbestleşme esnek emek piyasalarında işsizliği azaltır
Ranjan (2012)	-	-	-	Ticari serbestleşmenin işsizlikle ilişkisi	İşsizliğe etkisi Belirsiz
Gül ve Kamacı (2012)	1993-2010/1980-2010	7 gelişmekte olan ülke ve 12 gelişmiş ülke	LLC-IPS, Eşbütünleşme Analizi	Dış ticaretin istihdamla ilişkisi	İhracattan işsizliğe tek yönlü ilişki var
Sandalcılar ve Noyan (2012)	1980-2010	Türkiye	ADF ,Eşbütünleşme Analizi, Hsiao Nedensellik Testi	Dış ticaretteki serbestleşmenin iş gücü piyasalarına etkisi	İşsizliği artırır
Boz (2013)	2003:1-2012:3	Türkiye	-	Reel döviz kurunun işsizliğe etkisi	İşsizliği negatif yönde etkiler
Yanikkaya (2013)	1980-2009	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	-	Ticari serbestleşmenin sektörel istihdam oranına etkisi	İşsizliği artırır
Göçer vd. (2013)	2000-2011	Türkiye	Sınır Testi	İhracat ve doğrudan yabancı yatırımların işsizliğe etkisi	İşsizliğe anlamlı etkisi yoktu
Aldemir ve Kara (2014)	2005-2009	Türkiye	Nedensellik Analizi	reel döviz kuru, istihdam hacmi, petrol fiyatları, para arzı ve kamu harcamaları arasındaki ilişki	İstihdama olumlu etkisi vardır
Gozgor (2014)	1923-2008	G7	GMM	Ticari açıklığın işsizlik oranına etkisi	İşsizliği negatif yönde etkiler
Nwaka vd. (2015)	1970-2010	Nijerya	Johansen Eşbütünleşme Analizi, VECM	Dışa açıklık ve işsizlik arasındaki ilişki	İşsizliği artırır
Geronazzo (2016)	1988-1995	Uruguay	OLS, DID	Ticari küreselleşmenin istihdama ve ücretlere etkisi	İşsizliği artırır
Ekinci vd. (2017)	1992-2016	Türkiye, 5 AB ülkesi	TVP-VAR, ADF	Dışa açıklık ve işsizlik arasındaki ilişki	İşsizlik üzerinde belirleyici bir etkiye sahip

3.3. TÜRKİYE'DE İTHALAT İLE İŞSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

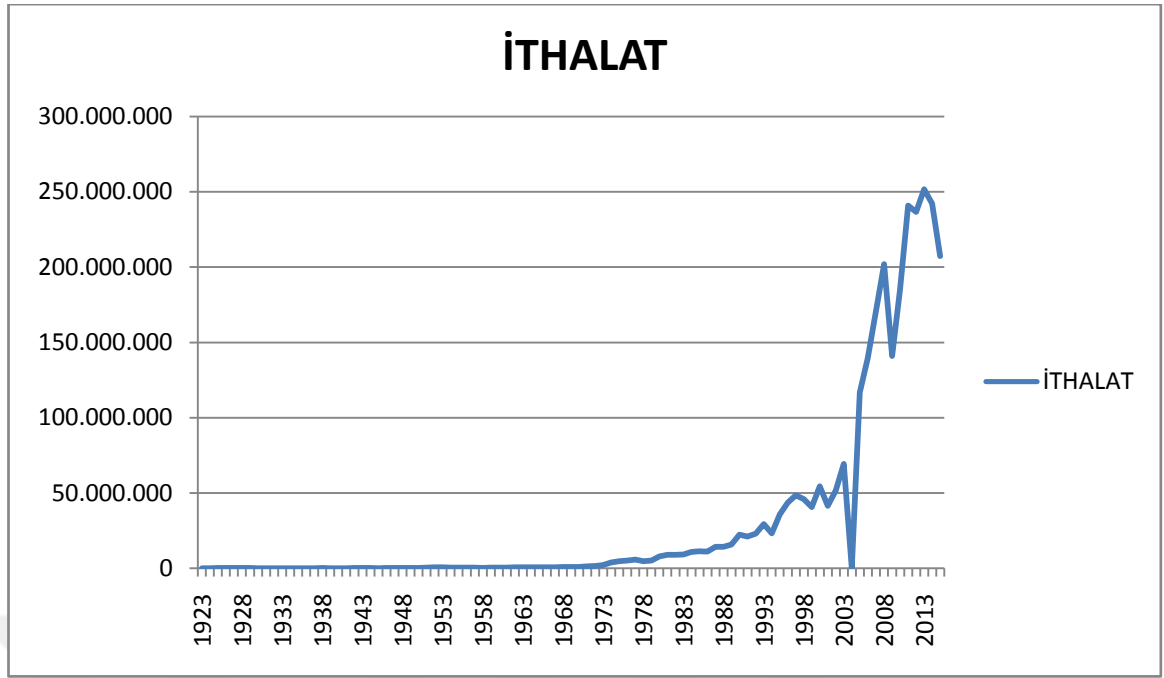
İthalat ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ADF Birim Kök Analizi, Eşbütünleşme analizi, Sınır Testi ve ARDL Modeli ile uzun dönem analizi yapılmıştır.

3.3.1. Materyal

Daha önceki bölümlerde teorik olarak açıklanmaya çalışılan ve literatürde uygulamalarına değinilen dış ticaretin işsizlik üzerine etkisinin ithalatın işsizliğe etkisini Türkiye açısından ampirik bir uygulama ile analiz edilecektir.

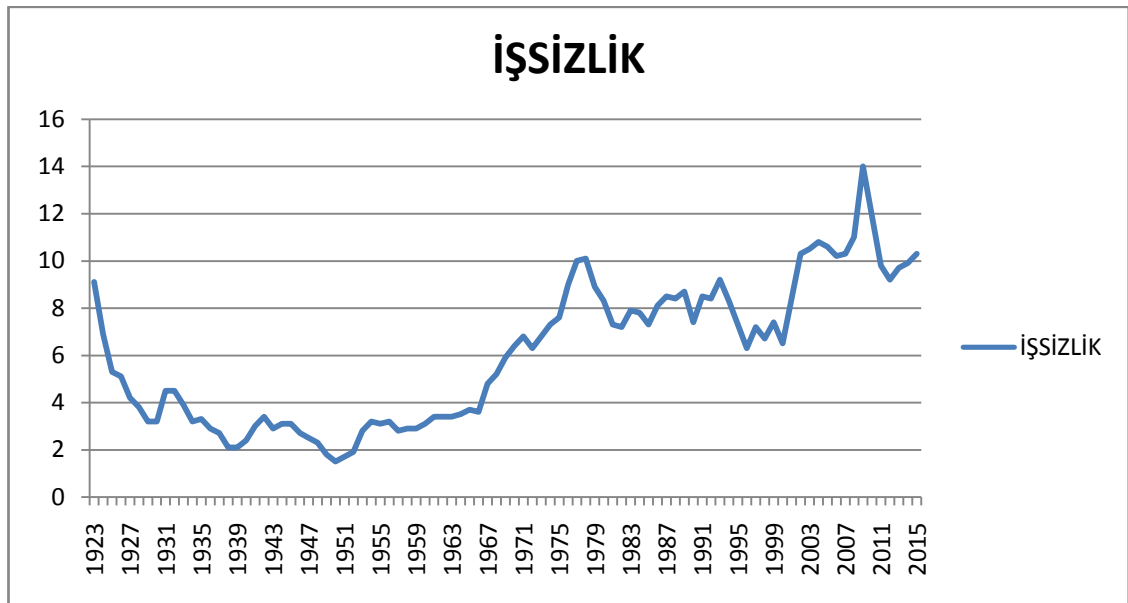
Çalışmada 1923-2015 dönemine ilişkin yıllık veriler kullanılarak Türkiye'de ithalat ile işsizlik arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. İthalatın verileri TÜİK elektronik veri dağıtım sisteminden, işsizlik verilerinin 1923-1987 arası Biçerli, 2007:467, 1988-2015 arası TÜİK veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Grafik 3.1. ve Grafik 3.2.'de İthalat ve işsizlik verilerinin yıllık artış ve azalışları gösterilmektedir.

Grafik 3.1.'de ithalat verileri 1923 yılından 2015 yılına kadar devletçilik ve koruyucu dönem haricinde dalgalanmalar görünse de genel anlamda ithalatta artış meydana gelmiştir.

Grafik 3.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri/Bin ABD \$ (TÜİK, 2017)

Grafik 3.2.'ye baktığımızda 1923 yılından işsizlik oranı % 9,1 iken daha sonraki yıllarda azalma meydana gelmiştir 1967 yılından sonra işsizlik oranında dalgalanmalarla beraber artış meydana gelmiştir.

Grafik 3.2. Türkiye'de İşsizlik Oranı (%) (1923-1987 arası (Bıçerli, 2007:467), 1988-2015 Arası TÜİK, 2017).

3.3.2. Bulgular ve Değerlendirme

Türkiye'de ithalat ile işsizlik arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada, 1923-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak bir analiz yapılmıştır. Bu analizde değişkenler, zaman serisine dayalı olduğu için ilk olarak serilerin durağan olup olmadığı test edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle ithalat ve işsizlik serilerinin durağanlık analizi yapılmıştır. Serilerin ADF birim kök testi sonuçlarına göre durağanlıklarına bakıldıktan sonra sınır testi yaklaşımına göre eşbütünleşme ilişkisi analiz edilmiştir. Serilerin eşbütünleşme ilişkisi analiz edildikten sonra serilerin kısa ve uzun dönem ilişkilerini incelemek amacıyla Otoregresif Dağılımlı Gecikme Modeli/Autoregressive Distributed Lags (ARDL) modeli kullanılarak değişkenler arasındaki ilişki sorgulanmıştır.

3.3.2.1.Durağanlık Analizi

Durağanlık, zaman serisinin ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olasılıklı bir süreçtir (Gujarati, 2004:797).

Durağan olmayan zaman serileriyle yapılan analizde verilerin arasındaki gerçek ilişkiyi analiz yansıtmamaktadır (Granger ve Newbold, 1974).

Bu çalışmada serilerin durağanlık analizi Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ile incelenmiştir.

Kullanılan ADF testi için denklem şu şekildedir (Cheung ve Lai, 1995:277):

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t$$

Denklemdede;

β_1 : Sabit Terim,

t: Trend Terim,

Δ : Fark İşlemci,

ε_t : Hata Terimini ifade etmektedir.

Gecikme uzunluğu; "m" gösterir. Denklemin en küçük kareler yöntemi (Least Squares) ile tahmin edilmesinden elde edilen δ katsayısının t-istatistikliğinin anlamlılığına bakılarak serinin birim kök içerdiği yani durağan olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 3.2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

DEĞİŞKENLER	MODEL	MACKİNNON KRİTİK DEĞERLER* (%1, %5 ve%10)	T- İSTATİSTİK (t-Statistic)	PROP	BÜTÜNLEŞME DERECESİ
İŞSİZLİK	Sabit(Constant)	-3.588509 -2.929734 -2.603064	-2.240524 2.286155	0.0304	I (1)
	Sabit ve Doğrusal Trend(Constant, Linear Trend)	-4.180911 -3.515523 -3.188259	-2.561749 2.614999 1.245400	0.0142	
	Yok (None)	-2.618579 -1.948495 -1.612135	0.373615	0.7880	
FARK İŞSİZLİK	Yok(None)	-2.619851 -1.948686 -1.612036	-5.779537	0.0000	I (0)
İTHALAT	Sabit(Constant)	-3.588509 -2.929734 -2.603064	-1.741198 2.121047	0.0890	I (0)
	Sabit ve Doğrusal Trend(Constant, Linear Trend)	-4.180911 -3.515523 -3.188259	-3.730232 3.851336 3.462126	0.0006	
	Yok (None)	-2.618579 -1.948495 -1.612135	4.050605	0.0002	

Tablo 3.2.'de ADF birim kök testi sonuçları verilmektedir. Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda ve tablodaki değerler esas alındığında ithalat sabit, sabit-doğrusal ve yok (none) modellerinin seviye değerinde durağan olduğu görülmektedir. İşsiz değişkeni ise sabit, sabit-doğrusal ve yok (none) modellerinin seviye değerinde durağan dışı olduğu görülmektedir.

Söz konusu değişkenlerden işsizlik serisi birinci dereceden farkı durağan çıkmıştır: İşsizlik serisi I (1), ithalat serisi I (0)'dır. İşsizlik değişkeninin birinci farkı alındığında ise durağanlaşmaktadır. Buna göre ADF testinde değişkenler birinci mertebeden I (1) tümlenmiştir.

3.3.2.2. Eşbütünlüşme Analizi

Zaman serilerinin regresyon analizinde değişkenler arasındaki ilişkinin (sahte ya da gerçek) bilinmesi gerekmektedir. Bunu anlamak için eşbütünlüşme analizi yapılmaktadır. Seriler aynı dereceden eşbütünlüşük olduğunda seriler arasında eşbütünlüşme olabilir ve bu durumda sahte ilişki söz konusu değildir. Eşbütünlüşme analizi birim kökleri ortadan kaldırılmış değişkenlerin uzun dönemde doğrusal bileşenlerini bulmayı hedeflemiştir (Uzgören ve Uzgören, 2005:5-6).

Eşbütünlüşme analizine yönelik genellikle Engle ve Granger (1987), Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin ortak noktaları eşbütünlüşme açısından ilişkilendirilecek olan serilerin aynı mertebeden durağan olması gerekmektedir. Serilerden herhangi birinin durağanlığının farklı düzey olması halinde eşbütünlüşme analizi bu serilerde yapılamamaktadır (Karagöl vd., 2007).

Çalışmada serilerin durağanlıkları incelendiğinde durağanlık mertebelerinin farklı olduğu görülmektedir. İşsizlik değişkeninin I (1) olduğu ithalat değişkeninin ise I (0) olduğu görülmektedir. Kullanılan değişkenlerin farklı dereceden durağan olmaları nedeniyle Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) eşbütünlüşme analizleri kullanılamaz. Söz konusu problemi çözebilmek amacıyla Pesaran, Shin, Smith (2001)'in geliştirdiği ARDL Bound Test (Sınır Test) tercih edilmiştir. Diğer

testlere göre avantajları vardır: Bu avantajlardan birisi I (0), I (1) veya karşılıklı olarak eşbütünleşik olmalarına bakılmadan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin araştırılabilmesidir. Değişkenlerin önceden birim kök testlerinin yapılması da gerekmemektedir.. Diğer önemli bir avantajı ise Hata Düzeltme modeli basit bir doğrusal transformasyonla ve eşanlı olarak elde edilebilmesidir (Narayan ve Narayan, 2004).

Tablo 3.3. Eşbütünleşme İlişkisi İçin ARDL Sınır Testi Sonuçları

ARDL Sınır Testi (Bounds Test)		
Boş hipotez (NullHypothesis): Uzun Süreli İlişkiler Yoktur (No long-runrelationship sexist)		
Test İstatistik (Statistic)	Değer (Value)	k
F-istatistik (F-statistic)	4.742714	1
Kritik Değer Sınırları(Critical Value Bounds)		
Önemi (Significance)	I0 Sınır (Bound)	I1 Sınır (Bound)
10 %	4.04	4.78
5 %	4.94	5.73
2.5 %	5.77	6.68
1 %	6.84	7.84

Not: k bağımsız değişken sayısını temsil etmektedir.

Eşbütünleşme ilişkisinin varlığının olup olmadığını test edebilmek için şu hipotez test edilir:

$H_0: \varepsilon_1 = \varepsilon_2 = \dots \varepsilon_k = 0 \quad \rightarrow \text{Eşbütünleşme Yoktur.}$

$H_0: \varepsilon_1 \neq \varepsilon_2 \neq \dots \varepsilon_k \neq 0 \quad \rightarrow \text{Eşbütünleşme Vardır.}$

Hipotezin sınanması için ARDL Sınır Testi ile bağımlı (işsizlik) ve bağımsız (ithalat) değişkenlerine F- testi yapılarak tespit edilmektedir (Şimşek ve Kadılar, 2004). F- istatistiği, Pesaran, Shin, Smith (2001)'in çalışmalarında asimptotik olarak türetilen anlamlılık düzeyleri ile karşılaştırılır. Bu çalışmada değerler alt ve üst sınır değerleri verilerek gösterilmiştir. Birinci durumda hesaplanan F istatistiği alt sınırdan küçük ise boş hipotez reddedilmeyecek ve değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığı sonucuna ulaşılabilecektir. İkinci durumda hesaplanan F istatistiği üst sınırdan büyük ise boş hipotez reddedilecek ve değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu kanısına varılacaktır. Üçüncü durumda ise hesaplanan F istatistiği alt ve üst sınır değerleri arasında kalırsa, bu durumda hesaplanan F istatistik değeri kararsızlık bölgesinde olacaktır. Bu durum söz konusu olduğunda değişkenler arasında eşbütünleşme olup olmadığına dair bir yorum yapılamamaktadır. F istatistiği kararsızlık bölgesinde ise eşbütünleşme için Hata Düzeltme Modeli kullanılması gerekmektedir (Kremers vd., 1992; Banerjee vd., 1998).

Tablo 3.3.'de görüldüğü gibi F istatistiği 4.742714 değeri 1 %, 2.5 %, 5 % seviyelerinde alt sınırdan düşüktür, 10 % seviyesinde kritik değerlerin arasındadır. Bu durumda eşbütünleşme ilişkisi için Hata Düzeltme Modeli kullanılması gerekmektedir.

3.3.2.3. ARDL Modeli Analizi

Modelde kullanılan serilerin arasında bağımlı işsizlik değişkeni ve bağımsız ithalat değişkeni arasında uzun ve kısa dönemli ilişkinin bulunup bulunmadığı ARDL modeli vasıtası ile tespit edilecektir. Birinci değişken işsizlik, ikinci değişken ithalattır. En uygun ARDL modeli olarak Akaike Bilgi Belirleme Kriteri/Akaike

Infocriterion Criterion (AIC) metodu ile (2,1) modeli seçilmiş olup ARDL modeli sonuçları Tablo 3.4.'de verilmiştir.

Tablo 3.4. ARDL (2,1) Modelinin Tahmin Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Katsayı/Coefficient	T- istatistik/t-Statistic	PROP*
İŞSİZLİK (-1)	0.925272	6.252733	0.0000
İŞSİZLİK (-2)	-0.267430	-1.1770816	0.0846
İTHALAT	-0.143545	-1.607466	0.1162
İTHALAT (-1)	0.166392	1.939706	0.0599
C	0.370217	1.679803	0.1012
UZUN DÖNEM			
İTHALAT	0.066773	1.891841	0.0662
C	1.082007	1.754719	0.0874

* Not: İşsizlik ve ithalat önündeki (-1) değeri bir önceki dönemi ifade etmektedir. Analizde yıllık veriler kullanıldığı için bir önceki yılı göstermektedir.

ARDL (2,1) modelinin tanısal denetim sonuçları incelendiği otokorelesyon değişen varyans sorunlarının olmadığı hataların normal dağıldığı modelin yapısal formunun doğru olduğu görülmektedir. Tablo 3.4'ün sonuçlara göre ithalat işsizliği bir önceki dönem etkilerken (İŞSİZLİK(-1) PROP 0.0000) daha sonraki dönemde (İŞSİZLİK(-2) PROP 0.0846) etkilemediğini göstermektedir. ARDL (2,1) Modelinin

analizi sonucunda İşsizlik ile ithalat arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İthalat ile işsizlik arasında kısa dönemde ilişkinin olup olmadığını anlamak için ARDL (2,1) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli sonuçlarına bakılması gerekmektedir.

Tablo 3.5. ARDL (2,1) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Katsayı/Coefficient	T- istatistik/t-Statistic	PROP
D (İŞSİZLİK (-1))	0.267430	1.770816	0.0846
D (İTHALAT)	-0.143545	-1.607466	0.1162
C	0.370217	1.679803	0.1012
İTHALAT (-1)	0.022847	1.499439	0.1420
İŞSİZLİK (-1)	-0.342158	-3.038182	0.0043
CointEq (-1)	-0.342158	-3.038182	0.0043
Cointeq = İŞSİZLİK - (0.0668*İTHALAT1 + 1.0820)			

CointEq (-1) terimi, hata düzeltme terimini göstermektedir. Uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli serisini temsil etmektedir. Bu değişkenin katsayısı, kısa dönemdeki sapmaların ne kadarının bir dönem sonra düzeleceğini belirtir. Bu katsayının işaretinin negatif olması, seriler arasında meydana gelen sapmaların uzun dönem denge değerine yaklaşacağını, pozitif olması durumunda ise uzun dönem denge değerinden uzaklaşacağını göstermektedir (Mercan ve Peker, 2013).

Hata düzeltme değişkeninin katsayısı -0.342158 olarak belirlenmiştir. Hata düzeltme değişkenini negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Kısa dönemde işsizlik ile ithalat arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Hata düzeltme katsayısının -0.34 olarak bulunması kısa dönemde dengede bir sapma gelmesi halinde her bir dönemde dengesizliğin %34'ünün giderileceğini ve sistemin tekrar dengeye geleceğini göstermektedir.

Kısa dönem ARDL (2,1) modeline ait tahmin sonuçları incelendiğinde işsizlik oranı değişkeninin istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu değişkene ait katsayının negatif işaretli olması nedeniyle (İŞSİZLİK (-1) -0.342158) kısa dönemde ithalat ile işsizlik oranı arasında bir değiş tokuş ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. İthalattan işsizliğe doğru kısa dönemde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kısa dönemde ithalattaki artış işsizliği artıracaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma alanında elde edilen verilere göre yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan sonuç ve bu sonuca ilişkin önerilerden bahsedilmektedir.

Sonuç

İşsizlik tüm dünya ekonomisinin çözülmesini arzu ettiği bir problemdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıldan buyana işsizlik sorunuyla karşı karşıyadır. İşsizlikte her dönem dalgalanmalar yaşansa da 1960 yıllarından günümüze kadar işsizlik oranında dönemlik dalgalanmalarla beraber artış meydana gelmiştir. Bundan dolayı Türkiye'de de işsizlik yıllardır ülke gündeminde öncelikli sorunların başında gelmektedir.

Dış ticaretin serbestleşmesi, ithalat ve ihracat önündeki engellerin azaltılmasıyla ya da engellerin tamamıyla kaldırılması amacıyla uygulanan politikalarla gerçekleştirilmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanması için dış ticaret önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. Türkiye'de 1958-1960 yıllarında ve daha sonra 1970'li yıllarda dış ticarete serbestleşme gerçekleştirilmiştir. Dışa açık ticaret politikasına 1980'den sonra geçilmiştir. Başlatılan serbestleşme bir çok ekonomik faktörü etkilemesi ile birlikte de istihdamı ve işgücü piyasasını da etki alanına almıştır.

Bu problemi tespit edebilmek amacıyla Türkiye'nin 1923-2015 yılları arasında gerçekleşen ithalatın işsizliğe etkisinin olduğunu ortaya koymak için ekonometrik analiz uygulaması yapılmıştır. Yapılan ekonometrik analizle aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- İthalat ve işsizlik değişkenleri analizde zaman serisine dayalı olduğu için ilk olarak serilerin durağan olup olmadığı test edilmiştir. Durağan analizi için Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Testi uygulanmıştır. ADF Testi

- sonucunda değişkenlerin birinci dereceden durağan olmadıkları tespit edilmiştir. Bağımlı işsizlik değişkenin $I(1)$, ithalat değişkeninin $I(0)$ seviyesinde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İşsizlik değişkeninin birinci dereceden farkı alındığında durağanlaştığı tespit edilmiştir.
- ADF Testinin ardından faktörler arasındaki ilişkinin sahte ya da gerçek olduğunun bilinmesi için eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. İthalat ve işsizlik değişkenlerinin durağanlık derecesi farklı olması nedeni ile Johansen (1988) eşbütünleşme analizi kullanılamamaktadır. Bu nedenle Pesaran, Shin, Smith (2001)'in geliştirdiği eşbütünleşme analizi için ARDL Bount Test tercih edilmiştir.
- Eşbütünleşme analizi için ARDL Sınır Testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme ilişkisi için F-testi sonucuna göre F-istatistik değeri 4.742714 1%, 2,5%, 5% seviyelerinde alt sınırdan düşüktür, 10% seviyesinde kritik değerlerinin arasındadır. Buna göre değişkenler arasında kısa ve uzun dönem ilişkisi için Hata Düzeltme Modeline bakılır. Hata Terimine göre modelde kullanılan ithalat ve işsizlik serilerinin arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur.
- İthalat ve işsizlik değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan sonra seriler arasında uzun ve kısa dönemli ilişkinin bulunup bulunmadığı ARDL modeli vasıtasıyla bulunacaktır. ARDL Sınır Testinin sonucuna göre birinci değişken işsizlik ikinci değişken ithalattır. İthalattan işsizliğe doğru bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. En uygun ARDL modeli olarak AIC metodu ile (2,1) modeli tercih edilmiştir.
- İşsizlik değişkeninin katsayısı negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. ARDL modelinin analiz sonucuna göre ithalat ile işsizlik arasında kısa dönemde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Ancak uzun dönemde ithalat ile işsizlik arasında anlamlı ilişki söz konusu değildir.
- Hata düzeltme katsayısının -0.34 olarak bulunması ile kısa ve uzun dönemde dengede bir sapma olması halinde her bir dönemde dengesizliğin % 34'ünün giderilerek tekrar dengeye geleceğini ifade eder.
- ARDL Modeli sonucuna göre kısa dönemde ithalattan işsizliğe doğru pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır yani ithalattaki artış işsizliği de arttıracaktır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'nin ithalat ve işsizlik verileri kullanılarak yapılan analizde ithalattaki her artış işsizliği de arttıracakını göstermektedir.

Küreselleşen ekonomide ülkelerin iç ekonomik dengesini sağlayabilmesi için çeşitli politikalar uygulamalıdır. Dış ticaretin küreselleşmesi durumunda dış açığın ithalat ya da ihracat fazlasından oluşması ülkenin ekonomik büyümesine etki edecektir. Dış açığın ithalat fazlasından oluşması üretim alanlarını daraltacaktır ve beraberinde işsizliği getirecektir.

Türkiye ekonomisinde dış ticaret fazlası ithalattan kaynaklanmaktadır. Yaptığımız çalışmada ithalattaki artış işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşıldığı için işsizliğin azaltılması için ithalatın azaltılıp ihracatın artırılması gerekmektedir. Bu sonuç her ülke için geçerli değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin ithal ve ihraç ettikleri ürünler ile gelişmiş ülkelerin ithal ve ihraç ettiği ürünler farklılık göstermektedir. Bu nedenle ithalatın kısılması her ülke için işsizliği azaltır sonucuna ulaşmak doğru değildir. Türkiye gelişmekte olan bir ülke olduğu için ithalatının azaltılması işsizliği olumlu yönde etkilemektedir.

Öneriler

Yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen verilere göre aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- İthalatın azaltılması ihracatın artırılması çeşitli politikalarla sağlanabilir. İlk akla gelen hükümetin kur politikasıyla yaptığı müdahaledir. Merkez Bankası piyasadan döviz satın alarak kuru yukarı çekmesiyle ithal malın pahallılaşması ve ihraç malın yabancı ülkeler için ucuzlamasıyla ihracat artacaktır. Ancak bu politika uzun süreli bir çözüm sunmamaktadır. Bu nedenle dış ticaret açığını azaltabilmek için ucuz ve kaliteli üretim sağlanmalıdır.
- İhracatta teşvik için ihracatçıların uluslararası piyasalarda rekabet gücü artırılmalıdır. Bunun için üretimde dışa bağımlı olunan hammadde ve enerji maliyetleri azaltılmalıdır. Enerji ithalatında doğal gaz ve petrolden güneş enerjisi, rüzgar, bor gibi alternatif enerjilere yönlendirilerek üretiminde dışa bağımlılığın azaltılmalıdır. Üretimde kullanılan enerjinin dışa bağımlılığın azaltılmasıyla üretim ülke içi olanaklarla sağlanabilir. Bu sayede üretimi daha ucuza yapıp ithalatımızı da azaltmış oluruz.
- Katma değeri düşük ürün gurupları ihraç ederken katma değeri yüksek ürün gurupları ithal etmekteyiz. Bu durumdan vazgeçip katma değeri yüksek ürün

gurupları ihraç edilmelidir bunun için ihracatta hammadde, sebze, meyve gibi tarım ürünlerinden teknoloji ve sermaye yoğun mallara yönelinmelidir.

- Türkiye'de ithalatın mal guruplarına göre dağılımına baktığımızda en fazla oran hammadde (ara mallar) grubudur. Bu da bize üretimde dışa bağımlı olduğumuzu göstermektedir. Örneğin Türkiye 2015 yılında 1.233.000 ABD doları pamuk ithal etmiştir. Pamuk ithali en fazla % 42,8 oranla ABD'den gerçekleştirilmiştir. Türkiye pamuk ithalinde dünyada beşinci ülke konumundadır. Kumaş üretiminde pamuk ithal edip kumaşın üretimi sağlanırken bu kumaşın hammaddesi olan pamuğu ülke içinde daha kaliteli ve ucuzca üretimi sağlanmalıdır. Üretimde kullanılan ara malların ithali yerine ülke içi üretimi için teşvik politikaları uygulanmalıdır. İşsizliği azaltmamız için dışa bağımlı ihracattan vazgeçmemiz gerekmektedir.
- Gelişmiş ülke tanımlaması hem devlet hem de özel sektörün sürekli yeni teknoloji ürettiği ve geliştirdiği ülke şeklinde yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin yeni teknoloji ürettikçe bir önceki teknolojiyi kendi ülkeleri için yeni ve ileri sayılan az gelişmiş ülkelere ihraç ederler. Böylece yeni teknoloji ithalatın azaltılmasını ve ihracatın arttırılmasını sağlar. Uluslararası rekabet gücünün artırılması için teknolojik gelişmelere önem verilmelidir. Bu nedenle üretimde Ar-Ge yatırımları arttırılmalıdır. Ar-ge yatırımlarının arttırılmasıyla daha kaliteli ve ucuz üretim sağlanmış olacaktır. Yeni teknolojiye dayalı ürünlerin üretilmesi istihdam alanlarını da arttıracaktır.
- Türkiye'de sanayileşme iki kısımdan oluşturulmuştur. 1980 yılı öncesinde birinci kısım olan ithal ikamesine dayalı içe dönük sanayileşmedir. İkinci kısım ise 1980 yılından sonra uygulanan ihracata dayalı dışa dönük sanayileşmedir. Sanayileşmede birinci kısım uygulanmıştır ancak ikinci kısım sanayileşmeye 1890 sonrasında geçilmesine rağmen başarılı bir şekilde uygulanamamıştır. Üretimi artırıp işsizliği azaltmak için sanayileşmede ikinci kısım olan ihracata dayalı sanayileşme modeli başarılı şekilde uygulanması gerekmektedir. Bunun için ara mallar ve katma değeri yüksek ürünlerin ülke içinde üretilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Aldemir Şenkan, Kara Mehmet, Türkiye'de İstihdam Dinamiklerine İlişkin Nedensellik Analizi, TİSK Akademi Dergisi, 2014, 9(17):24-38.

Alkin Erdoğan, Kurumlarla Yakın Ekonomi Tarihi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2010.

Alkin Erdoğan, Herkes İçin Ekonomi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2009.

Ansal Hacer, Küçükçifçi Suat, Onaran Özlem, Orbay Benan Z., Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000.

Ay Ahmet, Türkiye'de Dış Ticaret ve Kur Politikaları Uygulamaları, Çizgi Kitapevi, Konya, 2007.

Ayaş Necla, Çeştepe Hamza, Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türk İmalat Sanayi Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2010, 15(2):259-281, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194579>, (Erişim Tarihi: 20.02.2017).

Başol Koray, Türkiye Ekonomisi, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2012.

Banerjee A., Dolado J.J., Mestre R., Error Correction Mechanism Tests for Cointegration in Single Equation Framework, Journal of Time-Series Analysis, 1998, 19(3):267-283.

Biçerli M. Kemal, Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınevi, İstanbul, 2007.

Bocutoğlu Ersan, Makro İktisat Keynesyen Teori ve Politikaları, Derya Kitapevi, Trabzon, 2004.

Boz Çiğdem, Türkiye'de Reel Döviz Kuru ve İşsizlik İlişkisi:2003-2012, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2013, 34(1):51-61, <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=286c2c33-5c78-49be-85a1-adc4e54718a9%40sessionmgr4009&hid=4105>, (Erişim Tarihi: 24.02.2017).

Cheung Yin-Wong, Lai Kon S., Lag Order and Critical Values of the Augmented Dickey-Fuller Test, Journal of Business & Economic Statistics, 1995, 13(3).

Çelik Faik, Ekinci Mehmet Behzat, Firmalar ve Bankalar İçin Dış Ticaret Yazışmaları, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2014.

Davidson Carl, Matusz Steven J., Trade an Turnover: Theory and Evidence, Review of International Economics, 2005, 13(5):861–880, 2005.

Dutt Pushan, Mitra Devashish, Ranjan Priya, International trade and unemployment: Theory and crossnational evidence, Journal of International Economics, 2009, 78(1):32-44.

Eğilmez Mahfi, Tarife Dışı Engeller, Kendime Yazılar Blog, Kasım 2012, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/11/tarife-ds-engeller.html>, (Erişim Tarihi: 20.12.2016).

Engle, Robert F., Granger, C.W.J., Co-Integration and Error-Correction: Representation, Estimation and Testing, Econometrica, 1987, 55(2): 251-276.

Ekinci Ramazan, Tüzün Osman, Ceylan Fatih, Kahyaoğlu Hakan, Dışa Açıklık ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Seçilmiş Ab Ülkeleri ve Türkiye üzerine Zamana Göre Değişen Parametrelili Bir Analiz, Sosyoekonomi, 2017, 25(31):45-73, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/263603>, (Erişim Tarihi:27.02.2017).

Erlat Guzin, Measuring the Impact of Trade Flows on Employment in the Turkish Manufacturing Industry, Applied Economics, 2000, 32(9):1169-1180.

Ertek Tümay, Makro Ekonomiye Giriş, Beta Yayın, İstanbul, 2006.

Felbermayr Gabriel, Prat Julien, Schmerer Hans Jörg, Trade and unemployment: what do the data say?, European Economic Review, 2011, 55(1):741-758.

Geronazzo Silvia Adriana Peluffo, Increased trade openness, productivity, employment and wages: a difference-in-differences approach, Estudios Regionales En Economía, Población Y Desarrollo, 2016, 32(1):1-34.

Giray Gozgor, The impact of trade openness on the unemployment rate in G7 countries, The Journal of International Trade & Economic Development, 2014, 23:7, 1018-1037.

Gozgor Giray, Piskin Ali, İşsizlik ve Dış Ticaret: Türkiye' deki Bölgeler İçin Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi-Dinamik Panel Veri Yaklaşımı, Business and Economics Research Journal, 2011, 2(3):121-138.

Göçer İsmet, Mercan Mehmet, Peker Osman, İhracat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İşsizlik: Türkiye Örneği, Business and Economics Research Journal, 2013, 4(1):103-120.

Göktaş Atilla, İşçi Öznur, Türkiye'de İşsizlik Oranının Temel Bileşenli Regresyon Analizi ile Belirlenmesi, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2010,20(1):279-294, <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/view/117/116>, (Erişim Tarihi: 25.02.2017).

Greenaway David, Hine Robert C., Wright Peter, An empirical assessment of the impact of trade on employment in the united kingdom, *European Journal of Political Economy*, 1999,15(3):485-500.

Granger C. W. J., Newbold P., Superior Regressions in Economics, *Journal of Econometrics*,1974, 2(2):11-120.

Gujarati Domodor N., Basic Ekonometrics, 4th Edition, The McGraw Hill Companies, 2004.

Gül Ekrem, Kamacı Ahmet, Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Bir Panel Veri Analizi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, 12(4):23-32, <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/131/2012-04-02%5b1%5d.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 21.02.2017).

Gürsoy Yaser, Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi, Ekin Kitapevi , İstanbul,2005.

Halilbeyoğlu Gülfem, Palacıoğlu Erkan Tezer, Sorularla Dış Ticarete Korunma Önlemleri Haksız Rekabetin Önlenmesi ve Gözetim Uygulaması, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011.

Hasan Rana, Mitra Devashish, Ranjan Priya, Ahsan Reshad N., Trade liberalization and unemployemend: Theory and evidence from India, *Journal of Development Economics*, 2012, 97:269-280.

Helpman Elhanan, Itskhoki Oleg, Labour Market Rigidities, Trade and Unemployment, *The Review of Economic Studies*, 2010, 77(3):1100-1137.

İçli Gönül, Eğitim, İstihdam ve Teknoloji, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2001, 9(1):65-70.

Johansen Soren, Statistical Analysis of Cointegrating Vectors, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 1988, 12(2-3): 231-254.

Johansen Soren, Juselius Katarina, Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration With Applications to the Demand for Money, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 1990, 52(2):169-210.

Karagöl Erdal, Erbaykal Erman, Ertuğrul Hasan Murat, Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2007, 8(1):72-80.

Karaçor Zeynep, Saraç Taha Bahadır, Dış Ticaret ile Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği (1963-2009) ,*Yönetim Ve Ekonomi*, 2011, 18(2):181-194.

Kaymakçı Oğuz, Avcı Nuri, Şen Recep,Uluslararası Ticarete Giriş Teori, Politika ve uygulama,Nobel Yayın Dağıtım Yayınları, Ankara, 2007.

Kemer Osman Barboras, Dış Ticaret Teknikleri Teori ve Uygulama, Alfa Aktüel(Akdemi) Yayınevi, İstanbul,2005.

Kremers J .J. M., Ericsson N. R., Dolado, J.J., The Pwer of Cointegration Tests, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 1992, 54(3):325-348.

Kepek Yakup, Yentürk Nurhan, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2007.

Kim Jaewon, The Effects of Trade on Unemployment: Evidence from 20 OECD Countries, Stockholm University, Department of Economics Research Papers in Economics, 2011, 19(1):1-46.

Kocacık Faruk, Şahbudak Ercan, Kaya Gazanfer, Mazlum Ahmet, Ercan Recep, Türkiye'de Çalışma Hayatından Kesitler: İşsizlik-Sendikal Örgütlenme-Kadın Emegi-İşportacılık, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2004.

Krugman Paul R., Obstfeld Maurice, Meltiz Marc J., Uluslararası İktisat Teori ve Politika, Çev. Özsoy Onur, Palme Yayıncılık, Ankara, 2017.

Lawrence Robert Z., Slaughter Matthew J., International Trade and American Wages in the 1980: Giant Sucking Sound or Small Hiccup?, Brooking Papers on Economic Activity, Microeconomics, 1993,No.2:161-226.

Mankiw N. Grogory, Principles of Economics, South-Cengage Learning, 6. Baskı, 2011.

Mankiw N. Grogory, Makroekonomi, Çev. Çolak Ömer Faruk, Elif Yayınevi, Ankara, 2010.

Mercan Mehmet, Peker Osman, Finansal Gelişmenin Ekonometrik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2013, 8(1):93-120.

Milner Chris, Wrright Peter, Modelling Labour Market Adjustment to Trade Liberalisation in an Industrialising Economy, The Economic Journal, 1998, 108(1):509-528.

Muhasebe ve Finansman Dış Ticaret Kavramları, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011.

Narayan Seema, Narayan Paresh. K., Determinats of Demand of Fiji's Exports: An Empirical Investigation. The Developing Economics,2004, 42(1):95-112.

Nwaka Ikechukwu D., Uma Kalu E., Tuna Gulcay, Trade openness and unemployment: Empirical evidence for Nigeria, Economic and Labour Relations Review, 2015, 26(1):117-136.

Oktay Ertan, Makro İktisat Teorisi ve Politikası, Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2002.

Okday Nüvit, Dış Ticarete Giriş, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2005.

Orhan Ayhan, Türkiye Ekonomisinde Yakın Dönem Siyasi ve Ekonomik İzlenimler, Umuttepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Orhan Serdar, Savuk Fatih, Emek-Teknoloji-İşsizlik İlişkisi, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Mayıs-Ağustos 2014, <http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayi4/01.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.01.2017).

Öcal Tezer, Makro İktisat, İkinci Sayfa Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Öztürk İbrahim, Tuzcu Bahadır (hz.) Küresel Kriz ve İstihdam, MUSİAD Araştırma Raporları:80, İstanbul, 2012.

Özsabuncuoğlu İsmail Hakkı, Direkçi Tuba, Seçilmiş Bazı Makroekonomik Değişkenlerin Türkiye'de Bölgesel İstihdama Etkisi, Türkiye Ekonomi Kurumu, 2012.

Parasız İlker M., Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2004.

Parasız İlker M., İktisadın ABC'si, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2010.

Paya Merih M., Makro İktisat, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2013a.

Paya Merih M., Küresel Ortamda İktisat Politikaları, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2013b.

Pekin Tevfik, Makro Ekonomi, Zeus kitapevi, İzmir, 2007.

Pesaran M.Hashem, Shin Yongcheol, Smith Richard J., Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 2001:16(3), 289-326.

Polat Özgür, Uslu Enes Ertan, Türkiye İmalat Sanayisinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Gaziantep Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, 9(3):489-504, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/223444>, (Erişim Tarihi: 21.02.2017).

Polat Özgür, Ulus Enes E., Aydemir Cahit, İmalat Sanayisinde Dış Ticaret ve İstihdamın Panel Veri Analizi, *Business and Economics Research Journal*, 2011, 2(3):161-171.

Ranjan Priya, Trade Liberalization Unemployment and Inequality With Endogenous Job Destruction, *International Review of Economics and Finance*, 2012, 23(1):16-29.

Sachs Jeffrey D., Shatz Howard J., Deardorff Alan, Hall Robert E., Trade and Jobs in U.S. Manufacturing, *Brooking Papers on Economic Activity*, 1994, 1(1):1-84.

Sandalcılar Ali Rıza, Noyan Yalman İlkay, Türkiye' de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2012, 7(2):49-65.

Seyidoğlu Halil, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2015.

Sloman John, İktisat Makro, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2004.

Somel Cem, Makro İktisada Giriş, Yordam Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Sungur Onur, 2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler, Toplum ve Demokrasi Dergisi, Ocak-Aralık 2015, www.toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/download/191/301 (Erişim Tarihi: 30.12.2016).

Şahin Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2009.

Şanlı Bahar, "Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliğinin Olabilirliği", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Ocak 2008, e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/download/1025003756/1025003585 (Erişim Tarihi: 24.12.2016).

Şener Fuat, Schumpeterion Unemployment Trade end Wages, Journal of International Economics, 2001, 54(1):119-148.

Şimşek Muammer, Kadılar Cem, Türkiye'nin İthalat Talebi Fonksiyonunun Sınır Testi Yaklaşımı ile Eşbütünleşme Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 2004, 5(1):27-34.

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-2, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Ocak 2008.

Unay Cafer, Makro Ekonomi, Ekin Yayın, Bursa, 1996.

Uzgören Engin, Uzgören Nevin, Zaman Serilerinde Sahte Regresyon Sorunu ve Reel Kamu Harcamalarına Yönelik Bir Ekonometrik Model Uygulaması, Akademik Bakış Dergisi, Ocak 2005, 5:1-14, <http://www.akademikbakis.org/eskisine/5/3.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.03.2017).

Ünsal M. Erdal, Makro İktisat, imaj yayıncılık, Ankara, 2013.

Wacziarg Romain, Wallack Jessica Seddon, Trade liberalization and intersectoral labor movements, Journal of International Economics, 2004, 64(2):411-439.

William A. Mceachern, Economics: A Comtemporary Introduction, 7/e, Thomson South-Western, 2006.

Yanıkaya Halit, Is Trade Liberalization a Solution to the Unemployment Problem?, Portuguese Economic Journal, 2013, 12(1):57-85.

Yanık Serhat, Uzun Fatih, Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebe Uygulamaları, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2013.

Yavuz Arif, İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2012.

Yıldırım Kemal, Karaman Doğan, Taşdemir Murat, Makro Ekonomi, Şeçkin Yayıncılık, Eskişehir, 2008,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0THALAT,
(Erişim Tarihi: 01.03.2017).

Yüceol Hüseyin Mualla, Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye'de Gerçek İşsizlik Oranı, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2005, 3(12):118-133.

Dış Ticaret Verileri, TÜİK, 2017,
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 01.04.2017).

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/urun-guvenligi/ticarette-teknik-engeller?_afLoop=87616632202787#!%40%40%3F_afLoop%3D87616632202787%26_adf.ctrl-state%3Donase8pn9_33, (Erişim Tarihi:25.12.2016).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/%C4%B0thalat/Ticaret%20Politikas%C4%B1%20Savunma%20Ara%C3%A7lar%C4%B1/Damping%20ve%20S%C3%BCbvansiyon/Dampinge%20ve%20S%C3%BCbvansiyona%20Kar%C5%9F%C4%B1%20%C3%96nlemler.pdf?lve>, (Erişim Tarihi: 01.03.2017).

İşsizlik Verileri TÜİK, 2017, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007,
(Erişim Tarihi:01.04.2017).

EKLER

Ek A. İthalat ve İşsizlik Analiz Sonuçları

Null Hypothesis: İSSİSZLİK1 has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.240524	0.1955
Test critical values: 1% level	-3.588509	
5% level	-2.929734	
10% level	-2.603064	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(İSSİSZLİK1)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:47

Sample (adjusted): 1971 2014

Included observations: 44 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
İSSİSZLİK1(-1)	-0.196303	0.087615	-2.240524	0.0304
C	0.430194	0.188173	2.286155	0.0274
R-squared	0.106762	Mean dependent var		0.010369
Adjusted R-squared	0.085494	S.D. dependent var		0.119895
S.E. of regression	0.114655	Akaike info criterion		-1.449384
Sum squared resid	0.552125	Schwarz criterion		-1.368285
Log likelihood	33.88645	Hannan-Quinn criter.		-1.419309
F-statistic	5.019946	Durbin-Watson stat		1.639015
Prob(F-statistic)	0.030404			

Null Hypothesis: ISSISZLIK1 has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.561749	0.2988
Test critical values: 1% level	-4.180911	
5% level	-3.515523	
10% level	-3.188259	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(ISSISZLIK1)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:48

Sample (adjusted): 1971 2014

Included observations: 44 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ISSISZLIK1(-1)	-0.272158	0.106239	-2.561749	0.0142
C	0.546172	0.208861	2.614999	0.0124
@TREND("1970")	0.002056	0.001651	1.245400	0.2201
R-squared	0.139321	Mean dependent var		0.010369
Adjusted R-squared	0.097337	S.D. dependent var		0.119895
S.E. of regression	0.113910	Akaike info criterion		-1.441061
Sum squared resid	0.532000	Schwarz criterion		-1.319412
Log likelihood	34.70335	Hannan-Quinn criter.		-1.395948
F-statistic	3.318414	Durbin-Watson stat		1.585474
Prob(F-statistic)	0.046157			

Null Hypothesis: ISSISZLIK1 has a unit root

Exogenous: None

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	0.373615	0.7880
Test critical values: 1% level	-2.618579	
5% level	-1.948495	
10% level	-1.612135	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(ISSISZLIK1)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:48

Sample (adjusted): 1971 2014

Included observations: 44 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ISSISZLIK1(-1)	0.003151	0.008434	0.373615	0.7105
R-squared	-0.004393	Mean dependent var		0.010369
Adjusted R-squared	-0.004393	S.D. dependent var		0.119895
S.E. of regression	0.120158	Akaike info criterion		-1.377553
Sum squared resid	0.620832	Schwarz criterion		-1.337003
Log likelihood	31.30617	Hannan-Quinn criter.		-1.362515
Durbin-Watson stat	1.772066			

Null Hypothesis: D(ISSISZLIK1) has a unit root
 Exogenous: None
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.779537	0.0000
Test critical values: 1% level	-2.619851	
5% level	-1.948686	
10% level	-1.612036	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(ISSISZLIK1,2)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:48

Sample (adjusted): 1972 2014

Included observations: 43 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(ISSISZLIK1(-1))	-0.884340	0.153012	-5.779537	0.0000
R-squared	0.442989	Mean dependent var	-0.000470	
Adjusted R-squared	0.442989	S.D. dependent var	0.161590	
S.E. of regression	0.120600	Akaike info criterion	-1.369696	
Sum squared resid	0.610862	Schwarz criterion	-1.328738	
Log likelihood	30.44847	Hannan-Quinn criter.	-1.354592	
Durbin-Watson stat	1.939183			

Null Hypothesis: ITHALAT1 has a unit root
 Exogenous: Constant
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.741198	0.4041
Test critical values: 1% level	-3.588509	
5% level	-2.929734	
10% level	-2.603064	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(ITHALAT1)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:49

Sample (adjusted): 1971 2014

Included observations: 44 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ITHALAT1(-1)	-0.033406	0.019186	-1.741198	0.0890
C	0.691159	0.325857	2.121047	0.0399
R-squared	0.067325	Mean dependent var		0.125988
Adjusted R-squared	0.045119	S.D. dependent var		0.195130
S.E. of regression	0.190677	Akaike info criterion		-0.432081
Sum squared resid	1.527026	Schwarz criterion		-0.350982
Log likelihood	11.50579	Hannan-Quinn criter.		-0.402006
F-statistic	3.031771	Durbin-Watson stat		2.208169
Prob(F-statistic)	0.088970			

Null Hypothesis: ITHALAT1 has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.730232	0.0306
Test critical values: 1% level	-4.180911	
5% level	-3.515523	
10% level	-3.188259	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(ITHALAT1)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:51

Sample (adjusted): 1971 2014

Included observations: 44 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ITHALAT1(-1)	-0.398603	0.106857	-3.730232	0.0006
C	5.887418	1.528669	3.851336	0.0004
@TREND("1970")	0.043650	0.012608	3.462126	0.0013
R-squared	0.278310	Mean dependent var		0.125988
Adjusted R-squared	0.243106	S.D. dependent var		0.195130
S.E. of regression	0.169762	Akaike info criterion		-0.643088
Sum squared resid	1.181590	Schwarz criterion		-0.521439
Log likelihood	17.14794	Hannan-Quinn criter.		-0.597975
F-statistic	7.905567	Durbin-Watson stat		1.997616
Prob(F-statistic)	0.001248			

Null Hypothesis: ITHALAT1 has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

Null Hypothesis: ITHALAT1 has a unit root
 Exogenous: None
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=9)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	4.050605	1.0000
Test critical values: 1% level	-2.618579	
5% level	-1.948495	
10% level	-1.612135	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
 Dependent Variable: D(ITHALAT1)
 Method: Least Squares
 Date: 03/23/17 Time: 09:51
 Sample (adjusted): 1971 2014
 Included observations: 44 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ITHALAT1(-1)	0.007129	0.001760	4.050605	0.0002
R-squared	-0.032578	Mean dependent var		0.125988
Adjusted R-squared	-0.032578	S.D. dependent var		0.195130
S.E. of regression	0.198283	Akaike info criterion		-0.375778
Sum squared resid	1.690594	Schwarz criterion		-0.335228
Log likelihood	9.267116	Hannan-Quinn criter.		-0.360740
Durbin-Watson stat	2.077706			

Dependent Variable: ISSISZLIK1
 Method: ARDL
 Date: 03/23/17 Time: 09:54
 Sample (adjusted): 1972 2014
 Included observations: 43 after adjustments
 Maximum dependent lags: 4 (Automatic selection)
 Model selection method: Akaike info criterion (AIC)
 Dynamic regressors (4 lags, automatic): ITHALAT1
 Fixed regressors: C
 Number of models evaluated: 20
 Selected Model: ARDL(2, 1)
 Note: final equation sample is larger than selection sample

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
ISSISZLIK1(-1)	0.925272	0.147979	6.252733	0.0000
ISSISZLIK1(-2)	-0.267430	0.151021	-1.770816	0.0846
ITHALAT1	-0.143545	0.089299	-1.607466	0.1162
ITHALAT1(-1)	0.166392	0.085782	1.939706	0.0599
C	0.370217	0.220393	1.679803	0.1012
R-squared	0.723179	Mean dependent var	2.154428	
Adjusted R-squared	0.694040	S.D. dependent var	0.195373	
S.E. of regression	0.108068	Akaike info criterion	-1.503171	
Sum squared resid	0.443789	Schwarz criterion	-1.298381	
Log likelihood	37.31819	Hannan-Quinn criter.	-1.427651	
F-statistic	24.81827	Durbin-Watson stat	1.950473	
Prob(F-statistic)	0.000000			

*Note: p-values and any subsequent tests do not account for model selection.

ARDL Bounds Test

Date: 03/23/17 Time: 09:58

Sample: 1972 2014

Included observations: 43

Null Hypothesis: No long-run relationships exist

Test Statistic	Value	k
F-statistic	4.742714	1

Critical Value Bounds

Significance	I0 Bound	I1 Bound
10%	4.04	4.78
5%	4.94	5.73
2.5%	5.77	6.68
1%	6.84	7.84

Test Equation:

Dependent Variable: D(ISSISZLIK1)

Method: Least Squares

Date: 03/23/17 Time: 09:58

Sample: 1972 2014

Included observations: 43

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(ISSISZLIK1(-1))	0.267430	0.151021	1.770816	0.0846
D(ITHALAT1)	-0.143545	0.089299	-1.607466	0.1162
C	0.370217	0.220393	1.679803	0.1012
ITHALAT1(-1)	0.022847	0.015237	1.499439	0.1420
ISSISZLIK1(-1)	-0.342158	0.112619	-3.038182	0.0043
R-squared	0.279016	Mean dependent var		0.009200
Adjusted R-squared	0.203123	S.D. dependent var		0.121060
S.E. of regression	0.108068	Akaike info criterion		-1.503171
Sum squared resid	0.443789	Schwarz criterion		-1.298381
Log likelihood	37.31819	Hannan-Quinn criter.		-1.427651
F-statistic	3.676437	Durbin-Watson stat		1.950473
Prob(F-statistic)	0.012590			

ARDL Cointegrating And Long Run Form

Dependent Variable: ISSISZLIK1

Selected Model: ARDL(2, 1)

Date: 03/23/17 Time: 10:01

Sample: 1970 2014

Included observations: 43

Cointegrating Form				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(ISSISZLIK1(-1))	0.267430	0.151021	1.770816	0.0846
D(ITHALAT1)	-0.143545	0.089299	-1.607466	0.1162
CointEq(-1)	-0.342158	0.112619	-3.038182	0.0043
Cointeq = ISSISZLIK1 - (0.0668*ITHALAT1 + 1.0820)				

Long Run Coefficients				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ITHALAT1	0.066773	0.035295	1.891841	0.0662
C	1.082007	0.616627	1.754719	0.0874

ÖZGEÇMİŞ

Emine Birincioğlu 1989 yılında Hatay/Kırıkhan'da doğdu. Orta öğretimini Hatay'da tamamlayan Emine Birincioğlu, 2013 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. 2015 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İktisat Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

VITAE

Emine Birincioğlu was born in 1989 in Hatay/Kırıkhan. Emine Birincioğlu, who completed secondary education in Hatay, graduated from the Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics at Mustafa Kemal University in 2013. In the year of 2015, she started her undergraduate studies in the department of master's science at the Institute of Social Sciences, 7 Aralık University.